

**UJEDINJENE
NACIJE**

Međunarodni sud za krivično
gonjenje osoba odgovornih za
teška kršenja međunarodnog
humanitarnog prava počinjena
na teritoriji bivše Jugoslavije od
1991. godine

Predmet br. IT-01-48-A
Datum: 16. oktobar 2007.
Original: engleski

PRED ŽALBENIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Mehmet Güney, predsjedavajući
sudija Mohamed Shahabuddeen
sudija Andréia Vaz
sudija Theodor Meron
sudija Wolfgang Schomburg

Sekretar: g. Hans Holthuis

Presuda od: 16. oktobra 2007.

TUŽILAC

protiv

SEFERA HALILOVIĆA

JAVNO

PRESUDA

Tužilaštvo:

g. Peter Kremer
g. Arthur Buck
g. Laurel Baig
g. Xavier Tracol
g. Matteo Costi

Branioci Sefera Halilovića:

g. Peter Morrissey
g. Guénaél Mettraux

SADRŽAJ

I. UVOD.....	1
A. KONTEKST	1
B. ŽALBA.....	2
II. KRITERIJI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU.....	4
III. ZAHTJEV ZA ODBACIVANJE CJELOKUPNE ŽALBE PO SKRAĆENOM POSTUPKU.....	8
IV. PRVA ŽALBENA OSNOVA: DA LI JE HALILOVIĆ BIO NADREĐEN POČINIOCIMA ZLOČINA KOJI SU IZVRŠENI U GRABOVICI	10
A. PREGLED PRVE ŽALBENE OSNOVE.....	10
B. ŠESTA PODOOSNOVA: ODBIJANJE UVRŠTAVANJA U SPIS IZJAVE IZ 1996. GODINE	12
1. Uvod	12
2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje žalbe po skraćenom postupku	14
3. Da li je Pretresno vijeće zlorabilo svoja diskreciona ovlaštenja kada što je odbilo da u spis uvrsti Izjavu iz 1996. godine	15
C. PRVA ŽALBENA PODOOSNOVA: USLOV POSTOJANJA EFEKTIVNE KONTROLE	20
1. Uvod	20
2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku	20
(a) Propust Pretresnog vijeća da konstatuje da je Halilović <i>de facto</i> komandovao tom operacijom	21
(b) Propust Pretresnog vijeća da konstatuje da je Halilović imao efektivnu kontrolu.....	23
(c) Propust tužilaštva da ispuni obavezu da argumentuje ili uvjeri	24
(d) Novi navod koji nije činio dio teze tužilaštva na suđenju	25
3. Da li je Pretresno vijeće zahtijevalo dokaz o komandovanju prilikom utvrđivanja postojanja odgovornosti nadređenog	25
4. Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku zbog toga što nije razmatralo da li je bilo dovoljno dokaza i mimo komandovanja	34
5. Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava zbog toga što je zaključilo da Halilović nije bio nadređen počiniocima zločina	45
D. STANDARD DOKAZIVANJA (PETA, DRUGA I TREĆA PODOOSNOVA).....	46
1. Peta podoosnova: Standard dokazivanja van razumne sumnje.....	46
(a) Uvod	46
(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku.....	46
(c) Način na koji je Pretresno vijeće tumačilo načelo <i>in dubio pro reo</i>	47
(d) Primjena standarda “van razumne sumnje” od strane Pretresnog vijeća	48
(i) Da li je Pretresno vijeće na ispravan način ocijenilo pojedinačne dokaze.....	51
(ii) Da li je Pretresno vijeće na pogrešan način primijenilo standard dokazivanja na svoje zaključke o činjenicama.....	54
2. Druga žalbena podoosnova: naziv operacije	58
(a) Uvod	58
(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku.....	58
(c) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava zato što je tražilo da se naziv borbenih operacija dokaže van razumne sumnje	58
(d) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u tvrdivanju činjenica zbog toga što je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo da je naziv operacije bio “Neretva”	62
3. Treća žalbena podoosnova: IKM	63
(a) Uvod	63

(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku.....	64
(c) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava zbog toga što je zahtijevalo da se postojanje IKM-a dokaže van razumne sumnje	65
(d) Razlika između “službenog” i “ <i>de facto</i> ” IKM-a.....	66
(e) Da li je tužilaštvo dokazalo da je u svrhu komandovanja operacijom "Neretva" uspostavljen IKM.....	68
E. ČETVRTA ŽALBENA PODOŠNOVA: STVARNA MOGUĆNOST KAŽNJAVANJA	71
1. Uvod	71
2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku	71
3. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo zbog toga što je svoj zaključak zasnovalo na Halilovićevom propustu da kazni počinioce	72
4. Da li je Halilović imao stvarnu mogućnost da kazni.....	76
F. ZAKLJUČCI O PRVOJ ŽALBENOJ OSNOVI.....	83
V. DISPOZITIV	90
VI. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MERONA.....	91
VII. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA	94
VIII. IZJAVA SUDIJE SHAHABUDDEENA	98
IX. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA	102
A. PRETRESNI POSTUPAK.....	102
B. ŽALBENI POSTUPAK	103
1. Najava žalbe.....	103
2. Sastav Žalbenog vijeća	103
3. Žalbeni podnesci	103
4. Zahtjev za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres	104
5. Žalbeni pretres.....	104
X. DODATAK B – TABELE PRAVNIH IZVORA I UTVRĐENI NAZIVI.....	105
A. PRESUDE I ODLUKE	105
1. Međunarodni sud.....	105
2. MKSR.....	109
3. Presude u vezi sa zločinima počinjenim tokom Drugog svjetskog rata	111
4. Presude Evropskog suda za ljudska prava	111
B. OSTALI PRAVNI IZVORI.....	111
C. UTVRĐENI NAZIVI.....	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

I. UVOD

1. Žalbeno vijeće Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine (dalje u tekstu: Međunarodni sud) rješava po žalbi na Presudu koju je 16. novembra 2005. donijelo Pretresno vijeće I (dalje u tekstu: Pretresno vijeće) u predmetu *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T (dalje u tekstu: Prvostepena presuda).

A. Kontekst

2. Sefer Halilović je rođen 1952. godine u Prijepolju (Srbija). Godine 1991., kada je imao čin majora, napustio je Jugoslovensku narodnu armiju (dalje u tekstu: JNA) da bi se pridružio Patriotskoj ligi u Bosni i Hercegovini. Dana 25. maja 1992. godine, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: BiH) imenovalo ga je za komandanta Teritorijalne odbrane (dalje u tekstu: TO). Halilović je bio najviši vojni starješina s titulom “načelnika” Glavnog štaba Armije Republike Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: ABiH) do 8. juna 1993., kada je ustanovljena nova funkcija “komandanta Glavnog štaba” ABiH. Odlukom koju je 8. juna 1993. donio predsjednik BiH Alija Izetbegović, na položaj komandanta ABiH imenovan je Rasim Delić, a Sefer Halilović ostao je na položaju “načelnika Glavnog štaba” ABiH. Odlukom Alije Izetbegovića od 1. novembra 1993., Sefer Halilović je potom razriješen dužnosti “načelnika Glavnog štaba”. Kada se 25. septembra 2001. dobrovoljno predao Međunarodnom sudu, Sefer Halilović je bio ministar za izbjeglice, socijalna pitanja i raseljene osobe u Vladi Bosne i Hercegovine.¹

3. Događaji na kojima je zasnovana Prvostepena presuda odigrali su se 1993. godine u BiH, konkretno u selu Grabovica², u kojem su živjeli bosanski Hrvati i koje je bilo dio mjesne zajednice Drežnica, i u selu Uzdol u opštini Prozor (Hercegovina), u kojem su takođe živjeli bosanski Hrvati.³ Pretresno vijeće je konstatovalo da su 8. ili 9. septembra 1993. u Grabovici pripadnici 9. brigade ubili sedam osoba koje nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima i da su između 8. i 9. septembra 1993. u Grabovici neidentifikovani pripadnici ABiH ubili šest osoba koje nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.⁴ Pretresno vijeće je dalje konstatovalo da su 14. septembra 1993. u selu Uzdol pripadnici jedinica pod komandom ABiH ubili 25 osoba koje nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.⁵ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da ta lišavanja života predstavljaju

¹ Prvostepena presuda, par. 1.

² Prvostepena presuda, par. 373-377.

³ Prvostepena presuda, par. 526-527.

⁴ Prvostepena presuda, par. 728.

⁵ Prvostepena presuda, par. 730 i 734.

krivično djelo ubistva kao kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶ Nakon što je utvrdilo da zločini jesu počinjeni i da je između njih i oružanog sukoba koji je tada vođen postojala veza,⁷ Pretresno vijeće je pristupilo rešavanju pitanja da li Halilović snosi odgovornost za te zločine. Tužilaštvo je navelo da su najviše vojne starješine ABiH, među kojima je bio i komandant ABiH-a Rasim Delić, prisustvovali sastanku koji je održan 21. i 22. avgusta 1993. u Zenici, na kojem je odlučeno da se izvede vojna operacija pod nazivom "Neretva-93" u cilju okončanja blokade pod kojom je Hrvatsko vijeće obrane (dalje u tekstu: HVO) držalo Mostar (u Hercegovini). Prema navodima tužilaštva, tom operacijom je komandovao Halilović, pa je, stoga, rukovodio i komandovao vojnicima koji su u njoj učestvovali.⁸ Međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je Halilović *de jure* ili *de facto* komandovao operacijom "Neretva-93".⁹ Pretresno vijeće je dalje konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici i Uzdolu.¹⁰

4. Shodno tim svojim zaključcima, Pretresno vijeće je 16. novembra 2005. oslobodilo Halilovića jedine optužbe koja mu je bila stavljena na teret: optužbe za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3 i članu 7(3) Statuta međunarodnog suda (dalje u tekstu: Statut).¹¹

B. Žalba

5. Dana 16. decembra 2005., tužilaštvo je podnijelo najavu žalbe na Prvostepenu presudu, kojom je tražilo poništenje oslobađajuće presude po optužbi za ubistvo u vezi s lišavanjima života počinjenim u Grabovici, zatim donošenje osuđujuće presude shodno članovima 3 i 7(3) Statuta za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, te izricanje primjerene kazne.¹² Konkretnije, žalba tužilaštva utemeljena je na četiri osnove. U srži prve žalbene osnove, koja se sastoji od šest podosnova, jeste pitanje efektivne kontrole.¹³ Budući da su sve žalbene osnove isprepletene, ostale osnove ovise o ishodu prve žalbene osnove: druga i treća žalbena osnova odnose se na druga dva uslova za odgovornost nadređenog po članu 7(3) Statuta: druga na *mens rea* Halilovića, a treća na

⁶ Prvostepena presuda, par. 728 i 734.

⁷ Prvostepena presuda, par. 722 i 727.

⁸ Prvostepena presuda, par. 2, gdje se citira *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-I, Optužnica, 10. septembar 2001. (dalje u tekstu: Optužnica), par. 4. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 9.

⁹ Prvostepena presuda, par. 752. Iako se Pretresno vijeće nije uvjerilo da su borbene operacije vođene u Hercegovini u cilju podizanja blokade koju je oko Mostara postavio HVO imale naziv operacija "Neretva" (odnosno operacija "Neretva-93"), navelo je da će za borbene operacije koje su u dotično vrijeme vođene u Hercegovini ipak koristiti naziv operacija "Neretva", budući da je to opis koji je korišten u Optužnici i da je tužilaštvo okrivilo Halilovića kao komandanta operacije "Neretva" (Prvostepena presuda, par. 175). Strane u žalbenom postupku su često ovu operaciju nazivale jednostavno "Operacijom". Žalbeno vijeće će za ta vojna dejstva koristiti i naziv operacija "Neretva" i operacija "Neretva-93".

¹⁰ Prvostepena presuda, par. 747 i 751-752.

¹¹ Prvostepena presuda, par. 753.

¹² Najava žalbe tužilaštva, 16. decembar 2005. (dalje u tekstu: Najava žalbe tužilaštva), par. 12.

¹³ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i)-4(vi).

propust da spriječi ili kazni.¹⁴ Četvrta žalbena osnova odnosi se na uvrštavanje u spis izvještaja i predloženog svjedočenja jednog vještaka u vezi s navodnim propustom Halilovića da spriječi ili kazni.¹⁵ Tužilaštvo se nije žalilo na to što je Halilović oslobođen optužbe za ubistva koja su počinjena u Uzdolu.¹⁶

¹⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 5-8.

¹⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 9.

¹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, 1. mart 2006. (dalje u tekstu: Žalbeni podnesak tužilaštva), fn. 1.

II. KRITERIJI PREISPITIVANJA U ŽALBENOM POSTUPKU

6. U žalbenom postupku, strane moraju ograničiti svoje argumente na greške u primjeni prava koje obesnažuju odluku Pretresnog vijeća i na greške u utvrđivanju činjeničnog stanja koje su dovele do neostvarenja pravde. Ovi kriteriji su zadati u členu 25 Statuta i čvrsto su uvriježeni u praksi žalbenih vijeća ovog Međunarodnog suda i MKSR-a.¹⁷ Žalbeno vijeće će u izuzetnim okolnostima saslušati argumente i u slučaju kad jedna od strana pokrene neko pravno pitanje koje ne bi dovelo do obesnaženja presude, ali koje je od opšteg značaja za jurisprudenciju Međunarodnog suda.¹⁸ U členu 25 Statuta takođe stoji da Žalbeno vijeće može potvrditi, poništiti ili preinačiti odluke pretresnih vijeća.

7. Svaka strana koja tvrdi da je počinjena greška u primjeni prava mora da navede o kakvoj se navodnoj grešci radi, zatim da navede argumente u prilog svojoj tvrdnji, te da objasni na koji način ta greška obesnažuje odluku. Žalba na grešku u primjeni prava može da bude odbijena ako nema izgleda da ta greška promijeni ishod odluke. Međutim, i u slučaju da su argumenti dotične strane nedovoljni da potkrijepe tvrdnju o postojanju greške, Žalbeno vijeće ipak može iz drugih razloga ocijeniti da postoji greška u primjeni prava.¹⁹ Svaki žalilac koji tvrdi da je zbog nedostatka obrazloženog mišljenja došlo do pogrešne primjene prava mora nužno navesti sva konkretna pitanja, zaključke o činjeničnom stanju, odnosno argumente za koje tvrdi da ih je Pretresno vijeće propustilo razmotriti, te objasniti zbog čega ovaj propust obesnažuje odluku.²⁰

8. Žalbeno vijeće vrši preispitivanje osporenih zaključaka pretresnog vijeća kako bi utvrdilo da li su oni ispravni ili ne.²¹ U slučaju da Žalbeno vijeće konstatuje da je u prvostepenoj presudi došlo do greške u primjeni prava zbog toga što je pretresno vijeće primijenilo pogrešan pravni kriterij, Žalbeno vijeće će formulirati ispravan pravni kriterij i preispitati relevantne činjenične zaključke

¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 6; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 7; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 5; *vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 35-48; Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 21-41; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 434-435; Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 34-40. Što se tiče jurisprudencije po členu 24 Statuta MKSR-a, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Ndindabahizi*, par. 8-10; Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 11-12; Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 6-9; Drugostepenu presudu u predmetu *Kajelijeli*, par. 5; Drugostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 7-8; Drugostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 15; Drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 177; Drugostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 178-179.

¹⁸ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 6; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 6. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 24; *vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 8.

¹⁹ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 7; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 9. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Semanza*, par. 7.

²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 25.

²¹ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 9.

pretresnog vijeća u skladu s tim kriterijem.²² Žalbeno vijeće time ne ispravlja samo grešku u primjeni prava, nego po potrebi primjenjuje ispravni pravni kriterij na dokaze iz spisa predmeta, te utvrđuje da li se i samo van razumne sumnje uvjerilo u pogledu činjeničnog zaključka koji žalilac osporava, da bi ga tek zatim potvrdilo u žalbenom postupku.²³

9. Prilikom razmatranja navodnih grešaka u utvrđivanju činjeničnog stanja, Žalbeno vijeće primjenjuje kriterij razumnog presuđivanja. Žalbeno vijeće će odluku pretresnog vijeća preinačiti samo ako je učinjena greška u utvrđivanju činjeničnog stanja koja je dovela do neostvarenja pravde.²⁴ Prilikom preispitivanja zaključaka pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće zaključak pretresnog vijeća zamjenjuje svojim zaključkom samo u slučaju da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do prvobitne odluke do koje je došlo pretresno vijeće.²⁵

10. Žalbeno vijeće ima na umu da, prilikom utvrđivanja da li je zaključak nekog pretresnog vijeća razuman, ono “neće olako zadirati u činjenične nalaze nekog pretresnog vijeća”.²⁶ Žalbeno vijeće ponavlja da žalbeni postupak nije suđenje *de novo*²⁷ i podsjeća, kao opšte načelo, na pristup koji je usvojen u predmetu *Kupreškić i drugi*, gdje je navedeno kako slijedi:

U skladu s jurisprudencijom Međunarodnog suda, zadatak saslušanja, ocjenjivanja i odmjeravanja težine dokaza koji se izvode na suđenju pripada prvenstveno pretresnom vijeću. Stoga se Žalbeno vijeće prema činjeničnom stanju koje je utvrdilo pretresno vijeće mora odnositi s određenom dozom uvažavanja. Žalbeno vijeće može umjesto nalaza pretresnog vijeća donijeti svoj nalaz samo ako dokaze na koje se pozvalo pretresno vijeće ne bi prihvatio nijedan razuman presuditelj o činjenicama ili ako su dokazi ocijenjeni “potpuno pogrešno”.²⁸

11. Isti kriterij razumnog presuđivanja i isto poštovanje prema činjeničnim zaključcima pretresnog vijeća primjenjuju se i u slučaju kada se tužilaštvo žali na oslobađajuću presudu. Stoga, prilikom razmatranja žalbe tužilaštva, Žalbeno vijeće će konstatovati da je učinjena greška u utvrđivanju činjeničnog stanja jedino ako utvrdi da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi

²² *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 9.

²³ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 8; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 15; *vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 136.

²⁴ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18; Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 8.

²⁵ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 18. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 7; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 13.

²⁶ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Musema*, par. 18.

²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 11.

²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 30. *Vidi i* Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 10.

mogao da dođe do osporenog činjeničnog zaključka.²⁹ Međutim, s obzirom na to da u prvostepenom postupku krivicu optuženog mora da dokaže tužilaštvo, značaj činjenične greške koja je dovela do neostvarenja pravde poprima poseban karakter u slučajevima kada je tužilaštvo ona strana koja tvrdi da je došlo do takve greške.³⁰ U ovom kontekstu, Žalbeno vijeće potvrđuje sljedeći stav Žalbenog vijeća MKSR-a:

[Z]bog činjenice da u prvostepenom postupku tužilaštvo snosi teret dokazivanja krivice optuženog van razumne sumnje, značaj činjenične greške koja je dovela do neostvarenja pravde u slučaju kada se tužilaštvo žali na oslobađajuću presudu donekle se razlikuje od značaja takve greške u slučaju kada se na osuđujuću presudu žali odbrana. Optuženi mora da pokaže da činjenične greške koje je napravilo pretresno vijeće stvaraju razumnu sumnju u pogledu njegove krivice. Tužilaštvo se suočava s težim zadatkom. Ono mora pokazati da je, kada se u obzir uzmu činjenične greške koje je napravilo pretresno vijeće, uklonjena svaka razumna sumnja u pogledu krivice optuženog.³¹

12. Žalbeno vijeće podsjeća da posjeduje inherentna ovlaštenja da utvrdi koji podnesci strana zaslužuju obrazloženo mišljenje u pismenoj formi, te da bez detaljnog obrazloženja može da odbaci argumente koji su očigledno neosnovani.³² Strana ne može u žalbenom postupku naprosto ponavljati argumente koji nisu prihvaćeni na suđenju ako ne može pokazati da je odbacivanje tih argumenata od strane Pretresnog vijeća predstavljalo grešku koja opravdava intervenciju Žalbenog vijeća.³³ Štaviše, podnesci se odbacuju bez detaljnog obrazloženja onda kada: argument strane koja je uložila žalbu nema izgleda da dovede do poništenja ili preinačenja osporene odluke;³⁴ strana koja je uložila žalbu svojim argumentom nastoji na neprihvatljiv način svojom procjenom dokaza zamijeniti procjenu pretresnog vijeća; kao i u slučajevima u kojima je očigledno moguće da instanca koja razumno presuđuje o činjenicama dođe do zaključka koji strana koja je uložila žalbu osporava.³⁵

13. Mandat Žalbenog vijeća ne može se efektivno i efikasno provesti bez usredotočenog doprinosa strana u postupku. Da bi Žalbeno vijeće moglo da ocijeni argumente strana u žalbenom postupku, od strana se očekuje da svoje argumente izlože jasno, logično i iscrpno.³⁶ Žalbeno vijeće

²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 9; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 13.

³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 14.

³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 14, što je s odobravanjem citirano u Drugostepenoj presudi u predmetu *Limaj i drugi*, par. 13.

³² *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 16; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 12; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 14; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 13; Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Kamuhanda*, par. 10.

³³ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 16; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 12; Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9.

³⁴ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 10; Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 12; Drugostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 9; Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura*, par. 13.

³⁵ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 48. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 17-31.

³⁶ *Vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 43.

Prijevod

Podsjeća da, prema formalnim uslovima, strana koja ulaže žalbu mora da precizno navede Žalbenom vijeću one dijelove spisa, transkripata, presuda i dokaznih predmeta na koje se poziva.³⁷ Nadalje, Žalbeno vijeće neće detaljno razmatrati podneske koji su nerazumljivi, protivrječni, nejasni ili koji imaju neke druge formalne i očigledne nedostatke.³⁸

³⁷ *Vidi* Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. 1(c)(iii), 1(c)(iv), i 4(b)(ii). *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 15; Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 10.

³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 13; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 14; Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 10.

III. ZAHTJEV ZA ODBACIVANJE CJELOKUPNE ŽALBE PO SKRAĆENOM POSTUPKU

14. Halilović u načelu tvrdi da se žalba tužilaštva treba odbaciti po skraćenom postupku zbog toga što ne ispunjava traženi kriterij za razmatranje u žalbenom postupku, što ima “ozbiljnih, sveprisutnih i sistematskih proceduralnih/formalnih nedostataka”, odnosno zbog toga što se u njoj pokreću pitanja od kojih se ranije odustalo.³⁹ Halilović zatim razvija ove argumente u vezi sa svakom od žalbenih osnova ili podosnova. Žalbeno vijeće će u onim slučajevima gdje je kratka diskusija neophodna podrobnije obraditi zahtjeve u odgovarajućem dijelu ove Presude. Međutim, u slučajevima u kojima je očigledno da zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku nema nikakvog izgleda da bude usvojen, Žalbeno vijeće će ga odbaciti bez detaljnog obrazlaganja iznesenih argumenata.

15. Halilović takođe traži od Žalbenog vijeća da sankcioniše “izuzetno pravo koje Statut daje” tužilaštvu da uloži žalbu na oslobađajuću presudu, a koje bi trebalo da se primjenjuje samo “uz najveći stepen revnosti, u skladu s temeljnim pravima optuženog i samo u slučaju kad takva žalba služi nekom od ciljeva zbog kojih je [Međunarodni] sud osnovan”.⁴⁰ Ovo je, po njegovom mišljenju, još primjerenije u vrijeme kada Međunarodni sud smanjuje obim svog djelovanja i kada se njegovi resursi “moraju dodjeljivati samo tamo gdje je to apsolutno potrebno i opravdano”.⁴¹ On tvrdi da se kod “ove žalbe uopšte ne radi o situaciji u kojoj bi tužilac mogao legitimno da tvrdi da je primijenio svoje statutarno pravo ulaganja žalbe u okviru gorenavedenih ograničenja”.⁴² Halilović zaključuje da se žalba tužilaštva u ovom predmetu treba odbaciti *in toto* bez daljnjeg razmatranja.⁴³

16. Žalbeno vijeće napominje da Halilović nije naveo nikakav izvor za svoju tvrdnju da se pravo tužilaštva na ulaganje žalbe na oslobađajuću presudu treba primjenjivati samo u izuzetnim slučajevima, niti je ičim potkrijepio tvrdnju da bi takva žalba trebala da dosegne viši prag “revnosti” kojeg bi se žalilac u ovakvom predmetu trebao pridržavati.⁴⁴ Halilović isto tako ne navodi na čemu je zasnovao svoju tvrdnju da je preduslov za žalbu tužilaštva na oslobađajuću presudu taj da ona služi “nekom od ciljeva zbog kojih je [Međunarodni] sud osnovan”,⁴⁵ na način koji se razlikuje od svih drugih žalbi na presude koje je izrekao ovaj Međunarodni sud. Žalbeno

³⁹ Podnesak respondentata, par. 1-5.

⁴⁰ Podnesak respondentata, par. 6.

⁴¹ Podnesak respondentata, par. 6 (naglasak izostavljen).

⁴² Podnesak respondentata, par. 7.

⁴³ Podnesak respondentata, par. 8.

⁴⁴ U ovom kontekstu, Žalbeno vijeće podsjeća (*vidi gore*, par. 11) da je zadatak tužilaštva u slučaju ulaganja žalbe na oslobađajuću presudu “teži”, budući da “ono mora pokazati da je, kada se u obzir uzmu činjenične greške koje je napravilo pretresno vijeće, uklonjena svaka razumna sumnja u pogledu krivice optuženog” (Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 14).

⁴⁵ Podnesak respondentata, par. 6.

vijeće takođe naglašava da njegov zadatak, nije, kako sugeriše Halilović, nije da utvrdi da li je tužilac ispunio svoje obaveze u skladu sa Strategijom okončanja rada Suda koja je izložena u Rezoluciji 1503 (2003.) Savjeta bezbjednosti.⁴⁶ Žalbeno vijeće, nadalje, smatra da Halilović nije naveo nikakav element koji bi ukazao na to da je tužilaštvo, ulaganjem žalbe na oslobađajuću presudu koja mu je izrečena, zloupotrijebilo svoje diskreciono pravo. Treba podsjetiti i na to da je Žalbeno vijeće već odbilo Halilovićev zahtjev za odbacivanje žalbe bez saslušavanja argumenata strana u postupku.⁴⁷ Stoga se odbija Halilovićev zahtjev za odbacivanje cjelokupne žalbe po skraćenom postupku.

⁴⁶ *Vidi*, konkretno, Rezoluciju 1503 Savjeta bezbjednosti, S/RES/1503 (2003.), usvojenu 28. avgusta 2003., par. 6, kao i Rezoluciju 1534 Savjeta bezbjednosti, S/RES/1534 (2004.), usvojenu 26. marta 2004., par. 4 i 6, kojima je tužiocu naloženo da pregleda neriješene predmete na Međunarodnom sudu i da, u svojim izveštajima o ostvarenom napretku koje će *podnositi Savjetu bezbjednosti* svakih šest mjeseci, obrazloži “koje su mjere poduzete da bi se provela strategija okončanja rada, a koje tek treba poduzeti”.

⁴⁷ *Vidi* Odluku po Zahtjevu odbrane za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres, 27. oktobar 2006., par. 8-9, gdje je Žalbeno vijeće konstatovalo da pitanje da li strane u postupku imaju mogućnost da se odreknu svog prava na usmenu raspravu nije ni pokrenuto, s obzirom na to da se tužilaštvo usprotivilo zahtjevu za skraćeni žalbeni postupak.

IV. PRVA ŽALBENA OSNOVA: DA LI JE HALILOVIĆ BIO NADREĐEN POČINIOCIMA ZLOČINA KOJI SU IZVRŠENI U GRABOVICI

A. Pregled prve žalbene osnove

17. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je Halilović bio nadređen onim potčinjenima koji su počinili zločine u Grabovici i kada je, shodno tome, izreklo oslobađajuću presudu.⁴⁸ Tužilaštvo pod ovom žalbenom osnovom navodi šest “podgrešaka” (“podosnova”): (i) Pretresno vijeće je napravilo grešku u primjeni prava u pogledu načina na koji je primijenilo pravni kriterij za dokazivanje efektivne kontrole;⁴⁹ (ii) Pretresno vijeće je napravilo grešku u primjeni prava kada je od tužilaštva zahtijevalo da dokaže ne samo to da je vojna operacija zaista postojala, nego i to kako se zvala, a grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo da je naziv operacije bio “Neretva”;⁵⁰ (iii) Pretresno vijeće je napravilo grešku u primjeni prava kada je od tužilaštva zahtijevalo da dokaže da je Inspekcijски tim bio smješten na isturenom komandnom mjestu (dalje u tekstu: IKM) sa kojeg se komandovalo operacijom u Hercegovini;⁵¹ (iv) Pretresno vijeće je napravilo grešku kada je dokaze da Halilović nije preduzeo nužne i razumne mjere da kazni počiniocima zločina izvršenih u Grabovici iskoristilo da bi potkrijepilo svoj zaključak da on nije imao stvarnu mogućnost da kazni te počiniocima;⁵² (v) Pretresno vijeće je napravilo grešku u pogledu načina na koji je primijenilo kriterij dokazivanja van razumne sumnje;⁵³ i (vi) Pretresno vijeće je napravilo grešku kada je odbilo da uvrsti u spis izjavu koju je Halilović dao tužilaštvu 1996. godine (dalje u tekstu: Izjava iz 1996. godine ili Izjava).⁵⁴ Tužilaštvo traži od Žalbenog vijeća da primijeni ispravne pravne kriterije, da uvrsti u spis dokaze koji greškom nisu uvršteni i da donese vlastite činjenične zaključke u vezi sa postojanjem odnosa nadređeni-podređeni između Halilovića i počinitelja zločina počinjenih u Grabovici.⁵⁵

18. Šest žalbenih podosnova koje je tužilaštvo izložilo u okviru svoje prve žalbene osnove međusobno su tijesno isprepletene, utoliko što se sve tiču pitanja da li je Halilović bio nadređen vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici. Međutim, diskusija o argumentima koji su izneseni u

⁴⁸ Najava žalbe tužilaštva, par. 3.

⁴⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.6-2.40; Replika tužilaštva, par. 3.1-3.7.

⁵⁰ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(ii); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41-2.82; Replika tužilaštva, par. 3.8-3.14. Tužilaštvo u Najavi žalbe ovu operaciju naziva operacija “Neretva”, ali u svom Žalbenom podnesku koristi i naziv “Neretva” i naziv “Neretva-93”.

⁵¹ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(iii); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.83-2.106; Replika tužilaštva, par. 3.15-3.18.

⁵² Najava žalbe tužilaštva, par. 4(iv); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.107-2.120; Replika tužilaštva, par. 3.19-3.25.

⁵³ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(v); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.121-2.136; Replika tužilaštva, par. 3.26-3.30.

⁵⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(vi); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.137-2.155; Replika tužilaštva, par. 3.31-3.35.

okviru prve žalbene osnove pratiti onaj redoslijed kojim je tužilaštvo izložilo te žalbene podosnove. Žalbeno vijeće će prvo obraditi šestu žalbenu podosnovu, budući da bi poništavanje odluke koju je po ovom pitanju donijelo Pretresno vijeće moglo da ima uticaja na to koje dokaze treba uzeti u obzir. Žalbeno vijeće će potom obraditi prvu žalbenu podosnovu, jer bi se njenim rješavanjem ograničio obim žalbe tužilaštva, a potom će obraditi petu, drugu i treću podosnovu koje se odnose na kriterij dokazivanja koji je primijenilo Pretresno vijeće. Na kraju, Žalbeno vijeće će svoju analizu prve žalbene osnove zaključiti obrađivanjem četvrte podosnove, koja se odnosi na postojanje stvarne mogućnosti kažnjavanja u cilju utvrđivanja efektivne kontrole.

⁵⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 11; Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 6.1.

B. Šesta podosnova: odbijanje zahtjeva da se Izjava iz 1996. godine uvrsti u spis

1. Uvod

19. Dana 8. jula 2005., shodno zahtjevu koji je podnio Halilović,⁵⁶ Pretresno vijeće je donijelo “Odluku po Zahtjevu za izuzimanje izjave optuženog” (dalje u tekstu: Odluka od 8. jula 2005.) kojom je praktično odbilo da uvrsti u spis Izjavu iz 1996. godine, koja sadrži 25 stranica i koju je tužilaštvo ponudilo na usvajanje neposredno u sudnici. Halilović je tu Izjavu dobrovoljno dao tužilaštvu tokom više razgovora koji u s njim obavljani u periodu od februara do maja 1996. godine, nekih pet godina prije nego što je potvrđena Optužnica u ovom predmetu.⁵⁷ Dana 25. jula 2005. godine, Pretresno vijeće je tužilaštvu uskratilo dozvolu za ulaganje žalbe na Odluku od 8. jula 2005.⁵⁸

20. Pravilo 42 Pravilnika (“Prava osumnjičenog za vrijeme istrage”) glasi:

- (A) Osumnjičeni kojeg tužilac bude ispitivao ima sljedeća prava, o kojima tužilac mora da ga obavijesti prije ispitivanja na jeziku koji osumnjičeni razumije:
- (i) pravo na branioca po vlastitom izboru ili na besplatnu pravnu pomoć koja će mu biti dodijeljena ako nema materijalnih sredstava da je sam plati;
 - (ii) pravo na besplatnu pomoć prevodioca ako ne razumije niti govori jezik na kojem se vrši ispitivanje; i
 - (iii) pravo da ne daje nikakve izjave i pravo da bude upozoren da će svaka izjava koju bude dao biti zabilježena i da može biti korištena kao dokaz.
- (B) Ispitivanje osumnjičenog ne vodi se bez prisustva branioca, osim u slučaju da se osumnjičeni dobrovoljno odrekao svog prava na branioca. Ako se osumnjičeni odrekao tog prava, a kasnije ipak izrazi želju da ima branioca, ispitivanje se odmah prekida i nastavlja se tek kada osumnjičeni angažuje branioca ili mu se on dodijeli.

21. Pravilo 43 Pravilnika (“Snimanje ispitivanja osumnjičenog”) glasi:

Kad god tužilac ispituje osumnjičenog, to se ispitivanje snima audio ili video tehnikom, u skladu sa sljedećom procedurom:

- (i) osumnjičeni će na jeziku koji razumije biti obaviješten da se ispitivanje snima audio ili video tehnikom;
- (ii) u slučaju prekida u ispitivanju, ta činjenica, kao i vrijeme kad je do prekida došlo, zabilježiće se prije prekida audio ili video snimanja, a zabilježiće se i vrijeme kada je ispitivanje nastavljeno;
- (iii) po završetku ispitivanja, osumnjičenom će se dati prilika da razjasni sve što je rekao i da doda šta god želi i zabilježiće se vrijeme kada je ispitivanje završeno;
- (iv) kopija snimljene trake ili, ako je korišteno više uređaja za snimanje, jedna od originalnih snimljenih traka dostaviće se osumnjičenom;

⁵⁶ *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Zahtjev odbrane za izuzimanje izjave optuženog, 6. juni 2005. (dalje u tekstu: Zahtjev za izuzimanje izjave).

⁵⁷ Odluka od 8. jula 2005., par. 2. *Vidi i Prvostepenu presudu*, Dio VII (Istorijat postupka), par. 29-30. Pretresno vijeće je prvobitno, 20. juna 2005., u spis uvrstilo jedan drugi razgovor sa Halilovićem (*Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Odluka o uvrštavanju u spis razgovora s optuženim), ali je taj razgovor kasnije izuzet iz spisa jednom inetrlokutornom odlukom Žalbenog vijeća (*Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s uvrštavanjem u spis zapisa razgovora s optuženim koji je na usvajanje ponuđen izravno u sudnici, 19. avgust 2005. (dalje u tekstu: Odluka po žalbi na uvrštavanje u spis zapisa razgovora)).

⁵⁸ *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Odluka po zahtjevu tužilaštva da se odobri ulaganje interlokutorne žalbe na Odluku po zahtjevu za izuzimanje izjave optuženog, 25. juli 2005. (dalje u tekstu: Odluka kojom se uskraćuje dozvola za ulaganje žalbe od 25. jula 2005.), str. 4.

- (v) nakon što je, ako je to potrebno, napravljena jedna kopija snimljene trake, originalna snimljena traka ili jedna od originalnih traka biće zapečaćena u prisustvu osumnjičenog, uz potpis tužioca i osumnjičenog; i
- (vi) ako osumnjičeni postane optuženi, izradiće se transkript trake.

22. I jedna i druga strana u postupku slažu se da postupak ispitivanja osumnjičenih predviđen pravilima 42 i 43 Pravilnika nije primijenjen prilikom obavljanja razgovora sa Halilovićem zbog toga što ga u vrijeme kod su oni vođeni tužilaštvo nije smatralo osumnjičenim.⁵⁹ Međutim, tužilaštvo jeste obavijestilo Halilovića o tome da ima pravo na branioca i pravo na šutnju.⁶⁰

23. Kada mu je tužilaštvo nakon što je postupak protiv njega započeo saopštilo svoju namjeru da na suđenju ponudi njegovu izjavu na uvrštavanje u spis, Halilović je u šest navrata (u periodu od februara do aprila 2005.) od tužilaštva tražio da navede na koji način i putem kojeg svjedoka ono namjerava da ponudi Izjavu iz 1996. godine na uvrštavanje u spis.⁶¹ Tužilaštvo je na jednom sastanku sa braniocem navelo da Izjavu iz 1996. godine namjerava da ponudi na usvajanje neposredno u sudnici. Na statusnoj konferenciji održanoj 28. aprila 2005., tužilaštvo je formalno ponudilo Izjavu iz 1996. godine na usvajanje.⁶² Nakon što je odbrana uložila prigovor, predsjedavajući sudija je pozvao Halilovića da o tome podnese pismeni podnesak.⁶³ Dana 30. maja 2005., Halilović je zatražio da mu se dostave pojediniosti o načinu na koji su vođeni razgovori s njim i pitao da li postoje snimci tih razgovora.⁶⁴ Dana 1. juna 2005., tužilaštvo je izjavilo da osim same Izjave ne postoje nikakvi snimci razgovora.⁶⁵ Dana 6. juna 2005., četiri dana poslije završetka izvođenja dokaza tužilaštva,⁶⁶ Halilović je podnio zahtjev za izuzimanje Izjave.⁶⁷ Pretresno vijeće je 8. jula 2005. donijelo odluku da se Izjava iz 1996. godine ne može uvrstiti u spis. Ono je, pored ostalog, navelo sljedeće:

[P]retresno vijeće se nije uvjerilo da izjava predstavlja potpun i cjelovit prikaz onog što je Sefer Halilović rekao. Svaki detalj ili nijansa razgovora vjerovatno nisu uključeni u izjavu, što utiče na njenu pouzdanost. Budući da izjava nije snimljena na audio ili video traku, odbrana sada ne može provjeriti tačnost izjave. Jedini efikasni način da se u ovom trenutku ospori njen sadržaj jeste da se Sefer Halilović odrekne svog prava na šutnju i da svjedoči pred ovim Sudom.⁶⁸

⁵⁹ *Vidi*, na primjer, Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.139 i 2.145 (gdje se pominju izjave dvojice istražitelja, Gaminija Wijeyesingha i Roberta Williama Reida). *Vidi* i Zahtjev za izuzimanje izjave, par. 29.

⁶⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.146; *vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.32, gdje se citira Odluka od 8. jula 2005., par. 22-23.

⁶¹ Zahtjev za izuzimanje izjave, par. 5, citirano u Podnesku respondenta, par. 218.

⁶² Zahtjev za izuzimanje izjave, par. 7, citirano u Podnesku respondenta, par. 218.

⁶³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.140. *Vidi* i T. 26-27 (28. april 2005.): “Mislim da je sada na potezu odbrana i ona će se pismenim podneskom očitovati o tome. A poslije toga, i tužilaštvo će imati mogućnost da replicira”.

⁶⁴ Zahtjev za izuzimanje izjave, par. 8, citirano u Podnesku respondenta, par. 218.

⁶⁵ Zahtjev za izuzimanje izjave, par. 9, citirano u Podnesku respondenta, par. 218.

⁶⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.140.

⁶⁷ *Vidi* Podnesak respondenta, par. 218 (gdje se upućuje na “Zahtjev za izuzimanje izjave” u vezi sa relevantnim proceduralnim kontekstom).

⁶⁸ Odluka od 8. jula 2005., par. 25.

Dana 13. jula 2005., tužilaštvo je zatražilo dozvolu za ulaganje žalbe na Odluku od 8. jula 2005., a Pretresno vijeće je taj zahtjev 25. jula 2005. odbilo na osnovu toga što “rješenje koje bi donijelo Žalbno vijeće u ovom trenutku ne bi suštinski pospješilo postupak”.⁶⁹ U međuvremenu, odbrana je 14. jula 2005. takođe završila izvođenje svojih dokaza.⁷⁰

24. Tužilaštvo u okviru ove podosnove tvrdi da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja kada Izjavu iz 1996. godine nije uvrstilo u spis.⁷¹

2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje žalbe po skraćenom postupku

25. Halilovićev odgovor između ostalog sadrži zahtjev da se ova žalbena podosnova odbaci po kratkom postupku na osnovu toga što je na nedopustiv način izmijenjena i što tužilaštvo nije ispunilo obavezu da je argumentuje ili uvjerljivo obrazloži, posebno u vezi s navodnim uticajem koji je ta greška imala na presudu.⁷² Ovaj zahtjev je uglavnom zasnovan na premisi da je tužilaštvo navodno odustalo od tvrdnje da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja. Prema Halilovićevim tvrdnjama, došlo je do nedopustive izmjene ove podosnove kad se uporedi Najava žalbe (gdje se pominje “zloupotreba diskrecionih ovlaštenja”) i Žalbeni podnesak (gdje se pominje pogrešno tumačenje pravila 43 Pravilnika).⁷³ Iako bi bilo bolje da je tužilaštvo u svojoj Najavi žalbe navelo pravilo koje je ključno za ovaj aspekt žalbe, činjenica da se tužilaštvo nije eksplicitno pozvalo na pravilo 43 Pravilnika ne predstavlja nedopustivu izmjenu ili odustajanje od ove žalbene podosnove. U Najavi žalbe stoji da je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja kada je odbilo da uvrsti Izjavu u spis, te da to predstavlja grešku u primjeni prava.⁷⁴ Ovaj navod o greški se u Žalbenom podnesku proširuje i obrazlaže kao pogrešno tumačenje pravnih odredbi (konkretno, pravila 43 Pravilnika), koje je Pretresno vijeće smatralo mjerodavnim za svoje diskreciona ovlaštenja.⁷⁵ Stoga, Žalbno vijeće odbija Halilovićeve argumente s tim u vezi.

26. Žalbno vijeće konstatuje da bi pitanje da li je tužilaštvo ispunilo svoju obavezu da argumentuje ili uvjerljivo obrazloži uticaj koji bi prihvatanje Izjave imalo na presudu⁷⁶ bilo najbolje obraditi u okviru analize merituma žalbe tužilaštva. Što se tiče uticaja navodne greške, ako tužilaštvo dokaže da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je odbilo da uvrsti Izjavu iz 1996. godine u spis, to bi zaista moglo da utiče na presudu.

⁶⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.141, gdje se citira Odluka kojom se uskraćuje dozvola za ulaganje žalbe od 25. jula 2005., str. 4.

⁷⁰ T. 4 (14. juli 2005).

⁷¹ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(vi).

⁷² Podnesak respondenta, par. 215-217.

⁷³ Podnesak respondenta, par. 215-216. Tužilaštvo je odgovorilo na ove navode u svojoj Replici, par. 3.31.

⁷⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(vi).

⁷⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, 2.137-2.139.

⁷⁶ Podnesak respondenta, podnaslov (B) poslije par. 217, str. 70.

27. Iz gorenavedenih razloga, Halilovićev zahtjev za odbacivanje šeste žalbene podosnove po skraćenom postupku se odbija.

3. Da li je Pretresno vijeće zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja kad je odbilo da u spis uvrsti Izjavu iz 1996. godine

28. Žalbeno vijeće podsjeća da je, kada je rješavalo po interlokutornoj žalbi u vezi s uvrštavanjem u spis zapisa jednog drugog razgovora koji je sa Halilovićem obavilo tužilaštvo, potvrdilo da “[o]ptuženi ima pravo da prije suđenja odbije dati izjave koje ga inkriminišu i ima pravo odbiti da svjedoči na suđenju”.⁷⁷ Međutim, Žalbeno vijeće je ovu izjavu modifikovalo zauzevši sljedeći stav: “Kada je optuženi slobodno i dobrovoljno davao izjave prije suđenja, on ne može kasnije odlučiti da će se retroaktivno pozvati na svoje pravo da samog sebe ne inkriminiše kako bi spriječio da se te izjave uvrste u spis, pod uslovom da je prije davanja izjave bio informisan o svom pravu na šutnju”.⁷⁸

29. U tekućem predmetu, Halilović je dobrovoljno pristao da obavi razgovor s tužilaštvom i odrekao se prava da taj razgovor obavi uz pomoć branioca. Međutim, Halilović tvrdi da njega ne bi trebalo tretirati kao optuženog koji je “slobodno i dobrovoljno davao izjave prije suđenja”, ako je 1995. godine imao status svjedoka. Stoga bi, tvrdi Halilović, uvrštavanje izjave u spis u ovim okolnostima bilo nepravično.⁷⁹ Tužilaštvo tvrdi da njegovi istražitelji nisu bili obavezni da se pridržavaju procedure predviđene pravilima 42 i 43 Pravilnika, budući da Halilović, u vrijeme kad je s njim obavljen razgovor, nije imao status osumnjičenog.⁸⁰ Po mišljenju tužilaštva, činjenica da je Halilović kasnije postao osumnjičeni, a potom i optuženi, ne može retroaktivno da pretvori Izjavu iz 1996. godine u “razgovor s osumnjičenim”, niti može da utiče na to što se on odrekao svog proceduralnog prava.⁸¹

30. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je odbilo da u spis uvrsti Izjavu iz 1996. godine na osnovu toga što dotični razgovor nije sniman audio ili video tehnikom u skladu s pravilom 43 Pravilnika,⁸² budući da je Pretresno vijeće konstatovalo da su ispoštovane sve zaštitne mjere iz pravila 43 Pravilnika kojima je cilj zaštita prava osumnjičenih,⁸³ te s obzirom na to da su Halilović svojim potpisom i prevodilac svojom potvrdom potvrdili tačnost

⁷⁷ Odluka po žalbi na uvrštavanje u spis zapisa razgovora, par. 15.

⁷⁸ Odluka po žalbi na uvrštavanje u spis zapisa razgovora, par. 15 (fusnota izostavljena); *vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Niyitegeka*, par. 30-36.

⁷⁹ Halilovićev Podnesak respondenta, par. 231-235.

⁸⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.142-2.148 i 2.154.

⁸¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.151 i 2.154.

⁸² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.137-2.139 i 2.142-2.144.

⁸³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.138 i 2.154-2.155.

sadržaja Izjave.⁸⁴ O eventualnoj zabrinutosti koju je Halilović s tim u vezi možda osjećao na suđenju trebalo se razgovarati u okviru procedure *voir dire* u toj fazi postupka.⁸⁵

31. Tužilaštvo dalje tvrdi da Izjava iz 1996. godine sadrži nekoliko Halilovićevih priznanja koja bi uticala na konačne zaključke Pretresnog vijeća u vezi s njegovom efektivnom kontrolom nad vojnicima odgovornim za ubistva u Grabovici, njegovim saznanjima o zločinima u Grabovici i njegovom propustu da spriječi ili kazni počinioca.⁸⁶ Tužilaštvo tvrdi da uvrštavanje Izjave iz 1996. godine u spis ne bi zahtijevalo obnovu postupka, budući da je Žalbeno vijeće nadležno da tu izjavu ispita i razmotri u kontekstu cjelokupnih dokaza uvrštenih u spis predmeta.⁸⁷

32. Halilović napominje da svrha pravila 43 Pravilnika nije ograničena samo na to da se osigura da razgovor sa osumnjičenim bude obavljen na dobrovoljnoj osnovi, nego i da izjave do kojih se dođe putem takvog razgovora budu pouzdane.⁸⁸ Ako su izjave optuženog pribavljene na način koji baca sumnju na njihovu pouzdanost ili ako ne postoji odgovarajući zapis razgovora s optuženim, pretresno vijeće je prilikom ocjenjivanja prihvatljivosti tih izjava dužno da to uzme u obzir.⁸⁹

33. Halilović tvrdi da nije nužno pokazati da izjava “jeste ili možda jeste” nepouzdana, nego samo to da je zbog okolnosti u kojima je uzeta vjerovatno nepouzdana.⁹⁰ Halilović iznosi tvrdnju da je Izjava iz 1996. godine očito nepouzdana i tu tvrdnju temelji na dvanaest konkretnih osnova, koje se kreću u rasponu od pitanja vezanih za jezik do činjenice da ga u vrijeme davanja izjave nije zastupao branilac, kao i toga da je Izjava sastavljena na osnovu neobjelodanih bilješki koje je istražitelj zapisivao tokom sedam sastanaka održanih u periodu od deset sedmica.⁹¹

34. Pored toga, Halilović tvrdi da pravo na zaštitu koju pružaju pravila 42 i 43 Pravilnika pojedinac ne stiče zbog toga što ga tužilaštvo smatra osumnjičenim.⁹² Naprotiv, taj pojedinac je obuhvaćen ovom zaštitom “zato što se na njega, *kao osumnjičenog* [osobu o kojoj tužilac posjeduje pouzdane informacije koje ukazuju na mogućnost da je počinila krivično djelo za koje je nadležan Međunarodni sud],⁹³ ove garancije primjenjuju automatski, kako bi se osigurala zaštita njegovih prava”.⁹⁴ Halilović tvrdi da je pitanje da li je u vrijeme razgovora on imao status osumnjičenog

⁸⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.147-2.148 i 2.152. *Vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.32-3.33.

⁸⁵ Replika tužilaštva, par. 3.32, gdje se citira Podnesak respondenta, par. 225-230.

⁸⁶ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(vi); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.138 i 2.149-2.150; Replika tužilaštva, par. 3.34.

⁸⁷ Replika tužilaštva, par. 3.35.

⁸⁸ Podnesak respondenta, par. 236, gdje se citira Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.143-2.144 i 2.148.

⁸⁹ Podnesak respondenta, par. 225 i 236.

⁹⁰ Podnesak respondenta, par. 225.

⁹¹ Podnesak respondenta, par. 226. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 227-229 (gdje se detaljno navode primjeri prigovora svjedoka na način na koji su uzete neke od tih izjava, te nepreciznosti u prevodima tužilaštva tokom suđenja).

⁹² Podnesak respondenta, par. 238.

⁹³ Pravilo 2 Pravilnika.

⁹⁴ Podnesak respondenta, par. 238.

irelevantno,⁹⁵ budući da “postupanje prema optuženom kao prema svjedoku u bilo kojoj fazi istrage narušava pravo optuženog da ne bude primoran da svjedoči protiv sebe ili da prizna krivicu”.⁹⁶ On smatra da prilikom primjene ovog načela garancije predviđene Pravilnikom moraju da važe retroaktivno, barem u slučajevima kada tužilaštvo nastoji da za uvrštavanje u spis ponudi dokaze pribavljene od optuženog.⁹⁷

35. Na kraju, Halilović podsjeća da Pretresno vijeće nije odbilo da u spis uvrsti Izjavu iz 1996. godine na osnovu pravila 43 Pravilnika, nego na osnovu pravila 89(D) Pravilnika.⁹⁸ Ono što treba da se odvagane u odnosu na zahtjev za pravičnim suđenjem nije korisnost ili značaj dokaza, nego njihova “dokazna vrijednost”.⁹⁹ Izjava je izuzeta iz spisa jer, s obzirom na to da ne postoje snimci dotičnih razgovora, nije bilo moguće potvrditi tačnost Izjave niti osporiti njen sadržaj bez žrtvovanja Halilovićevog prava na šutnju i pravično suđenje.¹⁰⁰ Halilović navodi da neprihvatanje Izjave iz 1996. godine spada u domen diskrecionih ovlaštenja Pretresnog vijeća shodno pravilu 89(D) Pravilnika. On tvrdi da Pretresno vijeće svoja diskreciona ovlaštenja za izuzimanje dokaza treba da posebno “energično” primjenjuje u slučajevima kada se u pitanje dovodi temeljno pravo optuženog na šutnju. Nije potrebno pokazati da se prema optuženom doista postupilo nepravično.¹⁰¹

36. Pretresno vijeće je konstatovalo sljedeće:

Da bi se zaštitilo pravo optuženog na pravično suđenje u skladu sa članom 21 Statuta, Pretresno vijeće konstatuje da valja razmotriti jesu li zaštitni mehanizmi iz pravila 42, 43 i 63 Pravilnika u potpunosti poštovani prilikom odlučivanja o prihvatljivosti *bilo koje* ranije izjave optuženog, bez obzira na status optuženog u vrijeme uzimanja izjave.¹⁰²

Pretresno vijeće tumači zaštitne mehanizme koji su ugrađeni u Statut i Pravilnik u skladu sa načelima koja su zastupana u praksi ovog Međunarodnog suda i MKSR-a,¹⁰³ kao i u praksi drugih pravosudnih sistema.¹⁰⁴

⁹⁵ Podnesak respondenta, par. 240.

⁹⁶ Podnesak respondenta, par. 240. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 225 i 243.

⁹⁷ Podnesak respondenta, par. 245.

⁹⁸ Podnesak respondenta, par. 246.

⁹⁹ Podnesak respondenta, par. 221. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 249 i 251-252.

¹⁰⁰ Podnesak respondenta, par. 222. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 231-232.

¹⁰¹ Podnesak respondenta, par. 233 i fn 424. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 232.

¹⁰² Odluka od 8. jula 2005., par. 21.

¹⁰³ *Vidi*, na primjer, *Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua*, predmet br. ICTR-96-4-T, Decision on Defendant’s Motion for Summonses and Protection of Witnesses called by the Defence /Odluka po Zahtjevu optuženog za upućivanje sudskog poziva svjedocima i odobrenje zaštitnih mjera za svjedoke koje je pozvala odbrana/, 17. februar 1998.; *Tužilac protiv Zejnila Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po zahtjevu Zdravka Mucića za izuzimanje dokaznog materijala, 2. septembar 1997.

¹⁰⁴ Evropski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) se bavio ovim pitanjem uglavnom u kontekstu kažnjavanja (u širem smislu) optuženih osoba koje su iskoristile svoje pravo na šutnju. Međutim, Žalbeno vijeće nalazi da je praksa ESLJP-a informativna u pogledu načela da se “[p]ravo optuženog da ne svjedoči protiv sebe prvenstveno odnosi ... na poštovanje njegove želje da ne daje izjave” (*Heaney and McGuinness v. Ireland*, Reports of Judgments and Decisions /Izvjestaj o presudama i odlukama/ 2000-XII, par. 40, i da se status osobe (protiv koje još nije zvanično podignuta optužnica) mijenja onda kada je položaj te osobe “u znatnoj mjeri ugrožen”, pa se predviđa primjena prava na šutnju, prava da samog sebe ne inkriminiše i s tim povezanih upozorenja (*Id.*, 41-42, 45).

37. U Odluci od 8. jula 2005. rješavano je da li je Izjava uzeta u skladu s pravilima 42, 43, 63, 89 i 95 Pravilnika.¹⁰⁵ Pretresno vijeće je bilo mišljenja da je ključno pitanje koje je tu sporno bilo "koje je zaštitne mehanizme tužilac trebao da primijeni kako bi se jedna ranija izjava sada optužene osobe mogla uvrstiti u spis".¹⁰⁶ Pretresno vijeće je zaključilo da:

... je Seferu Haliloviću izjava pročitana na njegovom jeziku prije no što je on potpisao svaku stranicu tog dokumenta. Pretresno vijeće konstatuje da sadržaj izjave u općem smislu predstavlja odraz onoga što je Sefer Halilović rekao tokom razgovora. Međutim, činjenica je da izjava predstavlja tek sažetak onog što je rečeno tokom sedam dana razgovora koji su vođeni u razdoblju od četiri mjeseca. Imajući u vidu da je, prema riječima prevodioca, Sefer Halilović davao "vrlo detaljne odgovore na pitanja", Pretresno vijeće se nije uvjerilo da izjava predstavlja potpun i cjelovit prikaz onog što je Sefer Halilović rekao. Svaki detalj ili nijansa razgovora vjerovatno nisu uključeni u izjavu, što utiče na njenu pouzdanost. Budući da izjava nije snimljena na audio ili video traku, odbrana sada ne može provjeriti tačnost izjave. Jedini efikasni način da se u ovom trenutku ospori njen sadržaj jeste da se Sefer Halilović odrekne svog prava na šutnju i da svjedoči pred ovim Sudom.¹⁰⁷

U ovom slučaju pravilo 43 [Pravilnika] nije primijenjeno u vrijeme uzimanja izjave. Sefer Halilović nije odlučio da se odrekne svog prava na šutnju tokom suđenja. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da bi se prihvatanjem izjave narušilo pravo optuženog na pravično suđenje.¹⁰⁸

38. Pitanje da li bi ta izjava bila neprihvatljiva ako bi se pravilo 43 Pravilnika primijenilo retroaktivno nije bilo od ključnog značaja u razmatranju Pretresnog vijeća.¹⁰⁹ Jasno je da Pretresno vijeće nije odlučilo da izuzme Izjavu iz tog razloga, nego zbog toga što je, shodno pravilu 89(D) Pravilnika, ocijenilo da ona nije u dovoljnoj mjeri pouzdana, tako da bi mogla da dovede u pitanje pravičnost postupka.¹¹⁰ Žalbeno vijeće je pozvano da riješi samo o tome da li je ta konkretna odluka bila nerazumna.

39. Formulacija koju je Pretresno vijeće koristilo u cjelokupnom tekstu svoje odluke pokazuje da je, s obzirom na to da ne postoji način da se provjeri tačnost Izjave ili njenog prevoda, njena pouzdanost bila dovedena u pitanje.¹¹¹ Zbog okolnosti ovog predmeta, uključujući i činjenicu da je Izjava ponuđena na uvrštavanje u spis neposredno u sudnici, sažetost njenog formata i činjenicu da nije ponuđen nikakav zapis kako bi se pokazala njena vjerodostojnost, Halilović se našao u položaju da teško može da ospori sadržaj Izjave i pripremi efikasnu odbranu a da se ne odrekne svog prava na šutnju. S tim u vezi, Žalbeno vijeće naglašava da Pravilnik pretresnim vijećima daje široka diskreciona ovlaštenja prilikom utvrđivanja vjerodostojnosti nekog dokumenta.¹¹² Uzimajući u

Vidi i Serves v. France, Reports /Izvještaji/ 1997-VI, par. 42; *Saunders v. the United Kingdom*, Reports /Izvještaji/ 1996-VI, par. 74; *Shannon v. United Kingdom*, br. 6563/03, Presuda od 4. oktobra 2005. (pročitana na internetu).

¹⁰⁵ Odluka od 8. jula 2005., par. 21 i 24.

¹⁰⁶ Odluka od 8. jula 2005., par. 19.

¹⁰⁷ Odluka od 8. jula 2005., par. 25 (fusnota izostavljena).

¹⁰⁸ Odluka od 8. jula 2005., par. 26.

¹⁰⁹ S tim u vezi, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 533 i Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka*, par. 128.

¹¹⁰ Odluka od 8. jula 2005., posebno par. 17 i 27, koji upućuju na pravilo 89(D) Pravilnika.

¹¹¹ Odluka od 8. jula 2005., par. 25.

¹¹² *Vidi* Odluku po žalbi na uvrštavanje u spis zapisa razgovora, par. 19.

obzir da se prema odlukama pretresnih vijeća po pitanjima vezanim za ocjenu dokaza u načelu mora postupati s izvjesnom dozom poštovanja,¹¹³ Žalbeno vijeće bi takve odluke trebalo poništavati samo u slučajevima kada se može dokazati da je došlo do zloupotrebe tih diskrecionih ovlaštenja.¹¹⁴

40. Žalbeno vijeće se nije uvjerilo da je tužilaštvo pokazalo da je Pretresno vijeće u ovom slučaju zloupotrijebilo svoja diskreciona ovlaštenja.¹¹⁵ Pitanje da li Izjava sadrži relevantne dokaze koji imaju dokaznu vrijednost u smislu pravila 89(C) Pravilnika stoga je bespredmetno.

41. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija šestu žalbenu podosnovu.

¹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 533, gdje je Žalbeno vijeće zauzelo stav da "Pretresno vijeće ima znatno diskreciono pravo u odlučivanju o pitanjima prihvatljivosti dokaza" i da bi, shodno tome, "odluke Pretresnog vijeća bazirane na okolnostima predmeta koji je pred njim trebalo da se u izvjesnoj mjeri poštuju".

¹¹⁴ *Vidi*, na primjer, *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, Odluka po žalbi u vezi s izjavom preminulog svjedoka, 21. juli 2000.; *Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza*, predmet br. IT-95-14/2-AR73.6, Odluka po Žalbi na uvrštenje u spis sedam iskaza pod zakletvom i jednog formalnog iskaza, 18. septembar 2000.

¹¹⁵ *Upoređi* sa Drugostepenom presudom u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 530 i 544; Drugostepenom presudom u predmetu *Čelebići*, par. 533 (u vezi s nadležnošću Žalbenog vijeća da interveniše i izuzme dokaze u slučaju kada utvrdi da je pretresno vijeće, prihvativši ih, napravilo primjetnu grešku u primjeni svojih diskrecionih ovlaštenja, te da je tom greškom žaliocu nepravedno nanesena šteta zbog koje je njegovo suđenje postalo nepravično). *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Gacumbitsi*, par. 19 (u vezi sa zloupotrebom diskrecionih ovlaštenja od strane Pretresnog vijeća u jednoj odluci o rasporedu).

C. Prva žalbena podosnova: uslov postojanja efektivne kontrole

1. Uvod

42. Tužilaštvo ističe da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava u paragrafima od 38 do 54, od 363 do 372, od 736 do 747 i u paragrafu 752 Prvostepene presude prilikom primjene pravnog kriterija koji se traži za dokazivanje efektivne kontrole.¹¹⁶ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo tri greške kada je konstatovalo da Halilović nije bio nadređen onim potčinjenima koji su počinili zločine u Grabovici. Kao prvo, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava zbog toga što je od tužilaštva zahtijevalo da dokaže da je Halilović imao “komandu” i “ukupnu kontrolu nad borbenim operacijama u Hercegovini”, a ne da je imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina koji su izvršeni u Grabovici.¹¹⁷ Kao drugo, Pretresno vijeće je napravilo grešku u primjeni prava zbog toga što nije razmatralo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina kao vođa Inspeksijskog tima ili kao najviši starješina ABiH u Hercegovini u to vrijeme.¹¹⁸ Kao treće, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja konstatovavši da Halilović nije bio nadređen tim počiniocima, usprkos činjeničnim zaključcima koji pokazuju da je imao stvarnu mogućnost da spriječi i kazni počinioce, te preduzme mjere koje bi dovele do pokretanja krivičnog postupka protiv počinilaca.¹¹⁹

2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku

43. U sklopu svog odgovora na argumente tužilaštva, Halilović je tražio da se ova žalbena podosnova odbaci po skraćenom postupku na osnovu toga što je tužilaštvo odustalo od mnogih svojih argumenata u okviru ove žalbene podosnove ili ih je izmijenilo na nedopustiv način,¹²⁰ te toga što nije ispunilo obavezu da je argumentuje ili uvjerljivo obrazloži.¹²¹

44. Žalbeno vijeće podsjeća da pored naloga, odluke ili presude koju osporava, žalilac u najavi žalbe mora navesti svoje žalbene osnove, kao i to “u čemu se sastoje greške za koje tvrdi da su

¹¹⁶ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i). *Vidi* i ŽT. 8-9.

¹¹⁷ Najava žalbe tužilaštva, par. 2.6-2.15. *Vidi* i ŽT. 9-10 i 12. Žalbeno vijeće primjećuje da je tužilaštvo na žalbenom pretresu ustvrdilo, s jedne strane, da je Pretresno vijeće ispitalo da li je Halilović komandovao i rukovodio borbenim dejstvima i da li je “Halilović bilo *de jure* bilo *de facto* [bio] komandant navodne operacije 'Neretva' [...] Ponovo *s naglaskom na de facto komandant*” (ŽT. 10 (kurziv dodat)). S druge strane, tužilaštvo je iznijelo tvrdnju da je “Pretresno vijeće stalno iznova tragalo za borbenom -- komandnom odgovornošću *u formalnom vojnom smislu*. Tražilo je *zvanično imenovanje, tražilo je zvaničnu vojnu titulu* i tražilo je definisane vojne komandne uloge” (ŽT. 13 (kurziv dodat)).

¹¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.6-2.7 i 2.16-2.27. *Vidi* i ŽT. 14: “Pretresno vijeće je previdjelo da se teza protiv optuženog u Optužnici zasniva na nadležnosti i vlasti koje su Haliloviću pripadale po njegovoj ulozi i funkciji *de facto* nadređenog, budući da je bio najviši starješina u toj operaciji u Hercegovini, te da je bio vođa Inspeksijskog tima”.

¹¹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.7. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.28-2.40.

¹²⁰ Podnesak respondenta, par. 10-18, 45, 53, 60, 90-91 i 96.

¹²¹ Podnesak respondenta, par. 19-23.

učinjene i svoj žalbeni prijedlog”.¹²² Potom se podnosi žalbeni podnesak, koji treba da sadrži sve argumente i pravne izvore koji potkrepljuju žalbene osnove navedene u najavi žalbe.¹²³ S tim u skladu, puka činjenica da žalbeni podnesak sadrži dodatne argumente kojima se detaljnije razrađuje navod o greški iz najave žalbe ne znači nužno da su žalbene osnove izmijenjene na nedopustiv način. Imajući ova načela na umu, i u skladu s onim što je navelo u Dijelu III ove Presude,¹²⁴ Žalbeno vijeće će detaljno razmotriti samo one argumente u prilog Halilovićevim zahtjevima za odbacivanje žalbe po skraćenom postupku koji zavrjeđuju diskusiju.

(a) Propust Pretresnog vijeća da konstatuje da je Halilović *de facto* komandovao dotičnom operacijom

45. Tužilaštvo u svojoj Najavi žalbe tvrdi da je “Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava u paragrafima 372 i 752 [Prvostepene presude] kada je konstatovalo da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović *de facto* komandovao operacijom pod nazivom ‘Operacija Neretva’”.¹²⁵ Halilović iznosi argument da se od tog navoda odustalo i da on ne čini dio žalbe, budući da ga tužilaštvo nije ponovo navelo u svom Žalbenom podnesku.¹²⁶

46. Tužilaštvo u uvodu prve žalbene osnove navodi sljedeće:

[S]toga, prema Halilovićevom nadređenom, Halilovićevom potčinjenom, Halilovićevom “Inspeksijskom timu”, te i samom Haliloviću, on je *de jure ili de facto komandovao* operacijom pod nazivom “Neretva” sa isturenog komandnog mjesta u Jablanici. U najmanju ruku, Halilović je imao “efektivnu kontrolu” nad vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici.¹²⁷

Međutim, konkretan navod da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada nije konstatovalo da je Halilović *de facto komandovao* Operacijom "Neretva" nije ponovljen niti razrađen u Žalbenom podnesku tužilaštva. Navod o greškama u primjeni prava odnosi se na paragrafe 372 i 752 Prvostepene presude. Tužilaštvo u kontekstu prve žalbene podosnove izričito pominje paragraf 372 Prvostepene presude još samo jednom, i to samo u uvodnoj rečenici u kojoj se najavljuje citat dotičnog paragrafa:

Pravno nepotpuni zaključci Pretresnog vijeća o efektivnoj kontroli završavaju se konstatacijom da: tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović bilo *de jure* bilo *de facto*

¹²² Pravilo 108 Pravilnika. *Vidi* i Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. 1.

¹²³ Pravilo 111 Pravilnika. *Vidi* i Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, par. 4.

¹²⁴ *Vidi gore*, par. 14.

¹²⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i). Ovaj navod je iznesen u drugoj i trećoj žalbenoj podosnovi, gdje tužilaštvo tvrdi da je “Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava i utvrđivanju činjeničnog stanja u paragrafima 372 i 752 kada je zaključilo da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović *de facto* komandovao operacijom pod nazivom ‘Operacija Neretva’” (Najava žalbe tužilaštva, par. 4(ii) i 4(iii)).

¹²⁶ Podnesak respondenta, par. 10.

¹²⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.3 (kurziv dodat).

komandovao navodnom operacijom "Neretva", za koju tužilaštvo tvrdi da je izvedena u Hercegovini u septembru 1993. godine.¹²⁸

47. Stoga se na prvi pogled čini da se ni u Žalbenom podnesku tužilaštva ni u Replici tužilaštva ne iznosi argument da je Pretresno vijeće napravilo grešku zbog toga što nije konstatovalo da je Halilović *de facto* komandovao borbenim dejstvima koja su se odvijala u Hercegovini u septembru 1993. godine i koja se u Prvostepenoj presudi nazivaju operacijom "Neretva".¹²⁹ Zapravo, čini se da je suština argumenta tužilaštva u tome da je Halilović po drugim osnovama imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.¹³⁰

48. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće je pozvalo tužilaštvo da na žalbenom pretresu objasni da li je zaista odustalo od dotičnog navoda.¹³¹ Tužilaštvo je na žalbenom pretresu izjavilo da nije odustalo od dotičnog navoda¹³² i u prilog tome se pozvalo na sljedeće paragrafe svog Žalbenog podneska: 2.3, 2.10, 2.11, 2.23, 2.47, 2.50, 2.52, 2.59, 2.83, 2.86, 2.94 i 2.98.¹³³

49. Halilović je na žalbenom pretresu odgovorio da se od dotičnog navoda ili odustalo ili je on neadekvatno argumentovan i potkrepljen.¹³⁴ S obzirom na to da se u paragrafu 2.16 Žalbenog podneska tužilaštva navodi samo da je Pretresno vijeće bilo dužno da ispita da li je Halilović bio u nadređenom položaju u odnosu na počinioca zato što je bio najviši starješina ABiH ili zato što je bio vođa Inspeksijskog tima, Halilović je iznio tvrdnju da to praktično predstavlja izričito odustajanje od navoda da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada nije konstatovalo da je Halilović *de facto* komandovao operacijom "Neretva".¹³⁵ Halilović dalje tvrdi da, premda tužilaštvo "vješto konstruiše argument da je *de facto* komandovanje samo jedan mali dio efektivne kontrole, [t]aj argument nije dosljedan kritikama upućenim Pretresnom vijeću zbog toga što se usredotočilo na komandovanje i nije dosljedan argumentu da je, i mimo komandovanja, bilo dovoljno dokaza".¹³⁶

¹²⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.17. Paragraf 372 Prvostepene presude citiran je još i u Žalbenom podnesku tužilaštva, par. 2.41, gdje tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće od njega zahtijevalo da dokaže ne samo to da se vojna operacija odigrala, nego i to da je njen naziv bio "Neretva".

¹²⁹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 175.

¹³⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.6-2.40.

¹³¹ Žalbeno vijeće je tužilaštvu postavilo sljedeće pitanje: "1. U svojoj Najavi žalbe, tužilaštvo navodi da je 'Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava i u utvrđivanju činjeničnog stanja u paragrafima 372 i 752 [Prvostepene presude] kada je konstatovalo da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović *de facto* komandovao operacijom pod nazivom 'Operacija Neretva'. Budući da ovaj navod nije izričito ponovljen u Žalbenom podnesku tužilaštva, može li se smatrati da je tužilaštvo odustalo od ovog navoda? Ako nije, može li tužilaštvo naznačiti u kojim je konkretnim paragrafima svog Žalbenog podneska potkrijepilo taj navod?" (fusnota izostavljena). *Addendum* nalogu o rasporedu žalbene rasprave (pitanja stranama u postupku), 19. juni 2007., str. 2.

¹³² ŽT. 6.

¹³³ ŽT. 6-7. Tužilaštvo je takođe navelo sljedeće: "[D]e *facto* nadređeni je [...] impliciran u [paragrafu 2.15 Žalbenog podneska tužilaštva]". Paragraf 2.15 glasi kako slijedi: "Prilog A ovom podnesku sadrži još trinaest izvadaka iz Presude koji dodatno ilustruju da je Pretresno vijeće svoju glavnu liniju ispitivanja pogrešno usredotočilo na komandovanje, a ne na efektivnu kontrolu".

¹³⁴ ŽT. 74-77.

¹³⁵ ŽT. 76.

¹³⁶ ŽT. 76-77.

50. U vezi s paragrafom 2.3 Žalbenog podneska tužilaštva, Žalbeno vijeće je već primijetilo da konkretni navod da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada nije konstatovalo da je Halilović *de facto* komandovao operacijom "Neretva" nije ponovljen; da nije iznesen nikakav navod o grešci, te da je tužilaštvo jednostavno navelo da je "Halilović *de jure* ili *de facto* komandovao operacijom pod nazivom 'Neretva'".¹³⁷ U paragrafu 2.10 stoji da izraz "nadređeni" obuhvata, između ostalog, vojne komandante. Potom se u paragrafu 2.11 navodi da "odgovornost nadređenog" obuhvata osobe koje su *de facto* na nadređenom položaju, kao i nevojne ili civilne osobe na nadređenom položaju koje se ne mogu opisati kao "komandanti"; u paragrafu 2.23, tužilaštvo sugerše da je Pretresno vijeće propustilo da se zapita da li je Halilović imao "komandne ovlasti" zbog svog visokog položaja; u paragrafu 2.47 stoji da zvanično imenovanje za komandanta nije preduslov i da je dovoljan *de facto* "nadređeni" položaj. Konačno, u paragrafima 2.50, 2.52, 2.59, 2.83, 2.86, 2.94 i 2.98 generalno se navodi da je Halilović bio *de facto* "nadređen" "onima koji su počinili zločine u Grabovici" tokom vojne operacije.

51. Pregled ovih paragrafa pokazuje da je tužilaštvo u svom Žalbenom podnesku koristilo izraze "nadređeni", "odgovornost nadređenog" i "komandna odgovornost" kao sinonime čiji smisao obuhvata i "komandovanje" operacijom "Neretva". Tužilaštvo je na žalbenom pretresu takođe pojasnilo da "svaki put kada se u Žalbenom podnesku navodi Halilovićev *de facto* nadređeni položaj, taj izraz obuhvata i *de facto* komandovanje".¹³⁸ Konačno, Žalbeno vijeće naglašava zaključne napomene tužilaštva o ovom pitanju:

Srž argumenta tužilaštva su efektivna kontrola i nadređeni položaj umjesto *de facto* komandovanja. To se odražava u paragrafima 3 i 4(i) Najave žalbe. Na kraju, stav tužilaštva je da je Halilović *de facto* komandovao operacijom, ali da je u svakom slučaju imao efektivnu kontrolu nad onima koji su počinili zločine. Tužilaštvo nije odustalo od ovog stava.¹³⁹

52. U svjetlu gorenavedenog, Žalbeno vijeće odbija Halilovićev zahtjev da se po skraćenom postupku odbaci navod da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava u paragrafima 372 i 752 Prvostepene presude kada je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je Halilović *de facto* komandovao operacijom "Neretva".

(b) Propust Pretresnog vijeća da konstatuje da je Halilović imao efektivnu kontrolu

53. U Najavi žalbe tužilaštva stoji da je to što Pretresno vijeće nije konstatovalo da je operacijom "Neretva" *de facto* komandovao Halilović "dovelo do daljnjih pogrešnih zaključaka u paragrafima 747 i 752 da Sefer Halilović nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su

¹³⁷ *Vidi* gore, par. 45.

¹³⁸ ŽT. 7.

¹³⁹ ŽT. 7.

počinili zločine”.¹⁴⁰ Halilović tvrdi da se mora smatrati da je tužilaštvo odustalo od ovog posljednjeg navoda, budući da je on “izveden ili proistekao” iz navoda od kog se takođe odustalo da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada nije konstatovalo da je on *de facto* komandovao operacijom "Neretva".¹⁴¹ Halilović takođe ističe da se odustalo i od sljedećih navoda saržanih u Najavi žalbe: (1) da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je pogrešno primijenilo kriterij efektivne kontrole u više paragrafa Prvostepene presude¹⁴² i (2) da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je konstatovalo da osoba zadužena za “koordinaciju borbenih dejstava” nije na osnovu tog položaja mogla da ima efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine.¹⁴³

54. Žalbeno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije odustalo od tih navoda o greškama. U paragrafima od 2.6 do 2.40 Žalbenog podneska tužilaštva nastoji se pokazati da je Pretresno vijeće napravilo grešku prilikom primjene kriterija efektivne kontrole i kada je konstatovalo da Halilović nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine. Pored toga, tužilaštvo takođe tvrdi da Halilovićeva uloga koordinatora tj. vođe Inspekcijuskog tima opravdava zaključak o postojanju efektivne kontrole.¹⁴⁴ U Najavi žalbe tužilaštva stoji da je “Pretresno vijeće pogriješilo jer je smatralo da je Sefer Halilović morao da bude na položaju vojnog ‘komandanta’ da bi imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine”.¹⁴⁵ Ovo pitanje je suštinski povezano s navodima iz Žalbenog podneska tužilaštva da se Pretresno vijeće pogrešno usredotočilo na komandovanje, kao i sa opštim argumentima tužilaštva da ima “dovoljno dokaza i mimo komandovanja”. Žalbeno vijeće konstatuje da u Žalbenom podnesku tužilaštva nisu izmijenjeni navodi o greškama koji su izneseni u Najavi žalbe tužilaštva, nego su samo razrađeni argumenti u prilog tim navodima. Stoga se odbija Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku zbog navodnog odustajanja tužilaštva od tog navoda.

(c) Propust tužilaštva da ispuni obavezu da argumentuje ili uvjerljivo obrazloži svoje navode

55. Halilović tvrdi da je odbacivanje po skraćenom postupku opravdano s obzirom na to da je tužilaštvo iznijelo nepotkrepljene navode i nije ispunilo obavezu da navode uvjerljivo obrazloži.¹⁴⁶ Žalbeno vijeće smatra da argumenti koje u vezi s ovim iznosi Halilović nisu uvjerljivi. Shodno

¹⁴⁰ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i).

¹⁴¹ Halilovićev Podnesak respondenta, par. 11 i 90.

¹⁴² Podnesak respondenta, par. 12 i 45.

¹⁴³ Podnesak respondenta, par. 55.

¹⁴⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16, 2.24-2.26, 2.29 *et seq.*

¹⁴⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i).

¹⁴⁶ *Vidi* Podnesak respondenta, par. 19-23.

tome, odbija se Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku na osnovu navodnog propusta tužilaštva da ispuni obavezu da argumentuje ili uvjerljivo obrazloži svoje navode.

(d) Novi navod koji nije bio dio teze tužilaštva u prvostepenom postupku

56. Halilović tvrdi da teza o efektivnoj kontroli mimo njegove uloge komandanta u operaciji "Neretva" uopšte nije iznesena na suđenju. On, dakle, smatra da, pošto je ovo novi argument koji nije bio dio teze tužilaštva, on nije bio obaviješten o njemu, tako da je opravdano da se ta osnova odbaci po skraćenom postupku.¹⁴⁷ Žalbeno vijeće smatra da rješavanje pitanja da li je tužilaštvo u prvostepenom postupku iznijelo tezu o postojanju efektivne kontrole i mimo Halilovićeve uloge kao komandanta u operaciji "Neretva", te, shodno tome, pitanja da li je Pretresno vijeće "napravilo grešku u primjeni prava time što nije donijelo nužne zaključke o postojanju efektivne kontrole mimo 'komandovanja'",¹⁴⁸ zahtijeva detaljnu analizu Optužnice i relevantne argumentacije strana na suđenju. Stoga ne bi bilo primjereno odbaciti ovu žalbenu podosnovu bez razmatranja njenog merituma. S tim u skladu, odbija se Halilovićev zahtjev za odbacivanje ove žalbene podosnove po skraćenom postupku utemeljen na tvrdnji da je tužilaštvo iznijelo novi navod koji nije bio dio teze tužilaštva u prvostepenom postupku.

3. Da li je Pretresno vijeće zahtijevalo dokaz o komandovanju prilikom utvrđivanja odgovornosti nadređenog

57. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je smatralo da je "komandovanje" pravni preduslov za odgovornost nadređenog shodno članu 7(3) Statuta¹⁴⁹ i što se, shodno tome, pogrešno usredotočilo na Halilovićevu ulogu komandanta u operaciji "Neretva" i na njegovu kontrolu nad borbenim operacijama da bi utvrdilo da li je imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine.¹⁵⁰

58. Halilović odgovara da je Pretresno vijeće ispravno identifikovalo tri elementa odgovornosti nadređenog; nema naznaka da je smatralo da je položaj "komandanta" element ili uslov efektivne kontrole.¹⁵¹ On tvrdi da je Pretresno vijeće na osnovu dokaza zaključilo da tužilaštvo nije uspjelo da pokaže da je on komandovao operacijom, tako da nije mogao da vrši efektivnu kontrolu nad

¹⁴⁷ *Vidi* Podnesak respondenta, par. 24 i 40.

¹⁴⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, Poglavlje (B), str. 13. *Vidi*, posebno, Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16-2.18.

¹⁴⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.8-2.9. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je zahtijevalo da "Halilović bude na položaju vojnog 'komandanta' da bi imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine". (Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i)).

¹⁵⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.12. *Vidi* i ŽT. 8-10.

¹⁵¹ Podnesak respondenta, par. 46 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 57 *et seq.*) i 47-50; ŽT. 64 i 75.

počiniocima, kako se izričito navodi u Optužnici.¹⁵² Halilović kao alternativu navodi argument da, čak i da je Pretresno vijeće napravilo grešku, tužilaštvo nije dokazalo da ta navodna greška obesnažuje Prvostepenu presudu, budući da je Pretresno vijeće detaljno ocijenilo sve dokaze u vezi sa Halilovićevom navodnom efektivnom kontrolom, uključujući i dokaze koji se odnose na njegov visoki položaj u ABiH i njegovu funkciju vođe Inspekcijskog tima.¹⁵³

59. Žalbeno vijeće, prije svega, napominje da je Pretresno vijeće u paragrafu 56 Prvostepene presude ispravno izložilo elemente koji moraju biti ispunjeni da bi se nadređeni smatrao odgovornim po članu 7(3) Statuta:

- i. postojanje odnosa nadređeni-podređeni;
- ii. nadređeni je znao ili imao razloga da zna da će krivično djelo biti počinjeno ili da je već počinjeno; i
- iii. nadređeni nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi krivično djelo ili kazni počinioca.

U vezi s prvim od ovih elemenata, Žalbeno vijeće podsjeća da koncept efektivne kontrole nad podređenim – u smislu stvarne mogućnosti da se spriječi ili kazni kažnjivo ponašanje, bez obzira na koji se način ta kontrola vrši – predstavlja prag koji treba dosegnuti da bi se utvrdilo postojanje odnosa nadređeni-podređeni u smislu člana 7(3) Statuta.¹⁵⁴ U tom kontekstu, Žalbeno vijeće podsjeća da uslov da se dokaže da je počinitelj bio “podređen” optuženom (koji je okrivljen po članu 7(3) Statuta) ne zahtijeva dokaz o neposrednoj ili formalnoj podređenosti. Zapravo, optuženi po svom položaju mora da bude na višem mjestu u formalnoj ili neformalnoj hijerarhiji u odnosu na počinioca. Mogućnost vršenja efektivne kontrole u smislu stvarnih ovlasti sprečavanja ili kažnjavanja, koju Žalbeno vijeće smatra minimalnim uslovom za potvrđivanje odnosa nadređeni-podređeni u svrhu odgovornosti nadređenog, neće gotovo nikad biti dokazana ako ne postoji takav odnos podređenosti.¹⁵⁵ Žalbeno vijeće smatra da stvarna mogućnost sprečavanja i kažnjavanja može da postoji i izvan odnosa nadređeni-podređeni na koji se odnosi član 7(3) Statuta. Na primjer, policajac može da bude u mogućnosti da “spriječi i kazni” krivična djela u svojoj nadležnosti, ali to ga ne čini nadređenim (u smislu člana 7(3) Statuta) u odnosu na bilo kojeg počinioca iz te nadležnosti. Analiza pravnih odredbi o prvom elementu odgovornosti nadređenog koju je izvršilo Pretresno vijeće u skladu je s ovim pristupom.¹⁵⁶

¹⁵² Podnesak respondenta, par. 47-49. *Vidi* i ŽT. 65-66.

¹⁵³ Podnesak respondenta, par. 51-52; *vidi* i Podnesak respondenta, par. 57-58.

¹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

¹⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303.

¹⁵⁶ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 57-63.

60. U paragrafu 57 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je zauzelo stav da “[k]omandni položaj u odnosu na počinioca čini pravni osnov obaveze činjenja od strane nadređenog, pa time i njegove odgovornosti za nečinjenje”.¹⁵⁷ U paragrafima koji slijede iza pomenutog,¹⁵⁸ Pretresno vijeće je ispravno opisalo praksu Međunarodnog suda u vezi s odgovornošću nadređenog, posebno tako što je kriterij za dosezanje praga ove odgovornosti identifikovalo kao kriterij postojanja “efektivne kontrole” i što je prihvatilo široku definiciju izraza “komandovanje”, tako da se i *de facto* nadređeni mogu smatrati odgovornim po članu 7(3) Statuta.¹⁵⁹ Pretresno vijeće je, stoga, ispravno artikuliralo pravne odredbe¹⁶⁰ i, suprotno tvrdnjama tužilaštva,¹⁶¹ nije zauzelo stav da je položaj vojnog komandanta uslov za dokazivanje odgovornosti nadređenog.

61. Žalbeno vijeće će sada razmotriti tvrdnje tužilaštva da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je preformulisalo pravne odredbe o trećem elementu odgovornosti nadređenog.¹⁶² Prema navodima tužilaštva, Pretresno vijeće je u paragrafima od 81 do 90 Prvostepene presude napravilo nepotrebnu i neopravdanu razliku između opšte obaveze i specifične obaveze sprečavanja zločina.¹⁶³

¹⁵⁷ Prvostepena presuda, par. 57, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76; Komentar MKCK-a, str. 1010; Komentar MPK-a, str. 36.

¹⁵⁸ Prvostepena presuda, par. 58-63.

¹⁵⁹ Prvostepena presuda, par. 60, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 193, 195 i 303.

¹⁶⁰ Žalbeno vijeće napominje da je tužilaštvo to potvrdilo na žalbenom pretresu (ŽT. 8-9).

¹⁶¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.8-2.12.

¹⁶² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4.2-4.17. *Vidi* i Halilovićev Podnesak respondenta, par. 286-294; Repliku tužilaštva, par. 5.1-5.4; ŽT. 53-55.

¹⁶³ Najava žalbe tužilaštva, par. 7 (koji se odnosi na treću žalbenu osnovu tužilaštva). *Vidi*, konkretno, sljedeće izvode iz Prvostepene presude (fusnote izostavljene):

81. Postojanje opšte obaveze sprečavanja počinjenja zločina proizlazi iz dužnosti komandanta proistekle iz njegovog položaja efektivne kontrole, koja ga stavlja u najbolji položaj da spriječi teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Može se smatrati da ta obaveza proističe iz značaja koji se u međunarodnom humanitarnom pravu pridaje sprečavanju kršenja.

87. Pretresno vijeće konstatuje ustaljeno mišljenje da je namjera međunarodnog humanitarnog prava da zabrani ne samo stvarne povrede svojih normi, nego da ima za cilj i to da spriječi njegove potencijalne povrede. Kako je gore napomenuto, međunarodno humanitarno pravo povjerava komandantima ulogu garanta zakona u vezi s humanitarnom zaštitom i ratnim zločinima, oni su iz tog razloga stavljeni u položaj kontrole nad djelima svojih podređenih, i upravo taj položaj generiše odgovornost za nečinjenje. Prirodni element *preventive* kao sastavnog dijela komandne odgovornosti jeste to da komandant mora preduzeti napore da njegove jedinice budu valjano obaviještene o svojim odgovornostima na osnovu međunarodnog prava i da pravilno postupaju.

88. Premda je evidentno da se komandantu ne može pripisati krivična odgovornost za *samo* neizvršenje ove dužnosti, ono može predstavljati jedan od elemenata koje valja uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja činjeničnih okolnosti u predmetu. S druge strane, pridržavanje ove opšte obaveze nije samo po sebi dovoljno da komandant izbjegne krivičnu odgovornost u slučaju da ne preduzme nužne odgovarajuće mjere na osnovu svoje specifične obaveze.

89. Kako je gore napomenuto, odgovor na pitanje šta dužnost sprečavanja podrazumijeva u pojedinom predmetu zavisiće od stvarnih mogućnosti nadređenog da interveniše u nekoj konkretnoj situaciji. Utvrđujući individualnu odgovornost nadređenih vojni sudovi osnovani poslije Drugog svjetskog rata uzimali su u obzir faktore kao što su propust nadređenog da obezbijedi da raporti o vojnim akcijama potvrde da li su one vršene uz poštovanje međunarodnog prava, propust da izda odgovarajuća naređenja kako bi stvarna praksa bila u

62. Žalbeno vijeće uvažava da to što je Pretresno vijeće u svojoj analizi dužnosti sprečavanja pomenulo oba tipa obaveze, to jest i “opštu” “specifičnu” obavezu, stvara zbrku.¹⁶⁴ Zato je tužilaštvo ovo pravljenje razlike između opšte i specifične obaveze protumačilo kao “dodatak ispravnom pravnom kriteriju koji nije od pomoći”.¹⁶⁵

63. U diskusiji o “obavezi sprečavanja” u paragrafima od 79 do 90 Prvostepene presude, Pretresno vijeće je opisalo, kako se izrazilo, “opštu obavezu” svakog komandanta da održava red i kontrolu nad svojim vojnicima. Opšta dužnost komandanata da preduzmu nužne i razumne mjere čvrsto je ukorijenjena u međunarodnom običajnom pravu i zasnovana je na njihovom položaju vlasti.¹⁶⁶ Žalbeno vijeće naglašava da su “nužne” mjere one odgovarajuće mjere koje nadređeni treba preduzeti da bi ispunio svoju obavezu (i koje pokazuju da je iskreno pokušao da spriječi ili kazni), a da su “razumne” mjere one mjere koje objektivno spadaju u okvir stvarnih ovlasti nadređenog.¹⁶⁷ Ono što spada u “nužne i razumne” mjere koje komandant treba da preduzme kako bi ispunio svoju dužnost nije pitanje materijalnog prava, nego dokazivanja.¹⁶⁸

64. Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće napravilo grešku stvorivši utisak da postoji dodatni uslov za treći element odgovornosti nadređenog i slaže se s tužilaštvom da je ispravan pravni kriterij isključivo taj da li je nadređeni propustio da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi krivično djelo ili kazni počinioca tog djela.¹⁶⁹ Naravno, ovaj jedinstveni kriterij mora se primjenjivati na različit način u različitim okolnostima; međutim, vještačka razlika između “opštih” i “specifičnih” obaveza stvara zbnjujuću dihotomiju koja nije od pomoći.

skladu sa pravilima ratovanja, propust da preduzme disciplinske mjere radi sprečavanja da snage pod njegovom komandom počine zločine, propust da protestuje protiv neke zločinačke akcije ili da je kritikuje, te propust da kod nadređene komande insistira na neodložnom preduzimanju mjera. Na Tokijskom suđenju je konstatovano da se dužnost nadređenog ne može smatrati izvršenom izdavanjem rutinskih naređenja nego su možda potrebne energičnije mjere.

¹⁶⁴ *Vidi*, posebno, paragraf 88 Prvostepene presude: “Premda je evidentno da se komandantu ne može pripisati krivična odgovornost za samo neizvršenje ove dužnosti, ono može predstavljati jedan od elemenata koje valja uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja činjeničnih okolnosti u predmetu. S druge strane, pridržavanje ove opšte obaveze nije samo po sebi dovoljno da komandant izbjegne krivičnu odgovornost u slučaju da ne preduzme nužne odgovarajuće mjere na osnovu svoje specifične obaveze” (fusnota izostavljena).

¹⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4.9.

¹⁶⁶ *Vidi*, na primjer, Drugostepenu presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76.

¹⁶⁷ Član 86 Dopunskog protokola I predviđa da nadređeni snose odgovornost ako, pored ostalog, “[n]isu preduzeli sve izvodljive mjere u okviru svojih ovlasti kako bi spriječili ili suzbili to kršenje”; s tim u vezi, u Komentaru MKCK-a objašnjava se da je potrebno pokazati da nadređeni “nije preduzeo mjere iz okvira svojih ovlasti da spriječi to kršenje” da bi se taj nadređeni mogao proglasiti odgovornim i dalje obrazlaže da te mjere moraju biti “izvodljive” mjere, budući da nije uvijek moguće spriječiti kršenje ili kazniti počinioca” (Komentar MKCK-a, par. 3543 i 3548, kurziv dodat); u članu 87 ovome se dodaje dužnost da se “pokrenu mjere koje su nužne da bi se spriječila takva kršenja [...] i, kad je to primjereno, da se pokrene disciplinski ili kazneni postupak protiv prekršilaca.” *Vidi* i stav koji je zauzeo Vrhovni sud Sjedinjenih država u predmetu *Yamashita*, 327 US 1 (1945), na str. 16 (“one mjere [...] iz okvira svojih ovlasti koje su bile primjerene u datim okolnostima”) i u predmetu *US v. Karl Brandt et al.*, u TWC, sv. II, str. 212 (“Ratni zakoni nameću vojnim starješinama na komandnim položajima pozitivnu dužnost da preduzimaju mjere koje su u okviru njihovih ovlasti i koje su primjerene okolnostima kako bi ljude pod svojom komandom držali pod kontrolom ...”).

¹⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72.

¹⁶⁹ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 4.9.

65. Riješivši ovo preliminarno pitanje, Žalbena vijeće će sada razmotriti da li je Pretresno vijeće napravilo grešku zahtijevajući dokaz o komandovanju prilikom utvrđivanja da li Halilović snosi odgovornost kao nadređeni, kao što tvrdi tužilaštvo u ovoj žalbenoj podosnovi.

66. Prilikom utvrđivanja da li je između Halilovića i počinitelja zločina izvršenih u Grabovici postojao odnos nadređeni-podređeni, Pretresno vijeće je bilo obavezno da ocijeni sve dokaze koji su mu predočeni, što je ono i učinilo. Pretresno vijeće je tom prilikom moralo da utvrdi da li su dokazi sadržavali naznake koje pokazuju, pored ostalog, da je Halilović imao ovlasti da spriječi, kazni ili preduzme mjere koje bi dovele do pokretanja postupka protiv navodnih počinitelja kad je to primjereno.¹⁷⁰ Neki faktori koji ukazuju na efektivnu kontrolu, kao što su funkcija optuženog, njegova nadležnost za izdavanje naređenja, njegov položaj u okviru vojne ili političke strukture, procedura imenovanja i zadaci koje je stvarno izvršavao, konkretno su navedeni u Prvostepenoj presudi i Pretresno vijeće ih je uzelo u obzir prilikom utvrđivanja da li se na osnovu predočenih dokaza može zaključiti da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.¹⁷¹

67. U prilog navodu da je “[k]onačni zaključak Pretresnog vijeća bio da je ‘komandovanje’ pravni preduslov za odgovornost nadređenog”¹⁷² tužilaštvo citira dio paragrafa 752 Prvostepene presude:

Jedan od principa međunarodnog krivičnog prava jeste da se komandant ne može smatrati odgovornim za zločine osoba koje nisu bile *pod njegovom komandom* u vrijeme kada su zločini počinjeni. Pretresno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović *de jure* ili *de facto* bio komandant operacije pod nazivom "Neretva", za koju tužilaštvo navodi da je provedena u Hercegovini.¹⁷³

Međutim, kada se čita u cijelosti, paragraf 752 Prvostepene presude ne potkrepljuje ovaj navod. Tužilaštvo naglašava izraz “pod njegovom komandom” i selektivno izostavlja prve dvije rečenice ovog paragrafa, čime je ovaj izvod, citiran u Žalbenom podnesku tužilaštva, izvadilo iz konteksta.¹⁷⁴ Međutim, Pretresno vijeće se ovdje ispravno oslonilo na načelo izloženo u predmetu *Hadžihasanović*, gdje je Žalbena vijeće zauzelo stav da se optuženi ne može teretiti po članu 7(3) Statuta za zločine koje je počinio njegov podređeni prije nego što je optuženi preuzeo komandu nad

¹⁷⁰ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69.

¹⁷¹ Prvostepena presuda, par. 58.

¹⁷² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.12.

¹⁷³ Prvostepena presuda, par. 752, citiran u Žalbenom podnesku tužilaštva, par. 2.12 (kurziv dodalo tužilaštvo).

¹⁷⁴ “Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je Sefer Halilović bio dosta uticajan kao starješina ABiH visokog ranga i jedan od njenih osnivača. Međutim, Pretresno vijeće smatra da uticaj Sefera Halilovića ne doseže standarde koji se traže za utvrđivanje efektivne kontrole.” (Prvostepena presuda, par. 752).

tim podređenim.¹⁷⁵ Izvadivši iz konteksta navod Pretresnog vijeća o “komandovanju” iz paragrafa 752 Prvostepene presude, tužilaštvo je ignorisalo izričitu ocjenu Pretresnog vijeća da uticaj koji je Halilović imao ne doseže prag koji se traži za utvrđivanje efektivne kontrole. Suprotno tvrdnji tužilaštva, ovaj paragraf ne bavi se “komandovanjem” kao uslovom za dokazivanje odgovornosti nadređenog.

68. Žalbeno vijeće napominje da je tužilaštvo u prvostepenom postupku Halilovićevu ulogu vojnog komandanta navelo kao pravno relevantnu činjenicu na kojoj se temelji navod o Halilovićevoj efektivnoj kontroli nad počinocima.¹⁷⁶ U paragrafu 38 Optužnice stoji sljedeće: “Sve vrijeme relevantno za optužbe iz [o]ptužnice, po osnovu svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije, on [Halilović] je imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene”.¹⁷⁷ Ovo je jedini paragraf u Optužnici u kojem se izričito navodi efektivna kontrola. To je takođe i jasan navod da je Halilović u vrijeme kad su počinjeni zločini imao efektivnu kontrolu nad 9. motorizovanom brigadom, 10. brdskom brigadom, 2. samostalnim bataljonom i Prozorskim samostalnim bataljonom, *po osnovu* svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije “Neretva”. Žalbeno vijeće napominje da nije navedeno da je Halilović bio civilni vođa, nego komandant trupa koje su učestvovalе u operaciji “Neretva”, koji je “kontrolom u vojnim pitanjima” vršio “vlast” i *de jure* i *de facto* nad dotičnim jedinicama.¹⁷⁸ Pretresno vijeće, stoga, nije napravilo grešku, kako to tvrdi tužilaštvo,¹⁷⁹ kada je ocjenjivalo da li je Halilović zaista “komandovao” operacijom “Neretva”.

69. Isto tako, premda posjedovanje “sveobuhvatne kontrole nad borbenim operacijama” nije izričit uslov po članu 7(3) Statuta, od Pretresnog vijeća se očekuje da se svojim zaključkom izjasni po ovom pitanju ako je takva činjenica navedena kao osnova za jedan od uslova za odgovornost nadređenog. Iako tužilaštvo u tekućem predmetu nije izričito navelo “kontrolu nad borbenim operacijama”, iznijelo je argument da je Halilović imao ovlasti da “komanduje borbenim dejstvima”¹⁸⁰ i da je izdavao borbene zapovijesti “koje su po svemu u skladu sa onima koje normalno izdaje komandant operacije”,¹⁸¹ čime je nastojalo pokazati da je odnos nadređeni-podređeni postojao. Od Pretresnog vijeća se, stoga, očekivalo da se svojim zaključkom izjasni po

¹⁷⁵ *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. juli 2003. (dalje u tekstu: Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Hadžihasanović*), par. 51.

¹⁷⁶ Tužilaštvo u svojoj žalbi ne osporava da je Halilovića teretilo odgovornošću nadređenog na osnovu njegovog komandnog položaja (*Žalbeni podnesak tužilaštva*, par. 2.20).

¹⁷⁷ *Vidi* i Optužnicu, par. 4: “Sefër Halilović je bio komandant operacije i u tom svojstvu je rukovodio i komandovao snagama koje su učestvovalе u operaciji “NERETVA - 93””.

¹⁷⁸ *Vidi* Optužnicu, par. 38 i 39. *Vidi* i Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 24; Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 186.

¹⁷⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(i).

¹⁸⁰ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 27.

¹⁸¹ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 43.

ovom navodu u sklopu svoje ukupne analize vezane za Halilovićeve ovlasti da izdaje naređenja, što bi, opet, pomoglo u ocjeni da li je odnos nadređeni-podređeni postojao.¹⁸²

70. Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo usredotočivši se na postojanje borbenih zapovijesti i dokaza o formalnom potčinjavanju kako bi utvrdilo da je Halilović *komandovao*, umjesto da je ocijenilo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima.¹⁸³ Žalbeno vijeće smatra da, s obzirom na gorepomenute navode koje je tužilaštvo iznijelo u prvostepenom postupku,¹⁸⁴ Pretresno vijeće nije pogriješilo ocjenjujući da li je Halilović “komandovao”. Konkretno, samo tužilaštvo je navelo da je Halilović izdavao naređenja kako bi pokazalo da je on imao “kako formalnu vlast *de jure* tako i vlast *de facto*”.¹⁸⁵ Nadležnost za izdavanje naređenja može da predstavlja faktor koji ukazuje na postojanje efektivne kontrole.¹⁸⁶ Pretresno vijeće nije napravilo grešku, kao što tvrdi tužilaštvo,¹⁸⁷ kada je ispitalo kontekst u kojem je Halilović izdavao naređenja kako bi pomoću toga ocijenilo da li ta naređenja mogu da dokažu da je Halilović imao efektivnu kontrolu.¹⁸⁸ I zaista, dokazi su ukazali na to da su naređenja koja je izdao Halilović spadala u okvir nadležnosti Rasima Delića, a ne Halilovića.¹⁸⁹ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da neka naređenja koja je izdao Halilović nisu izvršena¹⁹⁰ ili da su izvršena tek nakon što ih je potvrdio Rasim Delić.¹⁹¹

71. Pored toga, pitanje podređenosti 9. brigade bilo je bitno kao element za utvrđivanje da li je Halilović bio u mogućnosti da kontroliše dotične vojnike.¹⁹² Zapravo, kad se ima u vidu da je komandant 9. brigade bio Zulfikar Ališpage,¹⁹³ može se legitimno smatrati da je svaki vojni komandni lanac išao preko Ališpage. Na tužilaštvu je bilo da dokaže postojanje drugih indikatora koji bi dokazali efektivnu kontrolu mimo Ališpagine podređenosti Haliloviću. U stvari, kao što je Pretresno vijeće ispravno primijetilo, komandovanje takođe može da bude “zasnovano na

¹⁸² Prvostepena presuda, par. 371.

¹⁸³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.13 i 2.14, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 735-752. *Vidi* i ŽT. 13-14 i 16.

¹⁸⁴ *Vidi* gore, par. 68.

¹⁸⁵ Optužnica, par. 39.

¹⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 58.

¹⁸⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.14.

¹⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 244 and 350; *vidi* i Prvostepenu presudu, par. 741.

¹⁸⁹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 370, gdje je Pretresno vijeće konstatovalo da “analiza dokaza u vezi s naređenjima koja je izdao Sefer Halilović i obavještenjima koja su mu poslata s terena pokazuje da su naređenja koja je izdao Sefer Halilović izdata u okviru šire nadležnosti Rasima Delića kao komandanta ABiH, te da je Sefer Halilović svojim naređenjima, opšte gledano, samo provodio instrukcije komandanta”. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 199, 201 i 369.

¹⁹⁰ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 351 i 744, u vezi sa odbijanjem izvršavanja naređenja od strane Zulfikara Ališpage.

¹⁹¹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 233 i 743, u vezi s tim što Vahid Karavelić nije izvršio naređenje koje je Halilović izdao 2. septembra 1993. sve dok ga nije potvrdio Delić.

¹⁹² Žalbeno vijeće ima u vidu navode tužilaštva u sljedećem smislu: “Halilovićeva naređenja su tekla naniže ka komandantima korpusa i jedinica. Komandanti korpusa i jedinica su postupali u skladu s tim naređenjima, tako da su naređenja komandanata korpusa i jedinica proslijeđivana naniže komandantima brigada, i tako dalje” (ŽT. 15).

¹⁹³ Prvostepena presuda, par. 345 i 744. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 302, gdje se upućuje na dokazni predmet 503.

postojanju *de facto* moći kontrole”.¹⁹⁴ Stoga Pretresno vijeće nije napravilo grešku kada je ocjenjivalo podređenost 9. brigade i njenog komandanta Ališpage Haliloviću.

72. Tužilaštvo takođe tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je Halilovićeve postupke u svojstvu vođe Inspeksijskog tima ocjenjivalo samo u odnosu na njegov položaj “komandanta” i što nije razmotrilo da li ti njegovi postupci dokazuju da je imao “efektivnu kontrolu”.¹⁹⁵ Međutim, tužilaštvo je u okviru svog navoda da je Halilović imao efektivnu kontrolu izričito navelo da je Inspeksijski tim imao “komandnu ulogu i funkciju” i da je Halilović bio “komandant tog tima”.¹⁹⁶ Od Pretresnog vijeća se, stoga, očekivalo da razmotri ovo pitanje prilikom ocjenjivanja Halilovićeve uloge vođe Inspeksijskog tima.¹⁹⁷ Štaviše, Pretresno vijeće je saslušalo dokaze koji su ukazivali na to da naređenjem kojim je imenovan za vođu Inspeksijskog tima Halilović nije postavljen i za komandanta operacije “Neretva”,¹⁹⁸ što je bio položaj koji je, kao što je rečeno gore, u Optužnici naveden kao osnova za Halilovićevu efektivnu kontrolu nad dotičnim vojnicima.¹⁹⁹ Žalbeno vijeće smatra da tužilaštvo svoje navode na suđenju nije potkrijepilo objašnjenjem na koji je način Halilović svojom ulogom vođe Inspeksijskog tima navodno zadobio “efektivnu kontrolu”, osim putem svog navodnog položaja komandanta.

73. Bilo kako bilo, suprotno tvrdnji koju je tužilaštvo iznijelo u žalbenom postupku,²⁰⁰ analiza Halilovićeve uloge vođe Inspeksijskog tima koju je napravilo Pretresno vijeće nije bila ograničena na njegov navodni položaj komandanta. U stvari, Pretresno vijeće je prvo detaljno razmotrilo dokaze u vezi s osnivanjem i specifičnim funkcijama Inspeksijskog tima,²⁰¹ kao i u vezi sa Halilovićevom ulogom vođe tog tima.²⁰² Pretresno vijeće je konstatovalo da je Inspeksijski tim bio zadužen za inspekciju, koordinaciju i sadejstvo jedinica²⁰³ i bio je dužan da podnosi izvještaje Rasimu Deliću, koji bi potom izdavao naređenje za korištenje ili zamjenu neke jedinice.²⁰⁴ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je Halilović izvršavao naređenja Rasima Delića u skladu sa svojom ulogom vođe tima zaduženog za koordinaciju i nadzor jedinica.²⁰⁵ To je kontekst na osnovu kojeg je Pretresno vijeće zaključilo da su dokumenti koje je Halilović poslao tokom

¹⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 60, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195.

¹⁹⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.14. *Vidi* i ŽT. 14.

¹⁹⁶ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 27 (kurziv dodat).

¹⁹⁷ Prvostepena presuda, par. 202-210 i 369.

¹⁹⁸ Prvostepena presuda, par. 210 i 364.

¹⁹⁹ Optužnica, par. 38. *Vidi* gore, par. 68.

²⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.14.

²⁰¹ Prvostepena presuda, par. 193-205. Pretresno vijeće je zaključilo da je Inspeksijski tim osnovan po naređenju koje je 30. avgusta 1993. izdao komandant Štaba Vrhovne komande, Rasim Delić, “radi *koordinacije* poslova i zadataka u zonama odgovornosti 4. i 6. korpusa” (Prvostepena presuda, par. 210 (kurziv dodat)).

²⁰² Prvostepena presuda, par. 199 i 202-205. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 355-364, u vezi sa Halilovićevom ulogom vođe Inspeksijskog tima.

²⁰³ Prvostepena presuda, par. 350 i 364.

²⁰⁴ Prvostepena presuda, par. 350.

²⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 244. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 741.

relevantnog perioda bili u skladu s njegovom ulogom koordinatora i vođe Inspeksijskog tima i da su sva naređenja koja je izdao bila u okviru zapovijesti izdatih od strane Rasima Delića.²⁰⁶ Žalbeno vijeće, isto tako, napominje da je tužilaštvo na suđenju konkretno navelo da je Halilović vršio organizaciju razmještaja jedinica u kontekstu svog položaja komandanta, budući da je taj razmještaj započeo nakon što ga je "Delić imenovao za komandanta operacije i to pokazuje da je optuženi obavljao komandne dužnosti vezano za Operaciju-93".²⁰⁷ U stvari, suprotno argumentima koje je tužilaštvo iznijelo u žalbenom postupku,²⁰⁸ Pretresno vijeće je, prije nego što je donijelo zaključak o Halilovićevoj ulozi, ocijenilo samu reorganizaciju i prepotčinjavanje jedinica.²⁰⁹ Pretresno vijeće je u tom kontekstu konstatovalo da je Halilović provodio naređenja Rasima Delića "u skladu sa svojom ulogom vođe Inspeksijskog tima zaduženog za koordinaciju i nadzor".²¹⁰ Žalbeno vijeće, stoga, smatra da je Pretresno vijeće analiziralo Halilovićeve funkcije koordinacije u kontekstu indikatora efektivne kontrole, te da je utvrdilo da funkcije koje su bile povjerene Haliloviću i ograničenja u okviru kojih je bio obavezan da djeluje²¹¹ nisu dovoljni da bi se van razumne sumnje dokazala njegova efektivna kontrola.

74. Prema tome, Pretresno vijeće jeste utvrđivalo da li je Halilović bio na položaju vojnog komandanta i to zbog toga što je tužilaštvo taj navod iznijelo kao pravno relevantnu činjenicu u prilog svojoj tvrdnji da je on imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene.²¹² Međutim, to ne znači da se Pretresno vijeće, nakon što je konstatovalo da Halilović nije bio *de jure* vojni komandant operacije "Neretva", nije dalje bavilo drugim indikatorima efektivne kontrole. Iz gorepomenutih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije smatralo da je vojno komandovanje nužni element odgovornosti nadređenog, tako da nije ni napravilo grešku u primjeni prava, niti je, kao što tvrdi tužilaštvo, "promjenilo težište [Prvostepene] presude sa utvrđivanja efektivne kontrole".²¹³

²⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 742. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 359, gdje se navode dokazi da je Halilović izdavao naređenja, ali da ona nisu smjela da izlaze iz okvira naredbe koju je izdao Rasim Delić.

²⁰⁷ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 31.

²⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.14.

²⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 222-244.

²¹⁰ Prvostepena presuda, par. 244. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 741.

²¹¹ *Vidi*, na primjer, Prvostepenu presudu, par. 743, gdje Pretresno vijeće primjećuje da Vahid Karavelić nije izvršio jedno Halilovićevo naređenje sve dok to naređenje nije potvrdio Rasim Delić.

²¹² Tužilaštvo je priznalo da u prvostepenom postupku nije uspjelo dokazati da je Halilović bio komandant *de jure* operacije "Neretva" (ŽT. 141).

²¹³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.8.

4. Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku kad nije razmotrilo da li je bilo dovoljno dokaza i mimo komandovanja

75. Pretresno vijeće je smatralo da je tužilaštvo teretilo Halilovića individualnom krivičnom odgovornošću isključivo na osnovu njegovog navodnog položaja komandanta operacije "Neretva-93".²¹⁴ Na osnovu dokaza ono je konstatovalo da (i) tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Halilović bio *de jure* ili *de facto* komandant operacije "Neretva"²¹⁵ i da (ii) tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici i Uzdolu.²¹⁶

76. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće, nakon što je došlo do zaključka da Halilović nije bio zvanično odnosno *de jure* komandant operacije "Neretva", bilo dužno da nastavi svoju analizu i utvrdi da li je on ipak, na nekim drugim činjeničnim osnovama koje su iznesene u prvostepenom postupku, imao nadređene ovlasti nad počiniocima zločina.²¹⁷ Te alternativne osnove bile su Halilovićev položaj najvišeg starješine ABiH u Hercegovini u to vrijeme²¹⁸ i njegov položaj vođe Inspekcijskog tima.²¹⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava zbog toga što nije donijelo "nužne" zaključke u vezi s efektivnom kontrolom mimo komandovanja²²⁰ i što je pretpostavilo da se teza tužilaštva svodi na Halilovićevo komandovanje operacijom "Neretva".²²¹ Tužilaštvo traži od Žalbenog vijeća da interveniše i ispravi tu grešku tako što će donijeti vlastite zaključke o drugim osnovama za odgovornost nadređenog kojom se optuženi trereti u Optužnici.²²²

77. Halilović odgovara da se tužilaštvo odreklo svog prava da se poziva na ove navode u žalbenom postupku, budući da ih nije iznijelo u prvostepenom postupku ili ih je iznijelo na tako neprimjeren način da se ne može reći da je odbrana bila adekvatno i pravovremeno obaviještena o njima.²²³ On dalje tvrdi da Pretresno vijeće nije bilo obavezno da razmatra postoji li dovoljno dokaza i mimo komandovanja, budući da je to teza koja nije jasno izložena ili argumentovana na suđenju.²²⁴ Halilović konkretno tvrdi da je tužilaštvo navelo njegovu ulogu vođe Inspekcijskog tima

²¹⁴ Prvostepena presuda, par. 111 i fn. 267, gdje se citira Optužnica, par. 38; Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 186; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 203 i 207-208. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 342 i 735.

²¹⁵ Prvostepena presuda, par. 372. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 752.

²¹⁶ Prvostepena presuda, par. 747 i 752.

²¹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16, 2.18-2.19 i 2.21. *Vidi* i ŽT. 12, 14 i 17-18.

²¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16, 2.19 i 2.21-2.23, gdje se, pored ostalog, citira par. 36 Optužnice.

²¹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16, 2.19, 2.21 i 2.24-2.26, gdje se citiraju par. 1, 3, 31 i 39 Optužnice.

²²⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (B) str. 13. *Vidi*, posebno, Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16-2.18.

²²¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.19-2.20, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 111, 342 i 735. Replika tužilaštva, par. 2.5-2.11. *Vidi* i ŽT. 12.

²²² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.27. *Vidi* i ŽT. 17.

²²³ Podnesak respondenta, par. 24-44, 54, 60, 71 i 92. *Vidi* i ŽT. 112: "Tvrdimo da se od teze o postojanju dovoljno dokaza i mimo komandovanja odustalo i njenim zanemarivanjem se ne čini greška".

²²⁴ Podnesak respondenta, par. 61 i 63. *Vidi* i ŽT. 68-69.

i njegov status visokog starješine u ABiH samo zato da bi pokazalo da je on komandovao operacijom, a ne kao alternativne osnove za zaključak o efektivnoj kontroli.²²⁵ Halilović takođe tvrdi da Pretresno vijeće jeste razmotrilo sva pitanja i dokaze vezane za efektivnu kontrolu, uključujući i dokaze o njegovom statusu visokog starješine i njegovoj ulozi koordinatora i vođe Inspeksijskog tima, ali da je konstatovalo da ti dokazi ne pokazuju da je imao efektivnu kontrolu nad počiniocima.²²⁶ Tužilaštvo u svojoj Repliki ponavlja da na suđenju jeste iznijelo stav da “postoji dovoljno dokaza i mimo komandovanja”.²²⁷

78. Žalbeno vijeće smatra da je ovdje korisno podsjetiti na to koje se pravno relevantne činjenice moraju navesti u optužnici kada se optuženi tereti krivičnom odgovornošću po članu 7(3) Statuta:

(1) da je optuženi bio nadređen podređenim osobama o kojima je dato dovoljno podataka, nad kojima je imao efektivnu kontrolu – u smislu stvarne mogućnosti da spriječi ili kazni kažnjivo ponašanje – i za čija se djela on tereti odgovornošću;

(2) krivična djela tih osoba, za koja se on tereti odgovornošću;

(3) ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da je optuženi znao ili je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju počiniti takva krivična djela ili da su ih već počinili; i

(4) ponašanje optuženog na osnovu kojeg bi se moglo zaključiti da nije preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi takva djela ili kazni njihove počinioce.²²⁸

Imajući u vidu ova načela iznošenja navoda u optužnici koja su uvriježena u praksi Žalbenih vijeća ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, u ovoj presudi će sada biti analizirana Optužnica u svjetlu tvrdnji koje je tužilaštvo iznijelo u žalbenom postupku.

79. U paragrafu 38 Optužnice stoji sljedeće: “[S]ve vrijeme relevantno za optužbe iz [o]ptužnice, po osnovu svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije, on [Halilović] je imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene”. Kao što je gore navedeno, ovo je jedini paragraf Optužnice u kojem se izričito navodi efektivna kontrola.²²⁹ Usprkos tome, tužilaštvo u svom Žalbenom podnesku tvrdi da Pretresno vijeće nije u potpunosti razmotrilo dvije dodatne činjenične osnove koje su navedene u Optužnici.

²²⁵ Podnesak respondenta, par. 66, 73-74 i 78.

²²⁶ Podnesak respondenta, par. 65 i 67-70. *Vidi* i ŽT. 112: “Pretresno vijeće je i u paragrafima 752 i 746 razmatralo efektivnu kontrolu i konstatovalo da ona nije dokazana”.

²²⁷ *Vidi* Repliku tužilaštva, par. 2.5-2.11.

²²⁸ Predmet *Ntagerura i drugi*, Drugostepena presuda, par. 26 (u vezi s odgovarajućom odredbom iz člana 6(3) Statuta MKSR-a), gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 218 i Drugostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 67. Žalbeno vijeće napominje da, “premda tužilac ima obavezu da navede sve pojedinosti koje može navesti, činjenice koje se odnose na djela drugih za koja se tvrdi da optuženi snosi odgovornost nadređenog obično se navode s manje preciznosti jer se često

80. Prva takva činjenična osnova je Halilovićev položaj najvišeg starješine ABiH u Hercegovini,²³⁰ kao što je navedeno u paragrafu 36 Optužnice:

Sefer HALILOVIĆ je bio načelnik štaba Vrhovne komande, jedan od zamjenika Rasima Delića, i u to vrijeme najviši starješina u Hercegovini za tu operaciju. Disciplinski propisi u ABiH, osobito oni službeno objavljeni 13. avgusta 1992., s izmjenama i dopunama, takođe su ga obavezivali da primijeni propise u pogledu istrage o ratnim zločinima.

Druga činjenična osnova je činjenica da je “Halilović bio nadređen zato što je bio vođa Inspekcijskog tima”.²³¹ Tužilaštvo se u prilog ovoj tvrdnji poziva na paragrafe 1, 3, 31 i 39 Optužnice.²³²

1. **Sefer HALILOVIĆ**: sin Rustema, rođen 6. januara 1952. u Prijepolju, u dijelu Srbije poznatom kao Sandžak. Godine 1971. upisao se na vojnu akademiju u Beogradu i pohađao je tri godine. Godine 1975. krenuo je u vojnu školu u Zadru gdje je postao oficir Jugoslovenske narodne armije (u daljnjem tekstu: JNA). Dana 31. avgusta 1990. otišao je u Beograd i završio dvogodišnje školovanje u školi za komandni kadar.

Kada je u septembru 1991. napustio JNA, **Sefer HALILOVIĆ** je bio aktivni vojni oficir sa činom majora. U septembru 1991. se vratio u Bosnu i Hercegovinu, pristupio Patriotskoj ligi i planirao odbranu Bosne i Hercegovine. Dana 25. maja 1992. Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine (R BiH) imenovalo ga je na dužnost komandanta štaba Teritorijalne odbrane (TO) R BiH-a na kojoj se dotad nalazio Hasan Efendić. Time je postao najvišim vojnim starješinom oružanih snaga R BiH-a.

Tokom perioda od 25. maja 1992. do početka jula 1992., za kojeg je TO prerastao u vojsku, shodno Zakonu o vojsci Republike Bosne i Hercegovine od 20. maja 1992., **Sefer HALILOVIĆ** je obavljao dužnost komandanta štaba TO-a R BiH-a. Ta je funkcija značila da je on bio i član Ratnog predsjedništva. Nakon jula 1992., obavljao je dužnost načelnika Generalštaba Armije R BiH-a (ABiH).

Dana 18. avgusta 1992., Predsjedništvo je oformilo pet korpusa ABiH-a, sa **Seferom HALILOVIĆEM** kao načelnikom štaba Vrhovne komande / načelnikom Glavnog štaba.

Dana 8. juna 1993. uvedena je nova dužnost, funkcija komandanta štaba Vrhovne komande. Na taj je položaj došao Rasim Delić. **Sefer HALILOVIĆ** je ostao na položaju načelnika štaba Vrhovne komande ABiH-a do novembra 1993. godine.

Od 18. jula 1993. do novembra 1993. godine **Sefer HALILOVIĆ** je bio i zamjenik komandanta štaba Vrhovne komande ABiH-a i načelnik štaba Vrhovne komande.

Nakon savjetovanja u Zenici 20.-21. avgusta 1993., **Sefer HALILOVIĆ** je imenovan za vođu inspekcijskog tima i komandanta operacije nazvane “NERETVA - 93”.

Danas je penzionisani general ABiH-a i ministar u Vladi Bosne i Hercegovine.

3. Na savjetovanju od 21. do 22. avgusta 1993. u Zenici, kojem je prisustvala većina najviših vojnih starješina ABiH-a, uključujući Rasima Delića, odlučeno je da će ABiH izvesti vojnu operaciju u Hercegovini. Operacija je nazvana “NERETVA - 93”. Glavni cilj te operacije bio je da se posjedne teritorija u rukama snaga bosanskih Hrvata (HVO) od Bugojna do Mostara, čime bi se deblokirao Mostar. Radi ostvarenja tih ciljeva, ABiH će pokrenuti ofenzive u toj zoni. Na sastanku je prodiskutovan plan operacije koji je pripremio i predložio **Sefer HALILOVIĆ**. Komandant štaba Vrhovne komande Rasim Delić, koji je takođe bio prisutan, saglasio se da inspekcijski tim na čelu sa njegovim zamjenikom, **Seferom HALILOVIĆEM**, koji je tada bio i načelnik štaba

ne znaju pojedinosti u vezi s tim djelima, a sama djela često nisu toliko sporna” (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 218 i pripadajuće reference).

²²⁹ *Vidi* gore, par. 68.

²³⁰ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.19 i 2.22-2.23. Tužilaštvo u paragrafu 2.21 svog Žalbenog podneska samo dodaje da su u paragrafima 1, 4, 36, 37 i 39 Optužnice navedene činjenice vezane za Halilovićevu odgovornost nadređenog kao najvišeg starješine u Hercegovini u to vrijeme.

²³¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (b) str. 15.

²³² *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.19 i 2.24-2.25. Tužilaštvo u paragrafu 2.21 svog Žalbenog podneska kaže da su u paragrafima 1, 3, 4, 5 i 39 Optužnice navedene informacije koje se odnose na Halilovićevu odgovornost nadređenog kao vođe Inspekcijskog tima, ali ne diskutuje dalje o paragrafima 4 i 5 Optužnice.

Vrhovne komande, pođe u Hercegovinu kako bi komandovao operacijom i koordinisao je. Trebalo je da jedinice iz 1., 3., 4. i 6. korpusa, uključujući jedinicu kojom je komandovao Zulfikar Ališpago, za tu operaciju budu potčinjene **Seferu HALILOVIĆU**.

31. Dana 20. septembra 1993. **Sefer HALILOVIĆ** i drugi članovi njegovog inspeksijskog tima potpisali su izvještaj o svom zadatku u Hercegovini. U izvještaju se preporučuje da se pokrene krivični postupak protiv nekih vojnih lica i civilnih rukovodilaca, ali se incidenti u Grabovici i Uzdlolu niti ne spominju.

39. **Sefer HALILOVIĆ** je svoju, kako formalnu vlast *de jure* tako i vlast *de facto*, pokazao komandovanjem i kontrolom u vojnim pitanjima na način konsistentan s ostvarivanjem ovlasti nadređenoga, time što je izdavao naređenja, uputstva i direktive jedinicama, osiguravao primjenu tih naređenja, uputstava i direktiva, te snoseći punu odgovornost za njihovu primjenu. On je takođe raspoređivao linije napada i koordinisao borbene aktivnosti jedinica. On je planirao i bio nosilac realizacije vojnih operacija od strane jedinica koje su učestvovala u operaciji "NERETVA - 93".

81. Žalbeno vijeće smatra da citirani paragrafi ne pokazuju da je u Optužnici jasno navedena teza da "i mimo komandovanja postoji dovoljno dokaza". Naprotiv, paragraf 38 Optužnice predstavlja nedvosmislen navod da je Halilović u vrijeme kad su izvršeni zločini imao efektivnu kontrolu nad 9. motorizovanom brigadom, 10. brdskom brigadom, 2. samostalnim bataljonom i Prozorskim samostalnim bataljonom *po osnovu* svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije "Neretva-93".

82. S obzirom na konkretnost ovih navoda, odbrana je s pravom protumačila da je to jedina osnova koju je tužilaštvo navelo kako bi pokazalo Halilovićevu efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina. Iako se u drugim paragrafima Optužnice pominje Halilovićev visoki položaj u ABiH i njegova uloga vođe Inspeksijskog tima, te činjenice nisu jasno izložene ili navedene kao alternativne osnove za zaključak o efektivnoj kontroli. Drugim riječima, tužilaštvo nije jasno navelo da je Halilović, čak i ako nije komandovao operacijom "Neretva-93", ipak imao efektivnu kontrolu nad dotičnim vojnicima na osnovu svog položaja vođe Inspeksijskog tima ili svog visokog položaja u ABiH.

83. Ovaj zaključak dodatno potkrepljuju sljedeći paragrafi Optužnice. U paragrafu 1 navode se popratne informacije u vezi sa Halilovićevom karijerom i nabrajaju se njegovi činovi i položaji. Suštinu paragrafa 3, 4 i 5 čini navod da je Halilović bio komandant vojne operacije pod nazivom "Neretva-93". Tužilaštvo se pozvalo na činjenicu da se komandant Štaba vrhovne komande Rasim Delić složio s tim da Halilović bude vođa Inspeksijskog tima i na činjenicu da je Halilović bio najviši vojni komandant za operaciju "Neretva-93". Tužilaštvo je tom činjenicom potkrijepilo svoj navod da je Halilović bio komandant te operacije i da su, shodno tome, vojnici koji su učestvovali u operaciji "Neretva-93" bili pod njegovom komandom i kontrolom.

84. U paragrafu 31 Optužnice, koji se odnosi na izvještaj koji je sastavio Inspekcijски tim, iznosi se sugestija da Halilović nije preduzeo nužne i razumne mjere u cilju pokretanja krivičnog postupka protiv službenih lica odgovornih za zločine počinjene u Grabovici i Uzdolu. Ovaj paragraf se ne može tumačiti kao navod da je Halilović, čak i ako nije komandovao operacijom "Neretva-93", ipak imao stvarnu mogućnost da pokrene krivični postupak protiv počinitelja zločina izvršenih u Grabovici na osnovu svog položaja vođe Inspekcijskog tima. U paragrafu 36 Optužnice stoji da je Halilović "bio načelnik štaba Vrhovne komande, jedan od zamjenika Rasima Delića [komandanta ABiH-a] i u to vrijeme najviši starješina [za razliku od oficira] u Hercegovini za tu operaciju". Prostim čitanjem ove rečenice dolazi se do zaključka da se ovaj paragraf ne može shvatiti kao alternativna osnova za navod da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene (navod iznesen u paragrafu 38 Optužnice), nego samo kao argument u prilog tom navodu. Isto vrijedi i za paragraf 37 Optužnice.

85. U paragrafu 39 Optužnice dalje se razrađuje paragraf 38 i navode se primjeri kako je Halilović "svoju, kako formalnu vlast *de jure* tako i vlast *de facto*, pokazao komandovanjem i kontrolom u vojnim pitanjima". U ovom paragrafu nema jasne naznake da Halilovićeva uloga vođe Inspekcijskog tima čini alternativnu osnovu za donošenje zaključka o efektivnoj kontroli. U stvari, u paragrafu 39 Optužnice čak se ni ne pominje njegova uloga vođe Inspekcijskog tima. Pored toga, ne može se tvrditi ni to da se u ovom paragrafu implicira da je Halilović vršio efektivnu kontrolu putem svog položaja najvišeg vojnog starješine u Hercegovini, prije svega zbog toga što u svrhu utvrđivanja krivične odgovornosti nadređenog, vlast *de jure* ne znači isto što i efektivna kontrola. U stvari, vlast *de jure* sama po sebi nužno ne doseže nivo efektivne kontrole. Isto vrijedi i za vlast *de facto*: da bi se nadređeni *de facto* smatrao krivično odgovornim za djela podređenih, mora se utvrditi da je u suštini imao iste ovlasti kontrole kao i nadređeni *de jure* koji vrše efektivnu kontrolu nad svojim podređenima. Stoga se ne može reći da navod o vršenju vlasti kako *de jure* tako i *de facto* predstavlja navod o posjedovanju efektivne kontrole.²³³

86. Odlučujući faktor kod utvrđivanja stepena konkretnosti kojeg se tužilaštvo mora pridržavati prilikom iznošenja činjeničnih navoda svoje teze u optužnici jeste priroda navodnog kažnjivog ponašanja koje se optuženom stavlja na teret.²³⁴ S tim u vezi, u skladu sa gorenavedenim načelima iznošenja navoda koja su potvrdila žalbena vijeća ovog Međunarodnog suda i MKSR-a, u Optužnici se navodi da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene.

²³³ Tužilac protiv Envera Hadžihanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-PT, Odluka o formi optužnice, 7. decembar 2001., par. 17 (fusnote izostavljene), gdje se citira i razrađuje načelo ugrađeno u Drugostepenu presudu u predmetu Čelebići, par. 196-198 i 266.

²³⁴ Drugostepena presuda u predmetu Ntagerura i drugi, par. 121; Drugostepena presuda u predmetu Krnojelac, par. 132; Drugostepena presuda u predmetu Kupreškić i drugi, par. 89.

Činjenice vezane za način na koji je ta kontrola vršena ne moraju se nužno navesti u optužnici pod uslovom da postoji jasna naznaka o tome da je optuženi u vrijeme činjenja zločina posjedovao efektivnu kontrolu.²³⁵ Što se tiče stepena konkretnosti u kojem se moraju navoditi pravno relevantne činjenice, vijeća ovog Međunarodnog suda su dosad zastupala stav da se svaka pravno relevantna činjenica obično mora navesti izričito, premda u nekim okolnostima može biti dovoljno ako one nužno proizlaze iz onoga što jeste navedeno,²³⁶ te da se, u svakom slučaju, optužnica "treba čitati kao cjelina, a ne kao niz izolovanih paragrafa".²³⁷ U navodu u paragrafu 38 Optužnice stoji da je Halilović u vrijeme kad su počinjeni zločini imao efektivnu kontrolu nad 9. motorizovanom brigadom, 10. brdskom brigadom, 2. samostalnim bataljonom i Prozorskim samostalnim bataljonom, "po osnovu svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije". Te vojne jedinice su, prema navodima tužilaštva, učestvovala u operaciji "Neretva-93"²³⁸ i bile su odgovorne za ubistvo 33 civila, bosanska Hrvata, u Grabovici.²³⁹ Ako se ove činjenice posmatraju kao cjelina, razumno je zaključiti da se njima jasno navodi da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad dotičnim jedinicama u vrijeme događaja na koje se odnosi Optužnica *po osnovu* svog položaja komandanta operacije "Neretva-93". S tim u skladu, Optužnica, kada se čita u cjelini, ne sadrži nedvosmislen navod da je Halilović imao efektivnu kontrolu po bilo kojoj *drugoj* osnovi osim svog navodnog položaja komandanta operacije "Neretva-93". Isto tako se ne može reći da je u Optužnici, kad se čita u cjelini, implicitno navedeno da je Halilović imao efektivnu kontrolu po osnovu svog položaja najvišeg vojnog starješine u Hercegovini ili po osnovu svog položaja vođe Inspekcijskog tima.

87. Žalbeno vijeće će sada razmotriti pitanje da li je tužilaštvo, kako tvrdi,²⁴⁰ pružilo pravovremene, jasne i dosljedne informacije na osnovu kojih se može smatrati da je Halilović

²³⁵ *Uporedi Tužilac protiv Rasima Delića*, predmet br. IT-04-83-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost Međunarodnog Suda, 8. decembar 2005., par. 10.

²³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 219; *Tužilac protiv Mitra Raševića*, predmet br. IT-97-25/1-PT, Odluka u vezi s preliminarnim podneskom odbrane o formi optužnice, 28. april 2004., par. 18; *Tužilac protiv Mileta Mrkšića*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi optužnice, 19. juni 2003., par. 12; *Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Odluka o formi optužnice, 7. decembar 2001., par. 10; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi Četvrtne izmijenjene optužnice, 23. novembar 2001., par. 12; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića*, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talića na formu Izmijenjene optužnice, 20. februar 2001., par. 48.

²³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Enver Hadžihasanović i Amir Kubura*, par. 266; *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-PT, Odluka po Zahtjevu tužilaštva za odobrenje za izmjenu Optužnice i po prigovorima odbrane na formu Izmijenjene optužnice, 18. oktobar 2005., par. 78; *Tužilac protiv Jadranka Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-PT, Odluka o preliminarnim podnescima odbrane zbog navodnih nedostataka u formi Optužnice, 22. juli 2005., par. 13 i 50; *Tužilac protiv Mileta Mrkšića*, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi Optužnice, 19. juni 2003., par. 28; *vidi i Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure*, predmet br. IT-01-47-PT, Odluka o formi Optužnice, 7. decembar 2001., par. 38.

²³⁸ Optužnica, par. 4.

²³⁹ Optužnica, par. 21; *vidi i* Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 3 i 9.

²⁴⁰ Replika tužilaštva, par. 2.5. *Vidi i* ŽT. 12.

cijelim tokom postupka bio obaviješten da efektivna kontrola i mimo komandovanja čini dio teze tužilaštva.²⁴¹

88. Iako Halilović tvrdi da teza o efektivnoj kontroli mimo komandovanja nije nikad iznesena ili argumentovana na suđenju,²⁴² tužilaštvo odgovara da “[s]pis predmeta dokazuje suprotno” i u prilog tome se poziva na odgovarajuće reference iz Žalbenog podneska tužilaštva.²⁴³ Međutim, dotične reference se odnose samo na paragrafe 1, od 3 do 5, od 36 do 37 i 39 Optužnice, koji su već obrađeni gore u tekstu.²⁴⁴

89. Tužilaštvo takođe tvrdi da se “[r]eference na teoretsku podlogu ove teze i činjenice u prilog efektivnoj kontroli nalaze u Optužnici, pretpretresnim podnescima tužilaštva i odbrane, završnim pretresnim podnescima tužilaštva i odbrane i u Presudi”.²⁴⁵ Međutim, Žalbeno vijeće, na osnovu svega što mu je predloženo, konstatuje da je cijelim tokom pretpretresnog i pretresnog postupka tužilaštvo tvrdilo da je Halilović vršio efektivnu kontrolu putem svog položaja i ovlasti u svojstvu komandanta operacije "Neretva-93", a ne po gorepomenutim “alternativnim osnovama” svog visokog položaja u ABiH ili svoje uloge vođe Inspekcijskog tima.

90. Što se tiče pasusa iz Pretpretresnog podneska koje tužilaštvo sada citira, u pasusu 4 stoji da je “[o]ptuženi imao efektivnu kontrolu nad [dotičnim] jedinicama na osnovu toga što je bio komandant operacije pod nazivom ‘NERETVA-93’ (dalje u tekstu: Operacija)”. U pasusu 5 se navodi da je, “kao najviši komandant [za razliku od oficira] na tom bojištu, optuženi imao efektivnu kontrolu nad vojnicima i oni su ga smatrali najvišim komandantom na terenu”. U pasusu 16 se navodi da je Halilović postavljen za komandanta TO 25. maja 1992. i da je tako postao “najviši vojni komandant”. Međutim, Žalbeno vijeće napominje da je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica (septembar 1993.) on bio na drugom položaju. U pasusu 42 stoji da je “optuženi bio najviši starješina ABiH na tom području. Bio je vrhovni komandant ABiH-a do jula 2003.” Međutim, ova izjava je uvrštena kako bi se potkrijepio navod da je on *komandovao* operacijom "Neretva".²⁴⁶ U pasusu 172, tužilaštvo tvrdi da je “optuženi imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su mu bili potčinjeni *za potrebe Operacije*, što dokazuju i njegova vlast *de jure* i kumulativni učinak činjenica,

²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 23-24; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 28 i 30; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114.

²⁴² *Vidi* Halilovićev Podnesak respondenta, par. 24.

²⁴³ Replika tužilaštva, par. 2.9, gdje se citira Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.21.

²⁴⁴ U odgovor na pitanje Vijeća vezano za način na koji je iznijelo svoju tezu na suđenju, tužilaštvo je na žalbenom pretresu ustvrdilo da je “odbrani od početka bilo poznato [...] da je teza tužilaštva zasnovana na navodu da je Halilović bio nadređen onim podređenima koji su počinili zločin, a ne samo na tome da li je on komandovao operacijom” (ŽT. 138). Tužilaštvo se u prilog ovom svom stavu ponovo pozvalo na paragrafe 1, 3, 4, 35-39 i 43 Optužnice (ŽT. 139-140).

²⁴⁵ Replika tužilaštva, par. 2.9 (fusnota izostavljena).

iz kojih se vidi da je on bio komandant *de facto* koji je bio u mogućnosti da vrši efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine navedene u Optužnici”.²⁴⁷

91. Ovi pasusi idu u prilog zaključku da je teza tužilaštva bila da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile podređene isključivo na osnovu toga što je komandovao operacijom "Neretva-93".²⁴⁸ U stvari, dio Pretpretresnog podneska tužilaštva pod naslovom "Efektivna kontrola optuženog" zasnovan je na premisi da je Halilović komandovao operacijom "Neretva".²⁴⁹ Takvo shvatanje ilustruju sljedeći dijelovi Pretpretresnog podneska tužilaštva:

Tužilaštvo tvrdi da će dokazi pokazati da je [Halilović] bio komandant kako *de jure* tako i *de facto*, te da je kao takav imao efektivnu kontrolu da spriječi ubijanja u Grabovici i Uzdolu, pokrene istragu u cilju identifikacije počinitelja, te da ih potom kazni.²⁵⁰

Dana 30. avgusta 1993., komandant Delić je postavio optuženog za *de jure* komandanta operacije "Neretva-93" [*sic*].²⁵¹

Naređenje komandanta Delića od 30. avgusta 1993. dalo je timu, po komandom optuženog, ovlasti da, pored ostalog, koordinira i komanduje borbenim dejstvima na tom području [...] Premda se tim zvao Inspekcijски tim, raspolagao je ovlastima koje su prevazilazile puko pripremanje i vođenje Operacije. Imao je komandnu ulogu i funkciju, a njegov komandant je bio optuženi.²⁵²

Nakon što ga je Delić postavio za komandanta Operacije, Halilović se angažovao u zoni dejstava i počeo da organizuje razmještanje jedinica koje su bile potrebne za izvršenje zadatka, što pokazuje komandnu odgovornost optuženog u odnosu na Operaciju-93 u dolini rijeke Neretve.²⁵³

... Članovi tima koji su bili sa [Halilovićem] smatrali su ga komandantom Operacije, baš kao i vojnici i njihovi komandanti na području na kojem je djelovao tim. Čak je i vojni komandant 6. korpusa, koji je u redovnim prilikama bio komandant *de jure* na teritoriji koja je obuhvatala Grabovicu, jednom izjavio da je s početkom Operacije to područje potpalo pod komandu i kontrolu komandanta Operacije, a to je bio optuženi. Civilne vlasti su ga takođe smatrale komandantom Operacije.²⁵⁴

Uvodna riječ tužilaštva potvrđuje da je tužilaštvo nastojalo da dokaže da je Halilović vršio efektivnu kontrolu nad dotičnim jedinicama *samo* po tom osnovu što je komandovao operacijom "Neretva-93".²⁵⁵

²⁴⁶ U ovom pasusu naglasak je na činjenici da su pripadnici Inspekcijskog tima, vojnici i civilni organi vlasti smatrali Halilovića komandantom operacije "Neretva-93".

²⁴⁷ Kurziv dodat. *Vidi* i ŽT. 140-142, gdje se tužilaštvo, pored ostalog, poziva na pasus 172 svog Pretpretresnog podneska u prilog svom argumentu da je "odbrana [...] bila u potpunosti svjesna činjenice da teza [tužilaštva] nije zasnovana samo na položaju komandanta *de facto*, nego je išla i mimo toga, obuhvativši ovlasti nadređenog" (ŽT.140).

²⁴⁸ *Vidi* i Dodatno objašnjenje uz Pretpretresni podnesak tužilaštva, 22. decembar 2004., par. 7-8.

²⁴⁹ *Vidi* Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 24-45.

²⁵⁰ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 24.

²⁵¹ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 26.

²⁵² Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 27.

²⁵³ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 31.

²⁵⁴ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 42.

²⁵⁵ *Vidi*, konkretno, T. 15-17 (31. januar 2005.). Tužilaštvo je tvrdilo da je tim na čijem je čelu bio Halilović, iako se zvao "Inspekcijски tim", imao komandnu funkciju i da je Halilović zaista komandovao operacijom "Neretva-93", te da je imao punu vlast nad vojnicima koji su trebali da budu angažovani u toj operaciji (T. 15). Tužilaštvo je iznijelo tvrdnju da je Halilović zahvaljujući svom visokom položaju u ABiH imao "uticaj" koji je osigurao da se njegove komandne ovlasti poštuju (T. 16).

92. Tužilaštvo se takođe poziva i na argumente koje je iznijelo u svom Završnom pretresnom podnesku.²⁵⁶ Međutim, ti argumenti se ne mogu smatrati pravovremenom obaviješću o tome da je “efektivna kontrola i mimo komandovanja sve vrijeme bila dio teze tužilaštva”²⁵⁷ i da je tužilaštvo nastojalo da dokaže efektivnu kontrolu i pomoću druge dvije činjenične osnove. Teza koja se iznosi u Završnom pretresnom podnesku tužilaštva jeste da je Halilović komandovao operacijom "Neretva-93" i da je, stoga, imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina koji mu se stavljaju na teret: tužilaštvo nije jasno iznijelo argument da je Halilović, čak i da nije komandovao tom operacijom, ipak, iz drugih razloga, imao efektivnu kontrolu nad počiniocima.²⁵⁸ Kad god se tužilaštvo pozivalo na Halilovićev položaj u ABiH ili na njegovu ulogu vođe Inspeksijskog tima, stiče se dojam da je time nastojao potkrijepiti argument da je Halilović bio komandant operacije "Neretva-93".²⁵⁹ U sljedećim pasusima rezimiran je stav tužilaštva:

Tužilaštvo tvrdi da dokazi izvedeni na suđenju dokazuju van razumne sumnje da je Halilović planirao i organizovao operaciju "Neretva", da je njome komandovao, te da ju je koordinisao i vršio inspekciju te operacije. Halilović je imao komandne ovlasti nad jedinicama koje su učestvovala u operaciji "Neretva". Dokazi takođe pokazuju da su njegove komandne ovlasti bile efektivne, te da je njegovo komandovanje u praksi bilo poštovano. On je, prema tome, imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su učestvovali u ovoj vojnoj Operaciji.²⁶⁰

Kao što je gore pokazano, Halilović je, kao vođa inspeksijskog tima koji je *komandovao borbenim dejstvima* u operaciji "Neretva 93", imao efektivnu kontrolu nad jedinicama koje su mu bile potčinjene.²⁶¹

93. Tužilaštvo takođe ukazuje na određeni broj pasusa iz Pretpretresnog podneska odbrane i Završnog pretresnog podneska odbrane u prilog argumentu da je na suđenju bila jasno iznesena i “teza o postojanju dovoljno dokaza i mimo komandovanja”.²⁶² Žalbena vijeće podsjeća da takvi podnesci “mogu u nekim slučajevima pomoći prilikom donošenja ocjene u kojoj je mjeri optuženi bio obaviješten o tezama tužioca i bio u stanju da odgovori na tužiočeve navode”.²⁶³

94. Međutim, analiza Pretpretresnog podneska odbrane i Završnog pretresnog podneska odbrane pokazuje da ti dokumenti ne idu u prilog argumentu koji je iznijelo tužilaštvo. Naprotiv, oni

²⁵⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16, gdje se citira Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 142-186. *Vidi* i ŽT. 17-18 i Repliku tužilaštva, par. 2.5-2.6.

²⁵⁷ Replika tužilaštva, par. 2.5.

²⁵⁸ *Vidi* Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 148-186.

²⁵⁹ *Vidi* Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 187.

²⁶⁰ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 186 (fusnote izostavljene).

²⁶¹ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 187 (kurziv dodat).

²⁶² *Vidi* Repliku tužilaštva, par. 2.8-2.9 i fn. 9-11. *Vidi* i ŽT. 143, gdje tužilaštvo pominje Odgovor na Zahtjev tužilaštva u skladu s pravilom 92bis (A), podnesen 2. februara 2004., i paragrafe 163, 164, 169, 199 i 200 Pretpretresnog podneska odbrane, tvrdeći da se iz njih jasno vidi “da nije bilo nesporazuma u pogledu obima navoda u Optužnici, kao ni u pogledu toga da oni zaista obuhvataju i odgovornost nadređenog” (kurziv dodat).

²⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 27. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Simić*, par. 24; Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 52-53 i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 148.

pokazuju da je Halilović tezu tužilaštva shvatio tako da navodi protiv njega ovise o tome da li je on bio na položaju komandanta operacije "Neretva-93".²⁶⁴ Taj zaključak ilustruju sljedeći primjeri:

Ponovo ističemo da nije bilo zasebne komande za provođenje operacije "Neretva 93". Komandant GŠ Armije BiH Rasim DELIĆ je komandovao svim jedinicama Armije BiH preko komandanata korpusa, a to obuhvata i jedinice koje su izvršile operaciju "Neretva 93".²⁶⁵

Obrana dalje ističe da, čak i kad komandant pravo komandovanja prenese na neku drugu osobu, on ne može da prenese i odgovornost za posljedice komandovanja.

Operaciju "Neretva 93" je planirao i odobrio komandant GŠ Armije BiH [Rasim Delić], tako da je on bio komandant te operacije. U planiranju te operacije učestvovali su najviši vojni stručnjaci Armije BiH. Tokom planiranja operacije "Neretva 93", detaljno su razradili sljedeća pitanja: sistem rukovođenja i komandovanja, dodjeljivanje zona borbenih dejstava konkretnim jedinicama i komandama, pravce napada jedinica nižeg ranga, itd. Stoga se tačno znalo koji je komandant u kojoj zoni borbenih dejstava bio odgovoran za izvršenje kojeg zadatka. U ovoj operaciji optuženi nije bio odgovoran ni za jednu operativnu zonu, kao ni za operaciju u cjelini, niti je imao ikakva prava da komanduje bilo kojom od jedinica.²⁶⁶

95. Tužilaštvo takođe tvrdi da je odlukom iz pretpretresne faze, donijetom 17. decembra 2004., odbrana obaviještena o tome "da su optužbe za odgovornost nadređenog zasnovane na širokom rasponu činjenica",²⁶⁷ a ne samo na komandovanju vojnom operacijom. Zanimljiv je izbor riječi tužilaštva u ovom pogledu, budući da ono pominje širi izraz "odgovornost nadređenog", a ne "efektivnu kontrolu". U svakom slučaju, i bez obzira na formulacije koje je koristilo tužilaštvo, u pomenutoj odluci stoji sljedeće: "Sve pravno relevantne činjenice koje su navedene u gore citiranom paragrafu (a) – odnos nadređeni-podređeni, efektivna kontrola, te odgovornost nadređenog za krivična djela njegovih podređenih – izričito su navedene u sadašnjoj optužnici".²⁶⁸ Pretresno vijeće se potom u fusnoti pozvalo na paragrafe 1, od 3 do 5, od 35 do 39 i 43 Optužnice.²⁶⁹ Žalbeno vijeće konstatuje da odbrana ovom odlukom nije mogla biti obaviještena o tome da tužilaštvo namjerava da dokaže efektivnu kontrolu na drugim osnovama, tj. mimo toga što je Halilović, kako je tužilaštvo navelo u paragrafu 38 Optužnice, komandovao operacijom "Neretva-93".

²⁶⁴ *Vidi*, posebno, Pretpretresni podnesak odbrane, par. 161-164, str. 31-32 (gdje odbrana iznosi argument da Halilović nije bio komandant operacije "Neretva-93") i Završni pretresni podnesak odbrane, par. 162 i dalje (gdje odbrana tvrdi da relevantno pitanje jeste to da li je Halilović bio *de jure* ili *de facto* komandant tim vojnicima), 329-353 (gdje odbrana tvrdi da između Halilovića i počinitelaca nije postojao komandni lanac).

²⁶⁵ Pretpretresni podnesak odbrane, par. 62, str. 9-10 (Odjeljak pod naslovom: "1. Efektivna kontrola nad borbenim jedinicama koje su bile angažovane u Operaciji").

²⁶⁶ Pretpretresni podnesak odbrane, par. 163-164, str. 33 (Odjeljak pod naslovom: "i. Odnos nadređeni-podređeni").

²⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.21, gdje se citira Odluka po Zahtjevu tužioca da se odobri izmjena Optužnice, 17. decembar 2004. (dalje u tekstu: Odluka od 17. decembra 2004.), par. 15, fn. 31. *Vidi* i ŽT. 139, red 20-23. Žalbeno vijeće napominje da se u transkriptu žalbenog pretresa pominje "Odluka od 17. februara 2004."; međutim, iz konteksta argumentacije tužilaštva jasno je da je ono, zapravo, citiralo fn. 31 Odluke od 17. decembra 2004.

²⁶⁸ Odluka od 17. decembra 2004., par. 15 (fusnota izostavljena).

²⁶⁹ Odluka od 17. decembra 2004., fn. 31.

96. Činjenica da Optužnica, Pretpresni podnesak tužilaštva i dokazi izvedeni na suđenju pokazuju da je tužilaštvo nastojalo da dokaže efektivnu kontrolu putem *komandovanja* dodatno je ilustrovana načinom na koji je tužilaštvo okončalo izvođenje svojih dokaza:

U stvari, [u] svim našim podnescima, Pretpresnom podnesku, uvodnoj riječi, dosljedno smo zastupali ovaj stav. Optuženi je otišao u Hercegovinu da bi komandovao operacijom "Neretva" na osnovu ovlasti koje mu je dodijelio komandant Delić. To je naš stav. Isto tako, ogroman dio podneska odbrane je posvećen dužnostima načelnika štaba, koje se ne osporavaju i koje su ispravno navedene, ali mi nikad nismo ni tvrdili da je optuženi bio u Hercegovini u okviru svojih dužnosti načelnika štaba ili u tom svojstvu. Optuženi je otišao u Hercegovinu da bi komandovao operacijom "Neretva" na osnovu ovlasti koje mu je dodijelio komandant Delić. To je naš stav.²⁷⁰

Kad se svi dokazi izvedeni u ovom predmetu posmatraju u cjelini, jedini razuman zaključak koji se iz njih može izvući jeste taj da je optuženi bio komandant operacije "Neretva" i da je bio nadređen - nadređen počinocima zločina. Tužilaštvo ovim poziva Pretresno vijeće da zauzme isti stav.²⁷¹

97. Na osnovu gorenavedenog, Žalbeno vijeće konstatuje da tokom suđenja nisu iznesene pravovremene, jasne i konzistentne informacije koje bi predstavljale obavijest odbrani da je Halilović, čak i da nije bio *de jure* ili *de facto* komandant operacije "Neretva-93", ipak navodno imao efektivnu kontrolu nad počinocima zločina koji se njemu stavljaju na teret u Optužnici, na osnovu svog položaja najvišeg starješine ABiH u Hercegovini ili na osnovu svog položaja vođe Inspekcijskog tima. S tim u skladu, tužilaštvo ne može u žalbenom postupku da tvrdi da "Pretresno vijeće nije razmotrilo daljnje načine na koje je Halilović mogao da vrši efektivnu kontrolu".²⁷²

98. Iz ovih razloga, Žalbeno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno vijeće "napravilo grešku u primjeni prava utoliko što nije izvelo nužne zaključke u vezi s efektivnom kontrolom mimo komandovanja".²⁷³ Žalbeno vijeće smatra da Pretresno vijeće, time što (1) nije razmotrilo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počinocima zločina koji mu se stavljaju na teret u Optužnici na osnovu svog položaja vođe Inspekcijskog tima ili na osnovu svog položaja najvišeg starješine u Hercegovini u to vrijeme,²⁷⁴ te što je (2) "svoje razmatranje efektivne kontrole ograničilo na ocjenu dokaza o tome da li je Halilović bio vojni komandant vojnicima koji su počinili zločine",²⁷⁵ nije napravilo grešku u primjeni prava koja bi obesnažila njegovu odluku. Pretresno vijeće nije propustilo da donese nužne pravne zaključke u vezi sa Halilovićevim položajem najvišeg starješine ABiH i njegovim položajem vođe Inspekcijskog tima.

99. Ovaj dio prve žalbene podosnove se, stoga, odbija.

²⁷⁰ Završna riječ tužilaštva, T. 20 (30. avgust 2005.)

²⁷¹ Završna riječ tužilaštva, T. 35 (30. avgust 2005.)

²⁷² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.18.

²⁷³ Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (B), str. 13. *Vidi*, posebno, Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.16-2.18 i 2.27.

²⁷⁴ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.19 i 2.21-2.26. *Vidi* i ŽT.14.

²⁷⁵ Replika tužilaštva, par. 3.1.

5. Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je zaključilo da Halilović nije bio nadređen počiniocima zločina

100. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je zaključilo da Halilović nije bio nadređen počiniocima zločina izvršenih u Grabovici. Tužilaštvo sugerira da zaključci o činjenicama u Prvostepenoj presudi pokazuju da je Halilović imao stvarnu mogućnost da spriječi i kazni počinioce, kao i preduzme mjere koje bi dovele do pokretanja krivičnog postupka protiv njih.²⁷⁶ Tužilaštvo tvrdi da, kada se uzme u obzir ukupnost tih zaključaka, zaključak Pretresnog vijeća da Halilović nije imao efektivnu kontrolu treba poništiti kao nerazuman.²⁷⁷

101. S obzirom na prethodne zaključke Žalbenog vijeća o navodnim greškama u primjeni prava, nema potrebe da ono razmatra tvrdnju tužilaštva da je Pretresno vijeće, zbog toga što se u cilju utvrđivanja da li je Halilović imao efektivnu kontrolu pogrešno usredotočilo na utvrđivanje da li je on bio komandant operacije "Neretva", zanemarilo ili potcijenilo značaj vlastitih zaključaka u pogledu njegove stvarne mogućnosti da spriječi i kazni počinioce ili pokrene postupak protiv njih.²⁷⁸

102. Budući da tužilaštvo na suđenju nije zastupalo stav da "postoji dovoljno dokaza i mimo komandovanja", analiza prve žalbene podosnove navela je Žalbeno vijeće na zaključak da Pretresno vijeće nije napravilo grešku u primjeni prava utoliko što nije razmotrilo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina koji mu se stavljaju na teret u Optužnici ne samo na osnovu svog navodnog položaja komandanta operacije "Neretva", nego i na osnovu svog položaja vođe Inspekcijskog tima ili najvišeg starješine ABiH u Hercegovini.

103. Međutim, Žalbeno vijeće je i dalje dužno razmotriti ostale podosnove iz prve žalbene osnove tužilaštva, s obzirom na Halilovićev navodni položaj *de facto* komandanta operacije "Neretva". Žalbeno vijeće će biti u poziciji da ocijeni da li je Pretresno vijeće napravilo grešku "kada je konstatovalo da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović bio nadređen onim podređenima koji su počinili zločine u Grabovici i kada je donijelo oslobađajuću presudu"²⁷⁹ jedino ako argumente iznesene u pomenutim podosnovama razmotri u cijelosti.

²⁷⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.7. *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.28-2.40, gdje su navedeni detaljni argumenti u prilog ovom navodu.

²⁷⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.28.

²⁷⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.28.

²⁷⁹ Najava žalbe tužilaštva, par. 3, u vezi s opštim navodima iznesenim u okviru prve žalbene osnove.

D. Standard dokazivanja (peta, druga i treća podosnova)

104. U okviru pete podosnove, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je u cijeloj Prvostepenoj presudi primijenilo pogrešan standard dokazivanja.²⁸⁰ U okviru druge i treće podosnove, tužilaštvo je iznijelo dva konkretna navoda o greškama u primjeni prava koji su takođe vezani za navodnu primjenu pogrešnog standarda dokazivanja.²⁸¹ S obzirom na način na koji su izloženi argumenti tužilaštva, Žalbena vijeće smatra da bi bilo korisno da ove podosnove analizira u njihovoj međusobnoj povezanosti, i to tako što će početi od opšteg navoda iznesenog u okviru pete podosnove, a potom svoje zaključke primijeniti na drugu i treću podosnovu.

1. Peta podosnova: Standard dokazivanja van razumne sumnje

(a) Uvod

105. Ustvrdivši da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je primijenilo pogrešan standard dokazivanja u cijeloj Prvostepenoj presudi, tužilaštvo je pokrenulo dva zasebna pitanja: (i) način na koji je Pretresno vijeće tumačilo načelo *in dubio pro reo*;²⁸² i (ii) način na koji je Pretresno vijeće na svoje zaključke primijenilo standard “van razumne sumnje”.²⁸³ Žalbena vijeće će prvo razmotriti Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku argumenata tužilaštva iznesenih u sklopu pete žalbene podosnove.

(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku

106. Halilović traži da se peta podosnova odbaci po skraćenom postupku iz više razloga: (i) neodređenosti i nekorektnosti argumenata tužilaštva;²⁸⁴ (ii) nedopustive izmjene ove žalbene osnove i odustajanja od nje;²⁸⁵ (iii) propusta tužilaštva da ispuni svoju obavezu da argumentuje ili uvjerljivo obrazloži;²⁸⁶ (iv) činjenice da ova žalbena podosnova predstavlja pokušaj da se žalbeni postupak pretvori u suđenje *de novo*;²⁸⁷ i (v) činjenice da je Žalbena vijeće MKSR-a u

²⁸⁰ Tužilaštvo u svojoj Najavi žalbe navodi da je Pretresno vijeće u paragrafu 433 Prvostepene presude napravilo grešku u primjeni prava kada je od tužilaštva zahtijevalo da van razumne sumnje dokaže čak i one činjenice, navode ili događaje koji nisu element krivičnog djela ili vida odgovornosti. Tužilaštvo dalje tvrdi da je ova greška očigledna u paragrafima 189 i 221, mada je ovaj standard primijenjen u cijeloj Prvostepenoj presudi. *Vidi* Najavu žalbe tužilaštva, par. 4(v). *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127.

²⁸¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41-2.82 (druga podosnova) i par. 2.83-2.106 (treća podosnova). *Vidi* i ŽT. 11.

²⁸² Ovo načelo predviđa da se u slučaju eventualne sumnje mora presuditi u korist optuženog (Presuda o kazni u predmetu *Tadić* iz 1999. godine, par. 31). Načelo *in dubio pro reo* jeste jedno od osnovnih pravila savremenog krivičnog prava, priznato u praksi ovog Međunarodnog suda (Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 601, Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 108 i Drugostepena presuda u predmetu *Limaj*, par. 21. *Vidi* i Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 319).

²⁸³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.121-2.123.

²⁸⁴ Halilovićev podnesak respondenta, par. 185-187 i 190-191.

²⁸⁵ Halilovićev podnesak respondenta, par. 183.

²⁸⁶ Halilovićev podnesak respondenta, par. 189.

²⁸⁷ Halilovićev podnesak respondenta, par. 184.

Drugostepenoj presudi u predmetu *Ntagerura i drugi* odbacilo slične argumente.²⁸⁸ Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan od navedenih argumenata ne opravdava odbacivanje pete žalbene podosnove po skraćenom postupku i, shodno tome, odbija Halilovićev zahtjev.

(c) Način na koji je Pretresno vijeće protumačilo načelo *in dubio pro reo*

107. Tužilaštvo prvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je u paragrafu 12 Prvostepene presude navelo da je “[s]vaka eventualna nejasnoća ili sumnja razriješena u korist optuženog u skladu s principom *in dubio pro reo*”,²⁸⁹ umjesto da navede da se radilo o svakoj *razumnoj* nejasnoći ili sumnji.²⁹⁰ Budući da ova greška, kako tvrdi tužilaštvo, dovodi u pitanje *sve* zaključke Pretresnog vijeća,²⁹¹ Žalbeno vijeće bi trebalo da ponovo razmotri sve dokaze izvedene na suđenju, primjenjujući ispravan standard dokazivanja.²⁹² Halilović odgovara da se iz pasusa u paragrafu 12 Prvostepene presude, kada se čita u punom kontekstu (uključujući fusnote 24 i 25, koje tužilaštvo nije pomenulo), jasno vidi da će prilikom utvrđivanja da li je tužilaštvo dokazalo svoje navode u obzir biti uzete samo *razumne* sumnje.²⁹³ Pored toga, čak i da je dokazana greška u primjeni prava, tužilaštvo nije navelo nijedan primjer u kojem je Pretresno vijeće primijenilo ovaj standard. Halilović tvrdi da je u praksi, prilikom ocjenjivanja da li je on imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici, Pretresno vijeće izričito – u paragrafu 747 Prvostepene presude – navelo odgovarajući standard.²⁹⁴

108. Paragraf 12 Prvostepene presude, u cijelosti, glasi kako slijedi:

Član 21(3) Statuta propisuje da se optuženi smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica. Tužilaštvo stoga snosi teret dokazivanja krivice optuženog, te je, u skladu s pravilom 87(A) Pravilnika, dužno krivicu dokazati van razumne sumnje. Utvrđujući da li je tužilaštvo to i uspjelo za svaku tačku Optužnice, Pretresno vijeće je pažljivo ispitalo postoji li ijedno drugo razumno tumačenje prihvaćenih dokaza osim da je optuženi kriv. Svaka eventualna nejasnoća ili sumnja razriješena je u korist optuženog u skladu s principom *in dubio pro reo*.²⁹⁵

109. Kada se onaj dio Prvostepene presude koji je tužilaštvo navelo kao osnovu za svoju gorepomenutu tvrdnju čita u kontekstu ostatka paragrafa kao jedna cjelina, uključujući i pripadajuće fusnote vezane za praksu ovog Međunarodnog suda i MKSR,²⁹⁶ jasno je da je Pretresno vijeće u

²⁸⁸ Halilovićev podnesak respondenta, par. 192.

²⁸⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.133, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 12 (fusnota izostavljena).

²⁹⁰ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(v); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.122.

²⁹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.134-2.135.

²⁹² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.136.

²⁹³ Podnesak respondenta, par. 209-210, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 12 i fn. 24-25.

²⁹⁴ Podnesak respondenta, par. 211. *Vidi* i Podnesak respondenta, par. 212.

²⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 12 (fusnote izostavljene).

²⁹⁶ Žalbeno vijeće ima u vidu sljedeći navod iz fn. 24 Prvostepene presude: “Pretresno vijeće standard ‘van razumne sumnje’ tumači kao visoki stepen vjerovatnoće; on ne znači izvjesnost ni dokazanost van svake sjenke sumnje”. Žalbeno vijeće ima u vidu i to da reference u fn. 25, koje se odnose na posljednju rečenicu u paragrafu 12 Prvostepene presude, obuhvataju: *Tužilac protiv Duška Tadića*, predmet br. IT-94-1-A, Odluku po zahtevu žalioca za produženje roka i izvođenje dodatnih dokaza od 15. oktobra 1998.,

obzir uzelo samo *razumne* sumnje kao relevantne za utvrđivanje da li je tužilaštvo dokazalo svoju tezu. Formulaciju “[s]vaka eventualna nejasnoća ili sumnja” treba tumačiti u svjetlu napomene da je “Pretresno vijeće pažljivo ispitalo postoji li ijedno drugo razumno tumačenje prihvaćenih dokaza osim da je optuženi kriv”, što je jedan od načina formulisanja odgovarajućeg standarda. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije napravilo grešku u primjeni prava u paragrafu 12 Prvostepene presude.

110. Činjenica da je Pretresno vijeće, u onom dijelu Prvostepene presude koji sadrži njegova opšta razmatranja vezana za ocjenjivanje dokaza, ispravno izložilo standard dokazivanja u načelu ne sprečava tužilaštvo da iznese ovaj navod o grešci u primjeni prava u vezi sa konkretnim zaključcima o činjenicama. Međutim, s obzirom na to da tužilaštvo u svojim argumentima u okviru pete žalbene podosnove ne navodi konkretne zaključke o činjenicama u kojima je Pretresno vijeće navodno pogrešno primijenilo načelo *in dubio pro reo*, Žalbeno vijeće će se ovim navodom baviti samo u onoj mjeri u kojoj se on odnosi na konkretne zaključke o činjenicama obuhvaćene drugim žalbenim podosnovama.

(d) Način na koji je Pretresno vijeće primijenilo standard “van razumne sumnje”

111. Druga greška koju tužilaštvo navodi u okviru svoje pete žalbene podosnove odnosi se na načelo, ugrađeno u pravilo 87(A) Pravilnika, da krivica mora biti dokazana van razumne sumnje. Tužilaštvo tvrdi da se kod primjene ovog načela moraju van razumne sumnje dokazati svi elementi krivičnog djela, kao i svi uslovi za konkretan vid odgovornosti, da bi se optuženom mogla izreći osuđujuća presuda.²⁹⁷ Tužilaštvo se s tim u vezi izričito poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, u kojoj stoji da je standard van razumne sumnje mjerodavan za sve činjenice “koje su nužne za donošenje osuđujuće presude”.²⁹⁸ Međutim, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo standard dokazivanja van razumne sumnje na “polazne činjenice”.²⁹⁹

112. Žalbeno vijeće, kao prvo, iznosi sljedeće napomene u vezi s terminologijom. Polazna činjenica je činjenica na osnovu koje se izvodi neka pretpostavka ili zaključak i ona se još naziva “osnovnom činjenicom” ili “dokaznom činjenicom”.³⁰⁰ Međutim, za potrebe predmetne presude i s

zavedenu 16. oktobra 1998., par.73; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 601; Prvostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 319.

²⁹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.124 i 2.126.

²⁹⁸ ŽT. 10-11.

²⁹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.121. *Vidi* i Najavu žalbe tužilaštva, par. 4(v) i ŽT. 11.

³⁰⁰ Black’s Law Dictionary 7. izdanje (St. Paul, West Group, 1999).

obzirom na tvrdnje koje je iznijelo tužilaštvo,³⁰¹ Žalbeno vijeće će izraz “polazne činjenice” tumačiti kao da on obuhvata one navode o činjenicama koji nisu od ključnog značaja za dokazivanje elemenata krivičnog djela ili vida odgovornosti za koje se optuženi tereti.

113. Tužilaštvo tvrdi da standard dokazivanja van razumne sumnje nije mjerodavan za “polazne činjenice”.³⁰² Pored toga, “pojedinačne [činjenice] ili činjenični navodi” koje sadrži optužnica podliježu ovom standardu jedino ako su od ključnog značaja za dokazivanje nekog elementa krivičnog djela ili vida odgovornosti.³⁰³ Shodno tome, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je od tužilaštva zahtijevalo da van razumne sumnje dokaže svaki činjenični navod iz Optužnice.³⁰⁴ Time je, navodno, Pretresno vijeće praktično “izvršilo dvostepenu primjenu standarda dokazivanja van razumne sumnje, primijenivši ga prvo na dokazni materijal ili dokaze o činjenicama, a potom na konačno pitanje krivice”.³⁰⁵ Takva pogrešna primjena traženog standarda, tvrdi tužilaštvo, prožima cijelu Prvostepenu presudu, što je uticalo na svaku od osporenih činjenica.³⁰⁶

114. Prema tvrdnjama tužilaštva, ova greška je imala važan uticaj na ocjenu dokaza od strane Pretresnog vijeća. U uvodu u svoju prvu žalbenu osnovu, tužilaštvo tvrdi da je “[z]ahtjev da tužilaštvo ‘van razumne sumnje’ dokaže *posredne* činjenice, na primjer, doveo do toga da Pretresno vijeće zaključi da tužilaštvo nije dokazalo postojanje IKM-a /isturenog komandnog mjesta/ i operacije pod nazivom ‘Neretva’”.³⁰⁷ Tužilaštvo dalje tvrdi da su “[n]aziv operacije, na kojem je konkretno sastanku ona planirana, te uspostavljanje IKM-a samo činjenični navodi, a ne elementi krivičnih djela za koja se tereti optuženi”,³⁰⁸ čime, čini se, sugeriše da oni predstavljaju “polazne činjenice”. Primijenivši standard dokazivanja van razumne sumnje na te “polazne činjenice”, Pretresno vijeće je zaključilo da one nisu dokazane. Stoga se Pretresno vijeće, u svojoj konačnoj analizi u vezi sa Halilovićevom krivičnom odgovornošću, pozvalo na svoje zaključke o tim “polaznim činjenicama” i praktično isključilo relevantne dokaze koje je trebalo da uzme u obzir u svojoj konačnoj analizi.³⁰⁹ Umjesto toga, zaključuje tužilaštvo, Pretresno vijeće je trebalo da

³⁰¹ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(v); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.121, i poglavlje (A), str. 46 i par. 2.124-2.125; Replika tužilaštva, poglavlje (A), str. 18 i par. 3.26.

³⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (A) str. 46; Replika tužilaštva, poglavlje (A), str. 18.

³⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.125. Citat, zapravo, glasi: “pojedinačni činjenični ili činjenični navodi”.

³⁰⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127.

³⁰⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.132.

³⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127.

³⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.5 (kurziv dodat). Žalbeno vijeće napominje da je ovo jedini slučaj u kojem je tužilaštvo upotrijebilo izraz “posredne činjenice”, a da pritom nije izričito objasnilo šta on znači. Uzevši u obzir kontekst u kom je tužilaštvo iznijelo svoje tvrdnje, Žalbeno vijeće zaključuje da su izrazi “posredne činjenice” i “polazne činjenice” u suštini jednaki.

³⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.129.

³⁰⁹ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.129-2.131.

odvagne dokaze *u cijelosti* kako bi utvrdilo da li je van razumne sumnje dokazano da Halilović snosi odgovornost nadređenog.³¹⁰

115. Tužilaštvo navodi dva konkretna paragrafa Prvostepene presude u kojima je Pretresno vijeće puke činjenične navode navodno tretiralo kao elemente krivičnih djela za koja se optuženi tereti i, shodno tome, zahtijevalo da oni budu dokazani van razumne sumnje.³¹¹ Relevantni dio paragrafa 189 glasi kako slijedi:

... tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da se na savjetovanju u Zenici raspravljalo o operaciji "Neretva" ili o tome ko će biti komandant te operacije, kao ni da je na tom savjetovanju planirana bilo kakva konkretna i razrađena operacija oslobađanja Mostara.

Relevantni dio paragrafa 221 glasi kako slijedi:

... tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je u svrhu komandovanja operacijom "Neretva" uspostavljen IKM.

116. Halilović odgovara da navodna greška nije na odgovarajući način argumentovana ili dokazana,³¹² budući da je tužilaštvo navelo samo tri činjenična pitanja na koja je standard dokazivanja van razumne sumnje navodno pogrešno primijenjen, ali da nije pokazalo značaj te navodne greške u odnosu na sve polazne činjenice, navode ili događaje.³¹³ Pored toga, Halilović tvrdi da je Pretresno vijeće ispravno primijenilo standard "van razumne sumnje" u paragrafima 189 i 221 Prvostepene presude, zbog toga što su to sve bile pravno relevantne činjenice koje su navedene u Optužnici kao bitne i ključne za dokazivanje Halilovićeve odgovornosti.³¹⁴ On dodaje da zaključci iz paragrafa 189 i 221 Prvostepene presude, čak i kad bi se poništili, ne bi nužno povlačili zaključak da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.³¹⁵

117. Čini se da je tužilaštvo u istom poglavlju pokrenulo dva zasebna pitanja.³¹⁶ Kao prvo, tužilaštvo sugerise da postavka da se "pojedinačni dokazi trebaju podvrgnuti standardu dokazivanja van razumne sumnje" ne nalazi uporište ni u kojem pravnom izvoru.³¹⁷ Ovo pitanje odnosi se na ocjenjivanje pojedinačnih dokaza izvedenih na suđenju i uvrštenih u spis predmeta. Kao drugo, tužilaštvo tvrdi da je "Pretresno vijeće napravilo grešku kada je od tužilaštva zahtijevalo da van

³¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.129 i 2.132; ŽT. 10-11.

³¹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127-2.129. Tužilaštvo je na žalbenom pretresu takođe sugerisalo da druga i treća žalbena podosnova služe kao primjeri ovog pogrešnog pristupa (ŽT. 11). Žalbeno vijeće će ovo pitanje razmotriti niže u tekstu, u diskusiji o ovim žalbenim podosnovama.

³¹² Podnesak respondenta, par. 193-194.

³¹³ *Vidi* Podnesak respondenta, par. 194, 196-200 i 204.

³¹⁴ Podnesak respondenta, par. 201-202 i 208.

³¹⁵ Podnesak respondenta, par. 205.

³¹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (A), pod naslovom: "Standard 'van razumne sumnje' nije mjerodavan za 'polazne činjenice'", str. 46.

razumne sumnje dokaže svaki činjenični navod iz Optužnice, bez obzira na to da li je dotični činjenični navod bio nužan za izricanje osuđujuće presude”.³¹⁸ Ovo pitanje odnosi se na način na koji konkretni navodi moraju da budu dokazani i djelimično će ovisiti o tome da li je navod potkrepljen samo jednim dokazom ili se mora dokazati putem kombinovane ocjene raznih dokaznih predmeta. Žalbeno vijeće će redom razmotriti ova dva navoda.

(i) Da li je Pretresno vijeće valjano ocijenilo pojedinačne dokaze

118. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je u paragrafu 15 Prvostepene presude sugerisalo da se “pojedinačni dokazi trebaju podvrgnuti standardu dokazivanja van razumne sumnje”.³¹⁹ Relevantni dio paragrafa 15 glasi kako slijedi:

Pretresno vijeće se u nekim slučajevima oslonilo na posredne dokaze da bi utvrdilo može li se izvesti određeni zaključak. Pretresno vijeće je pritom slijedilo Žalbeno vijeće i njegovu konstataciju da “[t]akav zaključak mora biti utvrđen van razumne sumnje. [...] To mora biti *jedini* razuman zaključak koji se može izvući. Ako postoji neki drugi zaključak koji se takođe može izvući na osnovu predmetnog dokaza, i koji [isto toliko] odgovara [nevinosti optuženog koliko i njegovoj krivici], on ili ona moraju se osloboditi optužbe.”³²⁰

119. Po mišljenju Žalbenog vijeća, zabrinutost tužilaštva u vezi s ovom izjavom nije na mjestu. Dotični paragraf se mora čitati kao cjelina. Rečenice koje prethode onom dijelu paragrafa na koji se poziva tužilaštvo odnose se na dokaznu vrijednost i pouzdanost dokaznih predmeta.³²¹ S obzirom na taj kontekst, Žalbeno vijeće tumači gore citirani dio paragrafa 15 Prvostepene presude kao izjavu u skladu sa stavom koji je zastupalo Žalbeno vijeće u predmetu *Čelebići*. Suština tog stava je da Pretresno vijeće svoje ukupne zaključke, koje izvuče iz posrednih dokaza koji upućuje na krivicu optuženog, mora da izvede van razumne sumnje.³²² Dalje, Žalbeno vijeće napominje da se, u skladu s načelom da se pouzdanost relevantnih dokaza ne može ocjenjivati komad po komad, pojedinačni dokazi moraju analizirati u svjetlu cjelokupnog dokaznog materijala.³²³ Pretresno vijeće je izjavilo da je “optužbe protiv optuženog [Halilovića] temeljito razmotrilo u svjetlu cjelokupnog sudskog

³¹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.126; *vidi* par. 2.132, koji se, izgleda, takođe odnosi na ovaj argument.

³¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127. Čini se da se paragrafi (2.128-2.131) odnose na ovaj argument.

³¹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.126.

³²⁰ Prvostepena presuda, par. 15 (izostavljena je fusnota koja se odnosi na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 458).

³²¹ “Pored neposrednih dokaza, Pretresno vijeće je prihvatilo i dokaze iz druge ruke i posredne dokaze. Dokazi iz druge ruke jesu dokazi o činjenicama koje svjedok koji daje iskaz ne zna iz vlastitog iskustva. Prilikom ocjenjivanja dokazne vrijednosti dokaza iz druge ruke, Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo pokazatelje njihove pouzdanosti, te je u tu svrhu ocijenilo da li je predmetna izjava ‘dobrovoljna, istinita i vjerodostojna’ i razmotrilo sadržaj dokaza i okolnosti u kojima je on nastao.” (Prvostepena presuda, par. 15 (fusnote izostavljene)).

³²² Fusnota 30 u paragrafu 15 Prvostepene presude je citat iz Drugostepene presude u predmetu *Čelebići*, par. 458: “Predmet baziran na indirektnim dokazima sastoji se od dokaza mnoštva raznih okolnosti koje, uzete u kombinaciji, ukazuju na krivicu optuženog lica, zbog toga što bi u kombinaciji obično mogle postojati samo zato što je optuženi učinio to za što se tereti - ovdje, jer je učestvovao u drugom premlaćivanju Gotovca. Takav zaključak mora biti utemeljen van razumne sumnje”. Do ovog nalaza je Žalbeno vijeće došlo kada je razmatralo pitanje pouzdanosti posrednih dokaza. *Vidi*, generalno, Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 450-457.

³²³ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174.

spisa, uključujući sve dokaze koje su iznijeli tužilaštvo i odbrana”.³²⁴ Drugo, s ovim povezano pitanje koje je pokrenuto u okviru ove žalbene podosnove jeste tvrdnja da je Pretresno vijeće isključilo relevantne dokaze prilikom donošenja konačnih zaključaka.³²⁵

120. Žalbeno vijeće ovu posljednju tvrdnju tumači kao da se njome sugerije da je Pretresno vijeće, primijenivši standard “van razumne sumnje” dvaput, i to prilikom razmatranja svakog dokaza, a potom ponovo prilikom rješavanja konačnog pitanja krivice, praktično odbacilo relevantne dokaze na osnovu kojih je moglo da konstatuje da je Halilović komandovao dotičnom operacijom. Žalbeno vijeće podsjeća da strana koja tvrdi da je učinjena greška u primjeni prava mora da navede o kojoj se grešci radi, iznese argumente u prilog toj svojoj tvrdnji i objasni na koji način ta greška obesnažuje odluku.³²⁶ Ako se konstatuje da greška u primjeni prava jeste učinjena, onda Žalbeno vijeće može da preispita relevantne zaključke Pretresnog vijeća uz primjenu ispravnog pravnog standarda.³²⁷ Međutim, u slučajevima kao što je ovaj, gdje se tvrdi da je greška u primjeni prava potencijalno uticala na svaki pojedini dokaz i, shodno tome, na svaki zaključak Pretresnog vijeća, od strane koja ulaže žalbu zahtijeva se da preciznije obrazloži svoje argumente tako što će navesti konkretne dijelove prvostepene presude i time ograničiti djelokrug svojih navoda kako se žalbeni postupak ne bi praktično pretvorio u suđenje *de novo*.³²⁸ Tužilaštvo nije na odgovarajući način ispunilo ovaj uslov. Stoga, Žalbeno vijeće odbija tvrdnju da je Pretresno vijeće isključilo dokaze koji su imali dokaznu vrijednost ili da je na njih primijenilo neadekvatan standard.

121. Tvrdnja tužilaštva da je Pretresno vijeće isključilo, i time praktično odbacilo, relevantne dokaze – u svjetlu drugih argumenata, koje je tužilaštvo iznijelo na drugim mjestima, da je Pretresno vijeće *zanemarilo* određene dokazne predmete³²⁹ – može se tumačiti i kao sugestija da Pretresno vijeće, s obzirom na to da je odbilo navode tužilaštva u vezi sa sastankom u Zenici i IKM-om, nije uzelo u obzir dokaze u vezi s tim pitanjima kada je donosilo konačni zaključak o Halilovićevoj krivici. U praksi ovog Međunarodnog suda uvriježeno je načelo da pretresno vijeće ne mora da poimenično pomene svjedočenje svakog svjedoka ili svaki dokazni predmet koji je uvršten u spis predmeta. Polazi se od pretpostavke da je pretresno vijeće ocijenilo sve dokaze koji su mu predočeni, osim ako ne postoje indicije da pretresno vijeće uopšte nije uzelo u obzir neki konkretan dokaz.³³⁰

³²⁴ Prvostepena presuda, par. 14.

³²⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.131-2.132.

³²⁶ *Vidi* gore, par. 7 i 12-13.

³²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 15.

³²⁸ *Vidi* gore, par. 10.

³²⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.74.

³³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

122. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće u paragrafu 747 Prvostepene presude izričito navelo sljedeće:

[Nakon što je ispitalo sve dokaze koji su mu predloženi i u svjetlu svojih činjeničnih zaključaka, Pretresno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je Sefer Halilović imao efektivnu kontrolu nad jedinicama za koje je Pretresno vijeće utvrdilo da su 8. i 9. septembra 1993. u Grabovici počinile zločine.³³¹

123. Ova konstatacija, naravno, ne predstavlja neoborivu pretpostavku da je Pretresno vijeće zaista razmotrilo sve dokaze.³³² Bilo bi poželjnije da je Pretresno vijeće sistematski analiziralo i izričito ocijenilo dokaze kako bi donijelo svoje zaključke o činjenicama. Međutim, tužilaštvo uglavnom nije navelo konkretne dokaze koje je Pretresno vijeće navodno pogrešno ocijenilo.

124. Kao što je istaklo tužilaštvo, dokazni predmet 498 se uopšte ne pominje u Prvostepenoj presudi.³³³ Nakon što je pomno analiziralo relevantne dijelove Prvostepene presude, Žalbeno vijeće smatra da činjenica da Pretresno vijeće nije pomenulo ovaj dokazni predmet može da predstavlja indiciju da je zanemarilo relevantne dokaze.³³⁴ Taj dokument je pismo koje je 1995. godine sam Halilović napisao predsjedniku BiH, Aliji Izetbegoviću. U njemu je Halilović, pored ostalog, izjavio da je Inspeksijski tim, na čijem je čelu bio on, izveo operaciju “Neretva 93”, čime je potkrijepio dokazne predmete i iskaze koje je Pretresno vijeće smatralo nepouzdanim³³⁵ i osporio konačne zaključke koji su izvedeni u Prvostepenoj presudi.³³⁶ Međutim, Žalbeno vijeće je svjesno da je Pretresno vijeće možda opravdano s krajnjim oprezom pristupilo dokumentu koji je mnogo mjeseci poslije relevantnih događaja napisao optuženi koji se odlučio da ne svjedoči. Čak i ako se ovaj dokaz uzme u obzir, ne može se reći da nijedan razumni presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do zaključaka do kojih je došlo Pretresno vijeće. S obzirom na ova promišljanja, te budući da tužilaštvo uglavnom nije konkretno navelo gdje je Pretresno vijeće možda napravilo grešku, Žalbeno vijeće neće dalje razmatrati ovaj argument.

125. Što se tiče procesa kojim presuditelj o činjenicama ocjenjuje dokaze, Žalbeno vijeće podržava sljedeća promišljanja Žalbenog vijeća MKSR-a:

- U prvoj fazi, Pretresno vijeće mora da ocijeni pouzdanost relevantnih dokaza koji su izvedeni. To se ne može učiniti komad po komad. Pojedinačni dokazni predmeti, kao što su iskazi

³³¹ Prvostepena presuda, par. 747 (kurziv dodat).

³³² Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

³³³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.1.

³³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

³³⁵ *Vidi*, na primjer: Bakir Alispahić, T. 62 (23. maj 2005.) i T. 33 (27. maj 2005.); Vahid Karavelić, T. 107 (19. april 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 183); Salko Gušić, T. 43 (7. februar 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 191); Ramiz Delalić, T. 25 (18. maj 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 219); Dokazni predmet 131 (mapa za koju je u Prvostepenoj presudi, par. 175, pogrešno navedeno da je jedini dokazni predmet u kojem se pominje operacija “Neretva”); dokazni predmet 281, str. 2 (knjiga *Lukava strategija* Sefera Halilovića koja je citirana, pored ostalog, u Prvostepenoj presudi, par. 258).

³³⁶ Prvostepena presuda, par. 189, 210 i 737.

različitih svjedoka ili dokumenti koji su uvršteni u spis, moraju se analizirati u svjetlu cjelokupnog korpusa izvedenih dokaza. Stoga, čak i ako postoje izvjesne sumnje u pogledu pouzdanosti iskaza nekog svjedoka, taj iskaz može da bude potkrijepljen drugim dokazima i da navede pretresno vijeće na zaključak da je taj svjedok pouzdan. Ili, s druge strane, neki naizgled uvjerljiv iskaz mogu dovesti u pitanje drugi dokazi koji pokazuju da on nije pouzdan.

- Tek poslije analize svih relevantnih dokaza pretresno vijeće može da utvrdi da li se može prihvatiti da dokazi koje je izvelo tužilaštvo dokazuju iznjete činjenične navode, neovisno o dokazima koje je izvela odbrana. U ovoj fazi utvrđivanja činjeničnog stanja primjenjuje se standard dokazivanja van razumne sumnje, i to za utvrđivanje činjenica relevantnih za obilježja bića krivičnog djela, činjenica relevantnih za vid odgovornosti kojim se tereti optuženi, kao i činjenica koje su nužne za donošenje osuđujuće presude.

- U završnoj fazi, Pretresno vijeće mora da riješi da li su dokazana sva obilježja bića krivičnog djela i vid odgovornosti za koji se optuženi tereti. Čak i ako neke pravno relevantne činjenice navedene u optužnici nisu dokazane van razumne sumnje, vijeće može donijeti osuđujuću presudu pod uslovom da je primijenilo mjerodavno pravo na one pravno relevantne činjenice koje je prihvatilo van razumne sumnje i da te činjenice dokazuju sva obilježja bića krivičnog djela za koji je optuženi okrivljen i vid njegove odgovornosti.³³⁷

Žalbeno vijeće MKSR-a je takođe pojasnilo da “pravno relevantne činjenice’ koje se moraju navesti u optužnici kako bi se optuženom pružile informacije koje su neophodne za pripremu njegove odbrane treba razlikovati od onih činjenica koje se moraju dokazati van razumne sumnje”.³³⁸ U skladu s ovim načelom, Žalbeno vijeće je uvažilo da se u Prvostepenoj presudi svaki zaključak o činjenicama ne mora dokazati van razumne sumnje i nedvosmisleno konstatovalo da “[s]tandard dokazivanja na suđenju postavlja uslov da Pretresno vijeće može optuženog osuditi za neko krivično djelo samo ako je optužba dokazala svaki element tog krivičnog djela i vida odgovornosti, *te sve činjenice koje su neophodne za takvu osudu, van razumne sumnje*”.³³⁹ Imajući ova promišljanja na umu, Žalbeno vijeće će sada razmotriti drugi dio argumenta koji je iznijelo tužilaštvo u poglavlju “standard dokazivanja”.

(ii) Da li je Pretresno vijeće pogrešno primijenilo standard dokazivanja na svoje zaključke o činjenicama

126. U vezi s navodom da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je od tužilaštva zahtijevalo da svaki činjenični navod iz Optužnice dokaže van razumne sumnje, bez obzira na to da li je on nužan za donošenje osuđujuće presude, Žalbeno vijeće napominje da je tužilaštvo navelo samo dva paragrafa (189 i 221) Prvostepene presude u kojima je Pretresno vijeće navodno napravilo takvu grešku.³⁴⁰ Osim tih primjera, Žalbenom vijeću nisu predočene konkretne reference na zaključke o činjenicama na koje je ta navodna greška uticala. S obzirom na to da ta navodna greška u primjeni

³³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174 (fusnota izostavljena).

³³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, fn. 356.

³³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 226 (kurziv dodat). *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174; *Tužilac protiv Radoslava Brđanina*, predmet br. IT-99-36-A, Nalog za dostavljanje tabele, 24. juli 2006. (dalje u tekstu: Nalog za dostavljanje tabele u predmetu *Brđanin*), str. 1. U vezi s primjenom ovog načela, *vidi* Drugostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 226.

prava može da ima uticaja na sve zaključke Pretresnog vijeća, tužilaštvo je bilo dužno da preciznije izloži svoje argumente, pozivajući se na konkretne paragrafe Prvostepene presude. Zapravo, strana koja ulaže žalbu mora da objasni na koji način navodna greška u praksi obesnažuje odluku; nije dovoljno da samo ukaže na neku opštu manjkavost u cijeloj prvostepenoj presudi i zatraži preispitivanje zaključaka o činjenicama koje nije konkretno navela.³⁴¹ Žalbeno vijeće takođe napominje da pomenuti paragrafi sadrže ukupno četiri zaključka o činjenicama. Konkretno, paragraf 189 sadrži zaključak da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da su, na sastanku u Zenici, učesnici tog sastanka: (i) raspravljali o operaciji “Neretva”, (ii) raspravljali o tome ko će komandovati tom operacijom, i (iii) planirali konkretnu i detaljnu operaciju oslobađanja Mostara. Paragraf 221 sadrži zaključak da tužilaštvo nije dokazalo van razumne sumnje da je (iv) uspostavljen IKM za potrebe komandovanja operacijom “Neretva”.³⁴²

127. Peta žalbena podosnova, kao dio prve žalbene osnove tužilaštva, odnosi se na Halilovićev nadređeni položaj u odnosu na vojnike koji su počinili zločine u Grabovici. Tačnije, tužilaštvo tvrdi da je neprimjerena primjena standarda dokazivanja od strane Pretresnog vijeća dovela do pogrešnog zaključka – u paragrafima 372, 747 i 752 Prvostepene presude – da Halilović nije imao efektivnu kontrolu nad dotičnim podređenima.³⁴³ Tužilaštvo navodi da je, zbog toga što je od njega zahtijevalo da van razumne sumnje dokaže “polazne činjenice”, ističući pritom kao zaključke zasnovane na tim činjenicama paragrafe 189 i 221 Prvostepene presude, Pretresno vijeće te činjenice izbacilo iz svojih konačnih zaključaka.³⁴⁴ Ova greška u primjeni prava navodno je uticala na konačne zaključke Pretresnog vijeća o tome da li je dokazano da Halilović snosi odgovornost kao nadređeni.³⁴⁵

128. Žalbeno vijeće konstatuje da to da li tužilaštvo smatra da su dotični činjenični navodi “od ključnog značaja” nije striktno relevantno za dokazivanje odgovornosti kao ni to da li su navedeni u nekom konkretnom dijelu Optužnice.³⁴⁶ Zadatak presuditelja o činjenicama jeste da sve izvedene relevantne dokaze ocijeni u okviru jednog cjelovitog pristupa; ovo je tim neophodnije u kompleksnim predmetima kakvi se vode pred ovim Međunarodnim sudom. Prema odredbama Statuta i Pravilnika, presuditelj o činjenicama treba da donese obrazloženo mišljenje na osnovu cjelokupnog korpusa dokaza, a ne da primjenjuje standard dokazivanja “van razumne sumnje” na dokaze komad po komad.

³⁴⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127-2.131.

³⁴¹ *Vidi* gore, par. 7; *vidi* i gore, par. 120.

³⁴² Relevantni tekst dvaju dotičnih paragrafa naveden je gore, u par. 115.

³⁴³ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(v).

³⁴⁴ *Vidi* gore, par. 114.

³⁴⁵ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.129-2.130.

³⁴⁶ Podnesak respondenta, par. 201 i 208.

129. Četiri zaključka iz paragrafa 189 i 221 Prvostepene presude izvedena su “van razumne sumnje”, budući da je Pretresno vijeće očito smatralo da su oni od ključnog značaja za donošenje zaključka o vidu Halilovićeve odgovornosti.³⁴⁷ Kao što je priznalo i samo tužilaštvo,³⁴⁸ od presuditelja o činjenicama očekuje se da do zaključaka van razumne sumnje dođe na osnovu svih dokaza uvrštenih u spis predmeta, neposrednih i posrednih, a ne samo na osnovu činjenica koje su od ključnog značaja za dokazivanje elemenata krivičnog djela i vidova odgovornosti. Mogu da postoje i druge činjenice koje je potrebno dokazati van razumne sumnje zbog načina na koji je teza protiv optuženog izložena u optužnici i izvedena na suđenju odbrani i pretresnom vijeću. Sve činjenice na kojima se temelje obilježja bića krivičnog djela ili vid odgovornosti koji se stavlja na teret optuženom, kao i one koje su neophodne za donošenje osuđujuće presude, moraju se dokazati van razumne sumnje.³⁴⁹

130. Na primjer, Žalbeno vijeće u predmetu *Vasiljević* je vrlo jasno prokomentarisalo činjenicu da neki konkretan zaključak o činjenicama može, ali ne mora biti nužan za donošenje zaključka van razumne sumnje u pogledu elementa krivičnog djela, ovisno o konkretnim okolnostima predmeta i načinu na koji su optužbe izložene u optužnici.³⁵⁰

131. U tekućem predmetu, tužilaštvo u okviru ovog dijela pete žalbene podosnove konkretno tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je od tužilaštva zahtijevalo da *svaki* činjenični navod iz Optužnice dokaže van razumne sumnje, te da ta greška “prožima [Prvostepenu] presudu”.³⁵¹ Međutim, kao što je već objašnjeno, Žalbeno vijeće je razmotrilo samo one navode tužilaštva koji se odnose na paragrafe 189 i 221.³⁵² Tužilaštvo nije pokazalo na koji je način navodna pogrešna primjena standarda dokazivanja u paragrafima 189 i 221 Prvostepene presude

³⁴⁷ Naravno, irelevantno je da li je i samo tužilaštvo na suđenju smatralo da su ovi zaključci dokazani van razumne sumnje. *Vidi* Podnesak respondenta, par. 197.

³⁴⁸ ŽT. 11.

³⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 226.

³⁵⁰ Pretresno vijeće u predmetu *Vasiljević* konstatovalo je da je Mitar Vasiljević uz primjenu sile odveo sedam muškaraca, Muslimana, na istočnu obalu rijeke Drine, gdje su oni ustrijeljeni. Usprkos tome što se nije uvjerilo da je Vasiljević lično ubio ijednu od tih žrtava, Pretresno vijeće je u obzir uzelo ostale zaključke o činjenicama (do kojih je došlo van razumne sumnje) i konstatovalo da je Vasiljević zaista dijelio namjeru da ih liši života (Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 112, 113 i 208). Vijeće ga je osudilo za progon po članu 5(h) Statuta i za ubistvo po članu 3 Statuta (Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 2 i 88). Žalbeno vijeće je kasnije poništilo jedan od zaključaka na kojima je zasnovana osuđujuća presuda izrečena Vasiljeviću, i to zaključak da je on “znao da tu sedmoricu Muslimana neće razmijeniti, nego ubiti, na osnovu informacija koje je dobio”. (Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 124). Žalbeno vijeće je potom zaključilo da je Pretresno vijeće, usprkos činjenici da Vasiljević nije otvorio vatru iz svog oružja, moglo da utvrdi van razumne sumnje da je on posjedovao *mens rea*, jer je prethodno konstatovalo da je Vasiljević u trenutku kad je tu sedmoricu muškaraca sproveo na obalu rijeke Drine i stajao iza njih kratko prije nego što je otvorena vatra, znao da će oni biti ubijeni. Međutim, kada je Žalbeno vijeće poništilo zaključak da je Vasiljević, u trenutku kada se pridružio toj grupi, znao da će ti muškarci biti ubijeni, ostali zaključci o činjenicama nisu bili dovoljni za nalaz, kao jedini razumni zaključak na osnovu raspoloživih dokaza, da je on posjedovao namjeru da liši života tih sedam muškaraca, Muslimana (Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 131). U okolnostima tog predmeta, taj nalaz je bio nužan da bi se van razumne sumnje donio zaključak o jednom elementu krivičnog djela. Ipak, to nije bio, striktno govoreći, nalaz o jednom elementu krivičnog djela *in abstracto*; on je postao ključan za donošenje osuđujuće presude zbog načina na koji se predmet razvijao na osnovu navoda strana i izvedenih dokaza.

³⁵¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127.

³⁵² *Vidi*, između ostalog, Repliku tužilaštva, par. 2.19.

mogla da utiče na konačni zaključak koji ono pokušava da ospori, a koji se odnosi na Halilovićevu efektivnu kontrolu nad počinocima.³⁵³ Ovaj navod se, s tim u skladu, odbija.

132. Međutim, budući da se četiri zaključka o činjenicama sadržana u paragrafima 189 i 221 Prvostepene presude odnose isključivo na drugu i treću žalbenu podosnovu, Žalbeno vijeće će ih imati na umu kada bude razmatralo te druge dvije podosnove. Žalbeno vijeće će tako postupiti zato što, usprkos tome što tužilaštvo i samo priznaje da druga i treća podosnova predstavljaju primjere opšte greške koja je navedena u okviru pete podosnove,³⁵⁴ smatra da paragrafi 189 i 221 Prvostepene presude sadrže jedine zaključke o činjenicama na koje se tužilaštvo valjano žalilo u okviru svoje pete žalbene podosnove.

133. Iz gorenavedenih razloga, peta žalbena podosnova se odbija.

³⁵³ U stvari, u sklopu svojih argumenata u vezi s paragrafima 189 i 221 Prvostepene presude, tužilaštvo se uglavnom ograničilo na tvrdnju da je dokaze koji se odnose na naziv operacije, na kojem je tačno sastanku planirana i na uspostavljanje IKM-a Pretresno vijeće trebalo da ocijeni "skupa, zajedno sa ostalim dokazima koji su izvedeni na suđenju, kako bi utvrdilo da li su obilježja bića krivičnih djela dokazana van razumne sumnje" (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.129).

³⁵⁴ ŽT. 11.

2. Druga žalbena podosnova: naziv operacije

(a) Uvod

134. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava u paragrafu 175 Prvostepene presude kada je od tužilaštva zahtijevalo da dokaže ne samo postojanje borbenih dejstava u Hercegovini, čiji je cilj bio probijanje blokade pod kojom je HVO držao Mostar, nego i to da je naziv tih dejstava bio operacija “Neretva”, kao preduslov za zaključak da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici.³⁵⁵ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo da je naziv dotične operacije bio operacija “Neretva”.³⁵⁶

(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku

135. Halilović traži da se ova žalbena podosnova odbaci po skraćenom postupku na osnovu toga (i) što je tužilaštvo na nedopustiv način izmijenilo ovu žalbenu podosnovu; (ii) što ona ne ispunjava traženi kriterij za preispitivanje; (iii) što tužilaštvo nije ispunilo obavezu da je argumentuje ili uvjerljivo obrazloži; i (iv) što ovaj argument nije iznijelo u prvostepenom postupku.³⁵⁷ Žalbeno vijeće konstatuje da nijedan od ovih argumenata ne iziskuje odbacivanje ove žalbene podosnove po skraćenom postupku, te, shodno tome, odbija Halilovićev zahtjev.

(c) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je tražilo da se naziv borbene operacije dokaže van razumne sumnje

136. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je tražilo dokaz van razumne sumnje o zvaničnom nazivu dotične vojne operacije,³⁵⁸ iznjevši argument da “pravne odredbe o odgovornosti nadređenog ne zahtijevaju da se identifikuje konkretan/zvaničan/formalan naziv vojne operacije tokom koje su počinjeni zločini”.³⁵⁹ Ponovivši svoj argument iz pete žalbene podosnove da se ne moraju dokazivati sve činjenice navedene u Optužnici, tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno vijeće pogrešno smatralo da se mora dokazati naziv operacije,³⁶⁰ iako je samo postojanje operacije (za razliku od njenog naziva) moglo da utiče na zaključke u vezi sa odnosom nadređeni-podređeni.³⁶¹ Tužilaštvo iznosi tvrdnju da je Pretresno vijeće, prilikom ocjenjivanja dokaza,

³⁵⁵ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(ii); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41-2.42; ŽT. 10 i 137-138.

³⁵⁶ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(ii).

³⁵⁷ Podnesak respondenta, par. 110-115.

³⁵⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.43 i 2.51. *Vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.14; ŽT. 10-11.

³⁵⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.44. *Vidi* i ŽT. 137-138.

³⁶⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.53.

³⁶¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.45-2.46; Replika tužilaštva, par. 3.8. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.54-2.58.

usvojilo previše formalistički pristup, te je implicitno zahtijevalo dokaz o postojanju strukture *de jure* i greškom isključilo odnos nadređeni-podređeni *de facto*.³⁶²

137. Halilović odgovara da tužilaštvo nije dokazalo nikakvu grešku u primjeni prava, jer Pretresno vijeće nije zahtijevalo od tužilaštva da, kao preduslov za dokazivanje odgovornosti nadređenog, dokaže naziv operacije.³⁶³ Pored toga, tvrdi Halilović, čak i da Pretresno vijeće jeste napravilo grešku i tražilo od tužilaštva da dokaže kako se operacija zvala, takva greška ne bi nikako mogla da obesnaži presudu, budući da je to “puko preliminarno pitanje od marginalnog značaja”.³⁶⁴ Halilović je na žalbenom pretresu još sugerisao da je Pretresno vijeće, kad se uzme u obzir vojni kontekst događaja i komandni lanac koji je opisan u Optužnici, usvojilo pravilan pristup pretpostavivši da bi dokaz o postojanju formalne vojne strukture u okviru operacije "Neretva-93" morao biti od ključnog značaja za tezu tužilaštva. U tom kontekstu, naziv same operacije je za Pretresno vijeće predstavljao nužnu činjenicu prilikom utvrđivanja da li je Halilovićeva odgovornost dokazana.³⁶⁵ Halilović je iznio tvrdnju da tužilaštvo, s obzirom na to da na suđenju nije uspjelo da dokaže da je ABiH uopšte izvela operaciju "Neretva-93", ne može da tvrdi da je učinjena greška u primjeni prava kako bi time prevazišlo svoj propust da izvede dokaze u prilog svojim navodima.³⁶⁶

138. Premda formalni naziv neke borbene operacije očigledno nije izričit kriterij po članu 7(3) Statuta, u slučaju kada se takva činjenica iznese u prilog navodu da je jedan od uslova za dokazivanje odgovornosti nadređenog ispunjen, onda se od pretresnog vijeća očekuje da se svojim zaključkom izjasni o tome da li je ta činjenica dokazana.³⁶⁷ S tim u vezi, Žalbeno vijeće podsjeća da “tužilaštvo uvijek mora da dokaže postojanje činjenica za koje je optuženi okrivljen, kao i to da je on odgovoran za njih”.³⁶⁸ U tekućem predmetu, tužilaštvo je u Optužnici, kao osnovu za svoju tvrdnju da je odnos nadređeni-podređeni postojao, navelo da je Halilović komandovao vojnom operacijom pod nazivom “NERETVA-93”.³⁶⁹ Kako bi razmotrilo taj navod tužilaštva i ocijenilo Halilovićevu ulogu, od Pretresnog vijeća se očekivalo da izvede zaključke o konkretnosti navoda u vezi sa vojnom operacijom kojom je navodno komandovao Halilović. Žalbeno vijeće, stoga,

³⁶² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.47. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.48-2.50.

³⁶³ Podnesak respondenta, par. 116, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 174 i 737-739; ŽT. 114-115.

³⁶⁴ Podnesak respondenta, par. 125.

³⁶⁵ ŽT. 112-115.

³⁶⁶ ŽT. 113-116.

³⁶⁷ *Vidi* i gore, par. 69.

³⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 113. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 172.

³⁶⁹ Optužnica, par. 3-4.

konstatuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je navodni naziv borbene operacije smatralo jednim od elemenata teze tužilaštva.³⁷⁰

139. Pretresno vijeće je detaljno navelo elemente komandne odgovornosti koje treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja odgovornosti nadređenog.³⁷¹ Konkretno, kada je u glavnim crtama navelo elemente koji su nužni za dokazivanje odnosa nadređeni-podređeni,³⁷² Pretresno vijeće je navelo primjere faktora za koje smatra da ukazuju na to da je optuženi bio na položaju vlasti i da je imao efektivnu kontrolu. Ti faktori su sljedeći: zvanični položaj na kom se nalazio optuženi, njegova mogućnost da izdaje naređenja, procedura imenovanja, položaj optuženog u vojnoj ili političkoj strukturi i zadaci koje je on stvarno izvršavao.³⁷³ Ništa u ovom dijelu Prvostepene presude ne ukazuje na to da je Pretresno vijeće zahtijevalo dokaz o zvaničnom nazivu vojne operacije kao uslov za dokazivanje postojanja odnosa nadređeni-podređeni. Ispitavši relevantne zaključke Pretresnog vijeća, Žalbeno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo na koji način zaključak Pretresnog vijeća da se “nije uvjerilo da su ta borbena dejstva zvala operacija ‘Neretva’”,³⁷⁴ ili bilo koji drugi zaključak na koji se Pretresno vijeće oslonilo,³⁷⁵ pokazuje da je Pretresno vijeće zahtijevalo od tužilaštva da pruži dokaz o nazivu te operacije kao elementu koji je nužan za dokazivanje postojanja odnosa nadređeni-podređeni između Halilovića i vojnika koji su počinili zločine.

140. Konkretnije, kada je razmatralo Halilovićevu ulogu u kontekstu vojnih operacija koje su izvedene u Hercegovini, Pretresno vijeće je donijelo zaključke u vezi s postojanjem vojne operacije, koja je, kako tvrdi tužilaštvo, imala naziv “NERETVA-93”.³⁷⁶ To je bio prvi zaključak do kojeg je došlo Pretresno vijeće u svojoj analizi ove vojne operacije i Halilovićeve uloge u njoj.³⁷⁷ Pretresno vijeće je tu analizu zaključilo zaključkom da “tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Sefer Halilović bilo *de jure* bilo *de facto* komandovao navodnom operacijom ‘Neretva’, za koju tužilaštvo tvrdi da je izvedena u Hercegovini u septembru 1993. godine”.³⁷⁸ Suprotno argumentima tužilaštva,³⁷⁹ ovaj zaključak ne pokazuje da je naziv operacije bio uslov za dokazivanje postojanja odnosa nadređeni-podređeni između Halilovića i vojnika koji su počinili zločine. Svrha ovog

³⁷⁰ Optužnica, par. 3-4. *Vidi* i Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 4, gdje je tužilaštvo ponovilo da je “optuženi imao efektivnu kontrolu nad obje te jedinice putem svog položaja komandanta operacije pod nazivom ‘Neretva-93’”. U paragrafima od 142 nadalje svog Završnog pretresnog podneska, tužilaštvo je navelo neke pojedinosti o operaciji “Neretva”, uključujući i njen naziv (*vidi*, pored ostalog, Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 145: “Alispahić je kasnije saznao da je operacija dobila šifrovani naziv “Neretva” i da je Halilović trebao da komanduje tom operacijom.”).

³⁷¹ Prvostepena presuda, par. 55-100.

³⁷² Prvostepena presuda, par. 57-63.

³⁷³ Prvostepena presuda, par. 58.

³⁷⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 175 (kurziv dodalo tužilaštvo).

³⁷⁵ Tužilaštvo se posebno poziva na Prvostepenu presudu, par. 372, 737 i 752 (Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41).

³⁷⁶ Prvostepena presuda, par. 174-175, gdje se citira Optužnica, par. 3.

³⁷⁷ Prvostepena presuda, par. 174-372 (Dio IV.C., pod naslovom “Operacija Neretva”).

³⁷⁸ Prvostepena presuda, par. 372.

zaključka je, zapravo, bila da se procijeni Halilovićeva odgovornost u kontekstu njegovog navodnog komandovanja jednom konkretnom vojnom operacijom, za šta je okrivljen u Optužnici.

141. Tužilaštvo uvažava činjenicu da “*postojanje* vojne operacije može da ima uticaj na zaključke u vezi s odnosom nadređeni-podređeni”.³⁸⁰ Prilikom procjene da li je Halilović bio na položaju komandanta vojne operacije "Neretva-93", Pretresno vijeće se naročito usredotočilo na pitanje *postojanja* vojne operacije relevantne u kontekstu Optužnice. Štaviše, Pretresno vijeće je izjavilo da su mu “predočeni dokazi da su se u Hercegovini u periodu na koji se odnosi Optužnica izvodila borbena dejstva u cilju deblokade Mostara, koji je bio pod blokadom HVO-a”, te da će, iako se “nije uvjerilo da su se ta borbena dejstva zvala operacija ‘Neretva’”, ipak “koristiti izraz operacija ‘Neretva’ za borbena dejstva u Hercegovini u relevantnom periodu”.³⁸¹ Pretresno vijeće je dalje konstatovalo da su “na području Grabovice i Uzdola u septembru 1993. određene jedinice, uključujući 9. brigadu, 10. brigadu, 2. samostalni bataljon i Samostalni prozorski bataljon, izvodile borbene operacije”.³⁸²

142. Ovi zaključci ne pokazuju da je Pretresno vijeće pridalo neprimjerenu težinu zvaničnom nazivu te operacije. U stvari, Pretresno vijeće je nastavilo da analizira Halilovićev navodni položaj komandanta, usprkos tome što je konstatovalo da nije dokazano da je naziv operacije bio ‘Neretva’.³⁸³ Imajući u vidu da dokazivanje zvaničnog naziva operacije nije bio nužni element zaključaka Pretresnog vijeća u vezi sa Halilovićevim položajem u toj operaciji, nije potrebno razmatrati daljnji navod tužilaštva da je Pretresno vijeće, kada je zahtijevalo da se dokaže zvaničan naziv, implicitno zahtijevalo da se dokaže postojanje strukture *de jure* i greškom isključilo *de facto* odnos nadređeni-podređeni.³⁸⁴ U svakom slučaju, tužilaštvo u žalbenom postupku nije potkrijepilo nijedan argument koji bi Žalbeno vijeće naveo na zaključak da bi puko postojanje vojne operacije, “zajedno s ukupnim dokazima izvedenim na suđenju, [dovelo do zaključka] da je Halilović bio barem *de facto* nadređen onima koji su počinili zločin u Grabovici tokom te vojne operacije”.³⁸⁵

143. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće odbija tvrdnju da je Pretresno vijeće pogriješilo zahtijevajući od tužilaštva da, kao nužan preduslov za donošenje zaključka o efektivnoj kontroli, a time i izricanja osuđujuće presude Haliloviću, dokaže da je naziv borbenih dejstava koja su vođena

³⁷⁹ *Vidi* Najavu žalbe tužilaštva, par. 4(ii). *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.41-2.42.

³⁸⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.46.

³⁸¹ Prvostepena presuda, par. 175.

³⁸² Prvostepena presuda, par. 737.

³⁸³ *Vidi* naročito Prvostepenu presudu, par. 363-372.

³⁸⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.47. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.48-2.50.

³⁸⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.52.

u Hercegovini u septembru 1993. godine u cilju probijanja blokade Mostara od strane HVO-a bio operacija "Neretva".

(d) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo da je naziv operacije bio "Neretva"

144. Žalbeno vijeće je konstatovalo da Pretresno vijeće, ocjenjujući Halilovićev navodni položaj *de jure* ili *de facto* komandanta dotične operacije, nije zahtijevalo da se dokaže zvanični naziv vojne operacije izvedene u Hercegovini.³⁸⁶ Pored toga, nije dokazano da je Pretresno vijeće uzelo u obzir naziv te operacije kada je donosilo svoj konačni zaključak da Halilović po članu 7(3) Statuta nije odgovoran za zločine počinjene u Grabovici.³⁸⁷ Stoga, bez obzira na ogromnu količinu dokaza uvrštenih u spis predmeta koji ukazuju na to da je operacija "Neretva" (ili "Neretva-93") zaista postojala,³⁸⁸ Žalbeno vijeće konstatuje da je bespredmetno razmatrati da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da se nije uvjerilo da je dotična vojna operacija nosila naziv "Neretva". Takva greška, čak i ako bi se dokazala, ne bi mogla da ukloni "svaku razumnu sumnju u krivicu optuženog".³⁸⁹

145. S obzirom na ovaj zaključak, nema potrebe da se Žalbeno vijeće bavi navodima tužilaštva – iznesenim u okviru pete žalbene podosnove, u vezi sa zaključkom o činjenicama u paragrafu 189 Prvostepene presude³⁹⁰ – da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je zahtijevalo dokaz "van razumne sumnje" kako bi utvrdilo da su učesnici na sastanku u Zenici raspravljali o operaciji "Neretva" i o tome ko će biti komandant te operacije, ili da su planirali konkretnu i detaljnu operaciju u cilju oslobađanja Mostara.³⁹¹ Ti zaključci o činjenicama bi, zbog svoje prirode, jedino pomogli da se utvrdi zvaničan naziv operacije, zvanično imenovanje Halilovića (ili nekog drugog) za njenog komandanta, ili neke aspekte planiranja vojne operacije. Drugim riječima, oni sami po sebi ne bi mogli da pobiju zaključak Pretresnog vijeća o tome da li je Halilović bio komandant i imao efektivnu kontrolu nad počiniocima ubistava u Grabovici.

146. Iz gorenavedenih razloga, druga žalbena podosnova se odbija.

³⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 372.

³⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 752.

³⁸⁸ *Vidi*, na primjer: Bakir Alispahić, T. 62 (23. maj 2005.) i T. 33 (27. maj 2005.); Vahid Karavelić, T. 107 (19. april 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 183); Salko Gušić, T. 43 (7. februar 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 191); Ramiz Delalić, T. 25 (18. maj 2005.) (citirano u Prvostepenoj presudi, par. 219). Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće navelo da nije u potpunosti uvjereno da su iskazi ovih svjedoka sasvim pouzdani (Prvostepena presuda, fn. 34). Dokazni predmet 131 (karta koja je greškom navedena u Prvostepenoj presudi, par. 175, kao jedini dokazni predmet u kom se pominje operacija "Neretva"); dokazni predmet 281, str. 2 (knjiga *Lukava strategija* Sefera Halilovića, koja se citira, *inter alia*, u Prvostepenoj presudi, par. 258) i dokazni predmet 498 (pismo koje je Sefer Halilović uputio Aliji Izetbegoviću, sa datumom od 1. maja 1995.)

³⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 14. *Vidi* gore, par. 11.

³⁹⁰ *Vidi* gore, par. 126.

³⁹¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.127.

3. Treća žalbena podosnova: IKM

(a) Uvod

147. Paragraf 221 Prvostepene presude glasi kako slijedi:

Pretno vijeće zaključuje da se baza Inspekcijskog tima nalazila u Jablanici. Međutim, Pretresno vijeće takođe zaključuje da se, premda se to mjesto ponekad nazivalo isturenim komandnim mjestom, na osnovu dokaza ne može zaključiti da je ono bilo IKM u pravom smislu prema propisima koji su važili u ABiH, kao što su to svjedoci objasnili Pretresnom vijeću. S tim u vezi, Pretresno vijeće konstatuje da se izraz "IKM" upotrebljavao i za bazu odreda "Zulfikar" u Donjoj Jablanici. Pretresno vijeće stoga zaključuje da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je u svrhu komandovanja operacijom "Neretva" uspostavljen IKM. Za potrebe ove Presude, Pretresno vijeće će, radi jasnoće, uprkos tome nastaviti koristiti izraz "IKM" za mjesto u Jablanici na kom je bio Inspekcijski tim.

148. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je od tužilaštva, kao preduslov za izricanje osuđujuće presude, zahtijevalo da dokaže da je mjesto u Jablanici na kojem je bio smješten Inspekcijski tim bilo "isturen komandno mjesto" ili IKM³⁹² sa kojeg se komandovalo vojnom "operacijom" u Hercegovini.³⁹³ Tužilaštvo dalje tvrdi da je Pretresno vijeće takođe napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je konstatovalo da dokazi koji su izvedeni na suđenju nisu dovoljni da bi potkrijepili zaključak da je mjesto u Jablanici na kojem je bio smješten Inspekcijski tim bilo IKM sa kojeg se rukovodilo dotičnom operacijom.³⁹⁴

149. Konkretnije, tužilaštvo tvrdi da to što je Pretresno vijeće zahtijevalo da se dokaže postojanje "službenog IKM-a" predstavlja grešku u definisanju pravnih odredbi o odgovornosti nadređenog,³⁹⁵ posebno u kontekstu *de facto* odnosa nadređeni-podređeni.³⁹⁶ Ono navodi da se u Jablanici nalazilo komandno mjesto sa kojeg se koordiniralo i rukovodilo vojnim operacijama, bez obzira na to da li je ono odgovaralo zvaničnoj vojnoj definiciji IKM-a.³⁹⁷ Tužilaštvo napominje da je Pretresno vijeće priznalo da se "izraz 'IKM' koristio u 'žargonu' za mjesto na kojem se nalaze više starješine".³⁹⁸ Tužilaštvo dalje tvrdi da, iako konstatacija da je u Jablanici zaista uspostavljen IKM ne bi sama po sebi mogla da navede na zaključak da je Halilović *de facto* bio na položaju nadređenog, "postojanje IKM-a ili operativnog komandnog mjesta koje je koristio Halilović predstavlja pokazatelj efektivne kontrole koji može da potkrijepi pozitivan zaključak o *de facto* nadređenom položaju".³⁹⁹

³⁹² "Forward command post" je prijevod izraza "Isturen komandno mjesto"; "IKM", skraćena ovog izraza na jeziku iz kojeg potiče, korištena je u cijelom predmetu (Prvostepena presuda, fn. 659).

³⁹³ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(iii). *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.83; Repliku tužilaštva, par. 3.15 i 3.18; ŽT. 10.

³⁹⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(iii); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.106.

³⁹⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.85, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 365.

³⁹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.86.

³⁹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.87.

³⁹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.87, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 365. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.91.

³⁹⁹ ŽT. 10. Žalbeno vijeće napominje da se čini da je ovdje težište drugačije od težišta argumenata koje je tužilaštvo iznijelo u svom Žalbenom podnesku, par. 2.94: "Činjenica da je postojalo komandno mjesto sa kojeg je djelovao Halilović bila je dovoljna. Da se

150. Zatim, ponavljajući da se van razumne sumnje moraju dokazati samo činjenice koje su neophodne za dokazivanje elementa krivičnog djela ili vida odgovornosti,⁴⁰⁰ tužilaštvo tvrdi da postojanje IKM-a nije bilo takva "ključna" činjenica.⁴⁰¹ Ono iznosi argument da je odbrana, u svakom slučaju, navodima Optužnice bila jasno obaviještena da tužilaštvo zastupa tezu da je u Jablanici uspostavljeno komandno mjesto u cilju komandovanja borbenom operacijom, tako da odsustvo zvaničnih naredbi za uspostavljanje komandnog mjesta kao IKM-a nije ni na koji način ugrozilo Halilovićevu pravo da bude obaviješten o optužbama podignutim protiv njega ni njegovo pravo na odgovarajuću odbranu.⁴⁰²

151. Pored toga, tužilaštvo tvrdi da bi, čak i da je postojanje IKM-a moralo da bude dokazano van razumne sumnje, razuman presuditelj o činjenicama mogao na osnovu dokaza izvedenih na suđenju da zaključi samo to da je u Jablanici uspostavljeno "službeno" istureno komandno mjesto⁴⁰³ i da se odatle rukovalo dotičnom operacijom.⁴⁰⁴

(b) Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku

152. Halilović traži da se ova žalbena podosnova odbaci po skraćenom postupku, navodeći tri zasebne osnove, i to (i) da je žalbena osnova na nedopustiv način izmijenjena; (ii) da ne ispunjava traženi kriterij za preispitivanje; i (iii) da tužilaštvo nije ispunilo obavezu da je argumetuje ili uvjerljivo obrazloži.⁴⁰⁵ Žalbena vijeće smatra da nijedan od tih argumenata ne iziskuje odbacivanje ove žalbene podosnove po skraćenom postupku. Pored toga, navode o postojanju IKM-a u Jablanici treba razmatrati u svjetlu opširnije argumentacije tužilaštva o tome da li je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je definisalo i primijenilo pravne odredbe o odgovornosti nadređenog.⁴⁰⁶ S tim u skladu, Halilovićev zahtjev za odbacivanje treće žalbene podosnove po skraćenom postupku se odbija.

Pretresno vijeće, umjesto na navodni propust da se dokaže da je komandno mjesto u Jablanici bilo zvanično IKM [...], usredotočilo na to da li je postojalo *de facto* komandno mjesto sa kojeg je Halilović rukovodio vojnom operacijom, došlo bi do zaključka da je Halilović bio barem *de facto* nadređen onima koji su počinili zločine tokom vojne operacije kojom je on rukovodio sa *de facto* IKM-a".

⁴⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.96. Tužilaštvo se ovdje poziva na argumente iz svog Žalbenog podneska, par. 2.53-2.56, u vezi sa zvaničnim nazivom operacije "Neretva".

⁴⁰¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.95, gdje se citira Optužnica, par. 4; Replika tužilaštva, par. 3.18; ŽT. 10.

⁴⁰² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.97, gdje se citira Optužnica, par. 4.

⁴⁰³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.99.

⁴⁰⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.99 i 2.106.

⁴⁰⁵ Podnesak respondenta, par. 140-147.

⁴⁰⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.85-2.94.

(c) Da li je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je zahtijevalo da se postojanje IKM dokaže van razumne sumnje

153. Tužilaštvo u suštini tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je za izricanje osuđujuće presude po članu 7(3) Statuta zahtijevalo da se van razumne sumnje dokaže da je komandno mjesto sa kojeg je vođena vojna operacija bio službeno uspostavljen IKM.⁴⁰⁷ Halilović odgovara da Pretresno vijeće nije zahtijevalo dokaz o postojanju IKM-a kao pravni “preduslov za osuđujuću presudu” i da osporavani paragrafi Prvostepene presude ne sadrže pravni zaključak, nego činjenični zaključak.⁴⁰⁸ Premda je tačno da zaključak o postojanju IKM-a u suštini jeste činjenični zaključak, Žalbeno vijeće smatra da je Pretresno vijeće, čini se, svoj zaključak da Halilović nije bio *de jure* ili *de facto* komandant operacije "Neretva" zasnovalo, pored ostalog, na zaključku da “dokazi koje je tužilaštvo predložilo nisu dovoljni za zaključak da je mjesto na kojem se nalazio Inspeksijski tim u Jablanici bio IKM s kojeg se komandovalo nekom ‘operacijom’ u Hercegovini”.⁴⁰⁹ Pretresno vijeće se, dakle, pored ostalog, oslonilo i na takav činjenični zaključak kako bi utvrdilo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.

154. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kad je zauzelo stav da navod iz Optužnice da se operacijom komandovalo sa IKM-a u Jablanici treba da se dokaže van razumne sumnje.⁴¹⁰ S tim u vezi, Žalbeno vijeće podsjeća da je uspostavljanje IKM-a činjenica koja je navedena ne samo u Optužnici, gdje je tužilaštvo ustvrdilo da se “operacijom komandovalo i ona se koordinisala s istaknutog komandnog mjesta u Jablanici”,⁴¹¹ već da je tužilaštvo ovu činjenicu navodilo i tokom cijelog suđenja.⁴¹² Tužilaštvo je posebno naglasilo značaj postojanja IKM-a u Jablanici kada je iznijelo tvrdnju da “[j]oš jedan dokaz koji dokazuje da je Halilović komandovao operacijom ‘Neretva’ jeste uspostavljanje isturenog komandnog mjesta [...] u Jablanici”.⁴¹³ Žalbeno vijeće smatra da to što je neka lokacija okvalifikovana kao IKM ima značaja zbog toga što su “komandantima isturena komandna mjesta služila za komandovanje na terenu”⁴¹⁴ i što bi njihovo uspostavljanje, kao takvo, moglo predstavljati jedan od “pokazatelja efektivne kontrole”, kao što je

⁴⁰⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.84 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 221) i 2.86; ŽT. 10 i 137-138.

⁴⁰⁸ Podnesak respondenta, par. 148, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 221, 365 i 375.

⁴⁰⁹ Prvostepena presuda, par. 365; *vidi* i Prvostepenu presudu, par. 372. Iako dokaz o postojanju “*de facto* IKM-a”, kao što tvrdi Halilović (Podnesak respondenta, par. 154), sam po sebi ne bi predstavljao dokaz o tome da je Halilović bio nadređen počiniocima, argumente koji su izneseni u okviru ove žalbene podosnove treba tumačiti zajedno s ostalim argumentima koji su u okviru prve žalbene osnove izneseni u prilog tvrdnji da je Halilović bio nadređeni starijšina onim podređenima koji su počinili zločine u Grabovici.

⁴¹⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.95-2.96.

⁴¹¹ Optužnica, par. 4.

⁴¹² Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 177; Završna riječ tužilaštva, T. 69-70 (30. avgust 2005).

⁴¹³ Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 177.

⁴¹⁴ Prvostepena presuda, par. 212. *Vidi* i Završni pretresni podnesak tužilaštva, par. 177.

navelo Pretresno vijeće.⁴¹⁵ Shodno tome, Žalbeno vijeće konstatuje da Pretresno vijeće nije pogriješilo kada je smatralo da navod iz Optužnice da je operacijom komandovano sa IKM-a u Jablanici treba dokazati van razumne sumnje. Žalbeno vijeće će sada razmotriti argumente strana u postupku u vezi sa razlikom između “službenog” i “*de facto*” IKM-a.

(d) Razlika između “službenog” i “*de facto*” IKM-a

155. Tužilaštvo svoju tvrdnju iz ove žalbene podosnove zasniva na navodu da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je tražilo da se dokaže postojanje “*službenog* IKM-a”,⁴¹⁶ kao i da se dokaže da je “komandno mjesto bilo *službeno uspostavljeno* kao IKM za tu operaciju”,⁴¹⁷ kao uslov za utvrđivanje da Halilović snosi odgovornost kao nadređeni. Ovaj navod je utemeljen na zaključku Pretresnog vijeća da “ono [to mjesto] nije bilo IKM *u pravom smislu prema propisima koji su važili u ABiH*”.⁴¹⁸ Halilović odgovara da razlika između “službenog IKM-a” i “*de facto* IKM-a” nije nikad pomenuta na suđenju⁴¹⁹ i da, u svakom slučaju, “*de facto* komandno mjesto” nije smislen izraz koji bi mogao da utiče na pitanje efektivne kontrole.⁴²⁰ Štaviše, tužilaštvo na suđenju nije napravilo razliku između “*de facto* IKM-a” i “službenog IKM-a”. Međutim, Žalbeno vijeće smatra da tužilaštvo i ne pokušava da iznese tvrdnju da je takva razlika zaista bila navedena na suđenju. Naprotiv, argument tužilaštva temelji se na tvrdnji da je Pretresno vijeće pogriješilo napravivši tu razliku, tako što je navodno tražilo dokaz o *službenom uspostavljanju* isturenog komandnog mjesta, umjesto da se usredotočilo na postojanje IKM-a sa kojeg je Halilović rukovodio operacijom “Neretva”.⁴²¹ Pored toga, Žalbeno vijeće smatra da navodi koje je tužilaštvo iznijelo na suđenju, suprotno Halilovićevoj tvrdnji,⁴²² ne pokazuju da je tužilaštvo stvarno ustvrdilo da je “vojni izraz IKM” značajan. Tužilaštvo je, zapravo, upotrijebilo izraz “IKM” da bi označilo “centar uspostavljen u cilju komandovanja nekom operacijom”,⁴²³ te je iznijelo tvrdnju da “IKM u načelu predstavlja centar iz kojeg komandant može da izdaje naredjenja dok se i sam nalazi na terenu”.⁴²⁴

156. Pretresno vijeće je u svojoj analizi prvo konkretno razmotrilo iskaze svjedoka kako bi utvrdilo vojna pravila kojima se generalno reguliše uspostavljanje IKM-ova,⁴²⁵ budući da mu “nisu

⁴¹⁵ Prvostepena presuda, par. 58 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69) i par. 363-372 (gdje se navode zaključci zasnovani na gorepomenutim pokazateljima).

⁴¹⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.84-2.86 (kurziv dodat).

⁴¹⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.94 (kurziv dodat).

⁴¹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.93 (gdje se citira Prvostepena presuda, par. 221, kurziv dodalo tužilaštvo) i 2.94.

⁴¹⁹ Podnesak respondenta, par. 152 i 155.

⁴²⁰ Podnesak respondenta, par. 152.

⁴²¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.94.

⁴²² Podnesak respondenta, par. 150 i 155. Zapravo, Halilović je bio taj koji je na suđenju iznio argument da je lokacija u Jablanici mogla da funkcioniše kao IKM samo ako je IKM na njoj uspostavljen u skladu sa zvaničnom naredbom, što, kako on tvrdi, ovdje nije bio slučaj (Završni pretresni podnesak odbrane, par. 257 i 260).

⁴²³ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 28.

⁴²⁴ Završna riječ tužilaštva, T. 69 (30. avgust 2005).

⁴²⁵ Prvostepena presuda, par. 212-213.

bila predočena nikakva pisana pravila ili propisi u vezi s uspostavljanjem IKM-ova”.⁴²⁶ Potom je ocijenilo da li se lokacija u Jablanici na kojoj je bio smješten Inspeksijski tim može smatrati IKM-om shodno tim pravilima.⁴²⁷ Žalbeno vijeće, stoga, smatra da se Pretresno vijeće prilikom analize dokaza vezanih za postojanje IKM-a u Jablanici zaista usredotočilo na uspostavljanje, kako ga je samo Pretresno vijeće nazvalo, “službenog IKM-a”,⁴²⁸ koji je – kako je konstatovano – morao da bude uspostavljen konkretnim naređenjem.⁴²⁹ Kao što sugerise Halilović, ovaj pristup je vjerovatno odraz načina na koji su izneseni navodi protiv optuženog: zvanično uspostavljanje IKM-a bi bilo od pomoći da se utvrdi da li je Halilović bio *de jure* komandant dotične vojne operacije, što je prvi logičan korak u ocjeni njegove efektivne kontrole u svojstvu komandanta.⁴³⁰

157. Žalbeno vijeće prihvata da je izraz “IKM” specifičan vojni termin, ali smatra da pitanje koje se ovdje postavlja jeste to da li je u Jablanici postojalo istureno komandno mjesto, kao što je tvrdilo tužilaštvo u prvostepenom postupku, i da li je Halilović komandovao operacijom "Neretva" i izdavao naređenja sa tog komandnog mjesta. Ovi zaključci su, po mišljenju tužilaštva, a i samog Pretresnog vijeća, relevantni za dokazivanje da li je Halilović imao kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.⁴³¹ U tom smislu, to što se Pretresno vijeće usredotočilo na zvanično uspostavljanje IKM-a putem naređenja nije bilo razumno. Žalbeno vijeće, stoga, konstatuje da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je tražilo da se uspostavljanje “službenog IKM-a” dokaže van razumne sumnje kako bi se moglo utvrditi da li je tužilaštvo dokazalo da je komandovanje operacijom "Neretva" vršeno sa tog mjesta.⁴³²

158. U svjetlu ovog zaključka, Žalbeno vijeće će se sada posvetiti utvrđivanju da li je tužilaštvo dokazalo, kao što tvrdi,⁴³³ da je u Jablanici postojao IKM sa kojeg je Halilović rukovodio operacijom "Neretva".

⁴²⁶ Prvostepena presuda, par. 212.

⁴²⁷ Prvostepena presuda, par. 214-221.

⁴²⁸ Prvostepena presuda, par. 215: “Pretresno vijeće je saslušalo iskaz da u Jablanici nije bilo *službenog* IKM-a.”

⁴²⁹ Prvostepena presuda, par. 213 i 217.

⁴³⁰ ŽT. 117-119. Žalbeno vijeće napominje da je tužilaštvo priznalo da na suđenju nije uspjelo da dokaže da je Halilović bio *de jure* komandant operacije "Neretva" (ŽT. 141).

⁴³¹ U ovom kontekstu, Jusuf Jašarević (načelnik Uprave za bezbjednost Glavnog štaba), koji je napravio razliku između IKM-a uspostavljenog u skladu s “pravilima” i lokacije koja je samo definisana kao “istureno komandno mjesto” (jer se na njoj nalazila grupa nadređenih starješina), iznio je opasku da su elementi rukovođenja i komandovanja bili prisutni čak i na ovim potonjim, nezvaničnim IKM-ovima. *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 217.

⁴³² Prvostepena presuda, par. 221 i 365.

⁴³³ *Vidi* Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.98. *Vidi* i ŽT. 137-138 (gdje se traži da Žalbeno vijeće primijeni ispravan pravni standard na dokaze koji se odnose na ovu žalbenu podosnovu, te, shodno tome izvede zaključak o postojanju IKM-a).

(e) Da li je tužilaštvo dokazalo da je u svrhu komandovanja operacijom "Neretva" uspostavljen IKM

159. Kao što je već rečeno, tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće takođe napravilo grešku u utvrđivanju činjeničnog stanja kada je zaključilo da dokazi koji su izvedeni na suđenju nisu dovoljni da bi potkrijepili zaključak da je lokacija u Jablanici na kojoj je bio smješten Inspekijski tim bila IKM sa kojeg se rukovalo operacijom "Neretva".⁴³⁴ U prilog ovom navodu, tužilaštvo tvrdi da je na suđenju dokazalo da je u Jablanici bio uspostavljen IKM u svrhu komandovanja operacijom "Neretva".⁴³⁵

160. Pretresno vijeće je napomenulo da se "izraz 'IKM' koristio u 'žargonu' za mjesto na kojem se nalaze više starješine",⁴³⁶ što je bila "uobičajena praksa u ABiH",⁴³⁷ te je citiralo nekoliko svjedoka koji su izjavili da se za mjesto u Jablanici na kojem se nalazio Inspekijski tim koristio naziv "istureno komandno mjesto", iako nije postojalo naređenje za uspostavljanje službenog IKM-a.⁴³⁸

161. Konkretno, Halilović je u Konačnom izvještaju Inspekijskog tima lično napisao da je u Jablanici uspostavljen IKM u cilju koordinacije i izvođenja borbenih operacija.⁴³⁹ Štaviše, Halilovićev nadređeni, Rasim Delić, takođe je naslovio jedno naređenje na "Istureno komandno mjesto Štaba vrhovne komande Oružanih snaga".⁴⁴⁰ Pretresno vijeće je napomenulo da je sedam dokumenata koji su podnešeni kao dokazni predmeti bilo poslano sa "IKM-a" u Jablanici,⁴⁴¹ među kojima su bila četiri naređenja koja je izdao lično Halilović.⁴⁴² Žalbeno vijeće smatra da pominjanje IKM-a u ovim dokumentima ima značenje koje prevazilazi kvalifikaciju tog izraza kao "žargona" i koje upućuje na to da je IKM stvarno postojao. Ove formulacije i kvalifikacija isturenog komandnog mjesta, kao što je napomenuto gore u tekstu,⁴⁴³ teoretski mogu da budu "pokazatelj efektivne kontrole", budući da se pomoću njih moglo dokazati da je Halilović imao mogućnost da izdaje naređenja.

⁴³⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 4(iii); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.106.

⁴³⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, poglavlje (B) str. 38 i par. 2.99-2.105.

⁴³⁶ Prvostepena presuda, par. 365.

⁴³⁷ Prvostepena presuda, par. 217, gdje se citira iskaz Namika Džankovića.

⁴³⁸ Prvostepena presuda, fn. 696, gdje se citiraju iskazi Namika Džankovića, Bakira Alispahića i Jusufa Jašarevića. *Vidi* i iskaz Vehbije Karića, T. 19 (2. juni 2005).

⁴³⁹ Prvostepena presuda, par. 214, gdje se citira dokazni predmet br. 130.

⁴⁴⁰ Dokazni predmet br. 120, Organizacijske promjene u zoni odgovornosti 1., 4. i 6. korpusa - Naređenje, 1. septembar 1993. (dalje u tekstu: Naređenje o reorganizaciji), koji se citira u Prvostepenoj presudi, par. 216. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 225, gdje se citira tačka 7 Naređenja o reorganizaciji, kojom se nalaže "starješinama sa Isturenog komandnog mjesta Štaba vrhovne komande" da pruže potrebnu stručnu pomoć komandama 4. i 6. korpusa u realizaciji zadataka postavljenih u tom naređenju.

⁴⁴¹ Prvostepena presuda, par. 216. Pretresno vijeće je napomenulo da se na četiri dokumenta nalazilo zaglavlje "IKM Jablanica".

⁴⁴² Prvostepena presuda, par. 216 i fn. 683 i 686, gdje se citiraju dokazni predmeti br. 118 (jedino naređenje sa zaglavljem "IKM-a" koje je uputio Halilović), 161, 122 i 123.

⁴⁴³ *Vidi* gore, par. 154.

162. Ipak, s obzirom na iskaze svjedoka koje je Pretresno vijeće uzelo u obzir, ostaje nejasno da li je IKM u Jablanici zaista imao sve karakteristike pravog isturenog komandnog mjesta, sa stvarnim funkcijama rukovođenja i komandovanja. Ova neizvjesnost se odražava u paragrafu 215 Prvostepene presude:

Prema iskazu Vehbije Karića, to nije bio IKM, niti "u klasičnom smislu privremeno komandno mjesto, naše, niti neke komande koja ima prerogative da ima svoj centar veze, da ima sve svoje organe u komandi". Izvještaji im nisu dostavljani svakoga dana, a ni oni nisu izdavali na "desetine" naređenja svakoga dana, kao što je to slučaj s komandama koje imaju takva ovlaštenja. Koristili su sistem veza druge brigade jer nisu imali vlastiti. Prema svjedočenju Salka Gušića, taj IKM nije imao sve tehničke i druge mogućnosti koje ima pravo komandno mjesto, ali je raspolagao odgovarajućim resursima u pogledu smještaja i veze. Imali su mnogo toga što IKM mora imati, i to ključne stvari poput centra veze i obezbjeđenja.⁴⁴⁴

163. I samo Pretresno vijeće je uočilo mogući izvor konfuzije, budući da je izraz IKM korišten i za bazu Zulfikara Ališpage u Donjoj Jablanici.⁴⁴⁵ Iskaz Ramiza Delalića, na koji se tužilaštvo oslonilo da bi pokazalo da je komandovanje operacijom "Neretva" vršeno sa IKM-a u Jablanici,⁴⁴⁶ zapravo se odnosi na bazu Zulfikarovog odreda u Donjoj Jablanici.⁴⁴⁷ Drugi svjedok koji je jasno izjavio da je "[t]a operacija koordinirana i vođena sa isturenog komandnog mjesta Jablanica na čijem čelu je bio general Halilović"⁴⁴⁸ bio je Salko Gušić, čiji je iskaz Pretresno vijeće ocijenilo kao "ne sasvim pouzdan" i koji je, stoga, zahtijevao potkrepu.⁴⁴⁹

164. S obzirom na gorenavedeno, iako se slaže s tužilaštvom da je mjesto za koje se koristio naziv "IKM" zaista bilo uspostavljeno u Jablanici od strane Inspekcijskog tima,⁴⁵⁰ Žalbeno vijeće smatra da zaključak da "tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je *u svrhu komandovanja operacijom 'Neretva'* uspostavljen IKM"⁴⁵¹ nije nerazuman. Drugim riječima, dokazati da je IKM zaista postojao nije dovoljno da bi se pokazalo *zašto* je on uspostavljen i, iznad svega, *koju ulogu* je taj IKM odigrao u praksi u odnosu na operaciju "Neretva", ako ju je uopšte i imao. Iako, kao što je navedeno gore u tekstu,⁴⁵² postojanje IKM-a *može* da ukaže na to da je komandovanje operacijom vršeno sa tog mjesta, tužilaštvo nije dokazalo na koji način "vojni dokumenti, naređenja, zahtjevi,

⁴⁴⁴ Prvostepena presuda, par. 215 (fusnote izostavljene).

⁴⁴⁵ Prvostepena presuda, par. 219.

⁴⁴⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.104.

⁴⁴⁷ Prvostepena presuda, par. 219, gdje se citira Ramiz Delalić, T. 25 (18. maj 2005).

⁴⁴⁸ Salko Gušić, T. 62 (3. februar 2005).

⁴⁴⁹ Prvostepena presuda, par. 17 i fn. 34.

⁴⁵⁰ Dokazni predmet br. 130, Konačni izvještaj Inspekcijskog tima, str. 1: "U cilju koordinacije i izvođenja borbenih dejstava [...], stručni tim – Inspekcija je uspostavila IKM u Jablanici, gdje je isplanirala i materijalno obezbijedila izvođenje operacije na širokom frontu [...]"

⁴⁵¹ Prvostepena presuda, par. 221 (kurziv dodat).

⁴⁵² *Vidi* gore, par. 154.

[i] izvještaji” koji su izdati⁴⁵³ potkrepljuju ne samo postojanje isturenog komandnog mjesta u Jablanici, nego i tvrdnju tužilaštva da je Halilović komandovao operacijom "Neretva" sa tog IKM-a.

165. Žalbeno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije potkrijepilo svoj navod da bi, u slučaju da je u prvostepenom postupku dokazano da je u Jablanici postojao IKM, Pretresno vijeće “zaključilo da je Halilović bio barem *de facto* nadređen onima koji su počinili zločine tokom vojne operacije kojom je on rukovodio sa *de facto* IKM-a”.⁴⁵⁴ S obzirom na tu konstataciju, nema potrebe da Žalbeno vijeće razmatra tvrdnju tužilaštva - iz pete žalbene podosnove, u vezi sa zaključkom o činjenicama iz paragrafa 221 Prvostepene presude⁴⁵⁵ - da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je zahtijevalo dokaz “van razumne sumnje” da je IKM uspostavljen u svrhu komandovanja operacijom “Neretva”.

166. Iz gorenavedenih razloga, treća žalbena podosnova se odbija.

⁴⁵³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.105.

⁴⁵⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.94.

⁴⁵⁵ *Vidi* gore, par. 126.

E. Četvrta žalbena podosnova: stvarna mogućnost kažnjavanja

1. Uvod

167. Paragraf 746 Prvostepene presude glasi kako slijedi:

Pretresno vijeće takođe napominje da je u vezi s istragom o zločinima u Grabovici, Sefer Halilović 9. septembra naveče dao instrukciju Namiku Džankoviću, članu Inspekcijskog tima i UB-a [Uprave za bezbjednost] Glavnog štaba, da saraduje s MUP-om i s drugim pripadnicima SVB-a [Službe vojne bezbjednosti], te da o tome obavještava "Komandu u Sarajevu", a ne njega. Dokazi pokazuju da je u tom trenutku istraga već bila u toku. Dokazi ne pokazuju da je Sefer Halilović pokrenuo istragu ili da je preduzimao ikakve mjere na njenom provođenju. Dokazi nadalje pokazuju da su SVB 6. korpusa, bataljon vojne policije 6. korpusa i vojna policija 44. brigade učestvovali u istrazi o događajima u Grabovici i da je načelnik UB-a Glavnog štaba Jusuf Jašarević obaviješten o rezultatima njihove istrage. Pretresno vijeće konstatuje da se na osnovu dokaza ne može zaključiti da je Sefer Halilović imao stvarnu mogućnost da kazni počinioca zločina u Grabovici.⁴⁵⁶

168. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je konstatovalo da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni počinioca zločina izvršenih u Grabovici, i to uglavnom na osnovu svog zaključka da dokazi ne pokazuju da je on pokrenuo ili provodio istragu.⁴⁵⁷ Tužilaštvo navodi da su zaključci Pretresnog vijeća nerazumni, tvrdeći da "činjenica da Halilović *nije* kaznio počinioca ne podrazumijeva da *nije mogao* da ih kazni".⁴⁵⁸

2. Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku

169. Halilović traži da se ova žalbena podosnova odbaci po skraćenom postupku.⁴⁵⁹ On, kao prvo, tvrdi da navod tužilaštva da je greška u paragrafu 746 Prvostepene presude "imala znatnog uticaja" na zaključak o postojanju odnosa nadređeni-podređeni implicira kriterij koji ne doseže prag postavljen mjerodavnim kriterijem za preispitivanje, i to zato što tužilaštvo nije iznijelo argument da ta navodna greška obesnažuje Prvostepenu presudu.⁴⁶⁰ Bez obzira na to što se tužilaštvo tu možda nije najspretnije izrazilo, Žalbeno vijeće smatra da relevantno pitanje jeste da li greška u primjeni prava koju navodi tužilaštvo obesnažuje odluku.⁴⁶¹ Kao drugo, tužilaštvo tvrdi da je zaključak Pretresnog vijeća da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni zasnovan, *velikim dijelom*, na dokazima da on nije pokrenuo istragu, što pokazuje da tužilaštvo priznaje da Pretresno vijeće osporeni zaključak nije zasnovalo *isključivo* na dokazima da on nije pokrenuo istragu.⁴⁶² Žalbeno vijeće ponavlja da je relevantno pitanje to da li je tužilaštvo pokazalo da je Vijeće

⁴⁵⁶ Fusnota izostavljena.

⁴⁵⁷ Najava žalbe tužilaštva, par.4(iv); Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.107.

⁴⁵⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.108.

⁴⁵⁹ Podnesak respondenta, par. 168-172.

⁴⁶⁰ Podnesak respondenta, par. 170, gdje se citira Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118.

⁴⁶¹ *Vidi* gore, par. 7.

⁴⁶² Podnesak respondenta, par. 168 (kurziv dodao Halilović).

pogriješilo oslonivši se na dokaze da Halilović nije pokrenuo istragu o zločinima u Grabovici, te da ta greška obesnažuje presudu.⁴⁶³ Kao treće, Halilović tvrdi da je ova žalbena podosnova krcata “ozbiljnim, nepotkrepljenim tvrdnjama i iskrivljenim zaključcima o činjenicama” iz Prvostepene presude, što kao zloupotreba žalbenog postupka iziskuje odbacivanje po skraćenom postupku.⁴⁶⁴ Halilovićevi argumenti u prilog ovoj tvrdnji nemaju osnovu. Iako neke od navedenih izjava iz Žalbenog podneska tužilaštva ne održavaju uvijek savršeno jasno dotične paragrafe Prvostepene presude, to nije dovoljno da bi nagnalo na zaključak da je tužilaštvo u tolikoj mjeri pogrešno prenijelo zaključke Pretresnog vijeća da nije ni potrebno razmatrati meritum argumenata tužilaštva.

170. Iz gorenavedenih razloga, Halilovićev zahtjev za odbacivanje po skraćenom postupku četvrte žalbene podosnove se odbija.

3. Da li je Pretresno vijeće pogriješilo kada je svoj zaključak zasnovalo na Halilovićevom propustu da kazni počinioce

171. Tužilaštvo tvrdi da je “Pretresno vijeće, naizgled suprotno svojim zaključcima, konstatovalo da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da pokrene i provede vlastitu djelotvornu istragu”.⁴⁶⁵ Tužilaštvo navodi da Halilovićev nalog Namiku Džankoviću da istraži stvar, kao i naređenje kojim je Rasim Delić Haliloviću naložio da ispita i izoluje počinioce, te naredi 9. brigadi da se vrati u Sarajevo, dokazuju barem to “da je Halilović imao stvarnu mogućnost da istraži, da naredi da se provede istraga, da mu se predoče činjenice, te da potom sastavi izvještaj za svoje pretpostavljene”.⁴⁶⁶ Tužilaštvo tvrdi da je jedini razuman zaključak taj da on nije izvršio Delićevo naređenje i da nije preduzeo korake da kazni počinioce nad kojima je imao ovlasti i za koje je snosio odgovornost.⁴⁶⁷ Pored toga, tužilaštvo ističe da je Pretresno vijeće, po svemu sudeći, zaključilo da je, budući da su razne osobe provodile ovakvu ili onakvu istragu, Halilović bio oslobođen dužnosti da provede istragu.⁴⁶⁸ Shodno tome, Pretresno vijeće je konstatovalo da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni,⁴⁶⁹ čime je sugerisalo da Halilović nije imao ni “stvarnu mogućnost da provede istragu”.⁴⁷⁰

⁴⁶³ *Vidi* gore, par. 7.

⁴⁶⁴ Podnesak respondenta, par. 172, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 307-308, i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.111.

⁴⁶⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.112, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 746.

⁴⁶⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.115. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.111, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 521 i dokazni predmet br. 157.

⁴⁶⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.112.

⁴⁶⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.114.

⁴⁶⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.117. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.113, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 746: “Dokazi ne pokazuju da je Sefer Halilović pokrenuo istragu ili da je preduzima ikakve mjere na njenom provođenju.”

⁴⁷⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.117. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.112, 2.114, 2.118, 2.119 i fn. 188.

172. Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće, iako je “ispravno konstatovalo da Halilović nije pokrenuo niti proveo istragu”⁴⁷¹ i da, shodno tome, “nije preduzeo dovoljno da bi ispunio svoju obavezu shodno trećem elementu [odgovornosti nadređenog] i proveo djelotvornu istragu”,⁴⁷² ipak došlo do pogrešnog zaključka da on nije imao stvarnu mogućnost da kazni počinioca.⁴⁷³ Prema navodima tužilaštva, Pretresno vijeće je krenulo od pretpostavke da Halilovićovo nečinjenje pokazuje da on nije mogao da kažnjava ili provodi istragu.⁴⁷⁴ Zaključak u paragrafu 746 Prvostepene presude je u znatnoj mjeri uticao na zaključak o postojanju odnosa nadređeni-podređeni između njega i počinitelja.⁴⁷⁵ To je, opet, dovelo do zaključka da Halilović nije imao efektivnu kontrolu, a taj zaključak je rezultirao njegovom oslobađajućom presudom.⁴⁷⁶ Svoju tvrdnju da Pretresno vijeće nije primijenilo ispravnu analizu, tužilaštvo zaključuje tako što daje kratki pregled procesa koji je trebalo provesti kako bi se na odgovarajući način utvrdila Halilovićeva odgovornost po članu 7(3) Statuta.⁴⁷⁷

173. Halilović odgovara da Pretresno vijeće nije napravilo grešku u primjeni prava kada je dokaze o Halilovićevoj ulozi u istrazi o zločinima koristilo kako bi utvrdilo da li je on imao stvarnu mogućnost da spriječi i kazni počinioca zločina u Grabovici.⁴⁷⁸ On dodaje da postoji bliska dokazna veza između prvog i trećeg elementa odgovornosti nadređenog, budući da je “efektivna kontrola” nadređenog zasnovana na njegovoj “stvarnoj mogućnosti da spriječi krivična djela ili kazni glavne počinioca”.⁴⁷⁹ Halilović tvrdi da, suprotno sugestiji tužilaštva, Pretresno vijeće svoj zaključak da Halilović nije imao efektivnu kontrolu nije zasnovalo “velikim dijelom” na tome što on nije pokrenuo ili proveo istragu. Pretresno vijeće je, zapravo, tvrdi Halilović, jednostavno konstatovalo da dokazi o njegovoj ulozi u istražnom procesu u vezi sa zločinima u Grabovici ne predstavljaju neosporive dokaze o njegovoj efektivnoj kontroli nad počiniocima.⁴⁸⁰

174. Tužilaštvo u suštini tvrdi da je prilikom donošenja zaključaka iz paragrafa 746 Prvostepene presude “Pretresno vijeće na osnovu dokaza o tome da je ispunjen treći element komandne odgovornosti izvuklo zaključak da prvi element komandne odgovornosti nije ispunjen”.⁴⁸¹ Žalbeno vijeće, na početku, podsjeća da se svaki od tri elementa odgovornosti nadređenog, koji su izloženi

⁴⁷¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 746.

⁴⁷² Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.117.

⁴⁷³ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118. *Vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.24, i ŽT. 61.

⁴⁷⁴ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118.

⁴⁷⁵ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 747.

⁴⁷⁶ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.118-2.119.

⁴⁷⁷ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.120. *Vidi* i ŽT. 61.

⁴⁷⁸ Podnesak respondenta, par. 173. *Vidi* i ŽT. 100-101.

⁴⁷⁹ Podnesak respondenta, par. 174, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 196-198; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 49-55; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 294.

⁴⁸⁰ Podnesak respondenta, par. 176.

⁴⁸¹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.107 (fusnote izostavljene).

gore u tekstu,⁴⁸² mora dokazati van razumne sumnje da bi Pretresno vijeće moglo da utvrdi da optuženi snosi odgovornost po članu 7(3) Statuta. Pretresno vijeće će prvo utvrditi da li je nadređeni imao efektivnu kontrolu nad osobama koje su počinile zločine koji podliježu nadležnosti Međunarodnog suda (u smislu posjedovanja stvarne mogućnosti da spriječi ili kazni činjenje dotičnih zločina), a potom će preći na utvrđivanje da li su ispunjeni drugi i treći element odgovornosti nadređenog.⁴⁸³ U tekućem predmetu, Žalbena vijeće stoga mora da utvrdi da li je Pretresno vijeće pogriješilo kada je ocjenjivalo da li je između Halilovića i počinilaca zločina izvršenih u Grabovici postojao odnos nadređeni-podređeni shodno članu 7(3) Statuta. Pretresno vijeće je pritom moralo da uzme u obzir da li su dokazi uvršteni u spis sadržavali pokazatelje koji dokazuju van razumne sumnje da je Halilović bio nadređen navodnim počiniocima i da je imao efektivnu kontrolu nad njima.⁴⁸⁴ S obzirom na okolnosti ovog predmeta, to je u suštini ovisilo o zaključku o tome da li je on imao ovlasti da kazni kažnjivo ponašanje ili pokrene mjere koje bi dovele do krivičnog postupka protiv navodnih počinilaca.

175. Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće u svojoj analizi mjerodavnog prava⁴⁸⁵ ispravno iznijelo potrebu da se prvo utvrdi da li je nadređeni putem svoje efektivne kontrole bio na komandnom položaju u odnosu na podređenog – u smislu “stvarne mogućnosti da spriječi ili kazni kažnjivo ponašanje”⁴⁸⁶ – (prvi element koji je ugrađen u član 7(3) Statuta), a potom razmotri zasebna dužnost nadređenog da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi činjenje zločina i da kazni počinioce, ako su zločini već izvršeni (treći element po članu 7(3) Statuta).⁴⁸⁷ Dakle, Pretresno vijeće je jasno razlučilo različite elemente odgovornosti nadređenog i razmotrilo potrebu da se dokaže da li je utvrđeno postojanje svakog od tih elemenata.

176. Pretresno vijeće je potom prešlo na detaljno razmatranje pravila kojima je konkretno regulisano na koji su se način u ABiH vodile istrage o pripadnicima vojske osumnjičenim za ubijanje civila.⁴⁸⁸ Konkretno, na osnovu usmenih i pismenih dokaza, Pretresno vijeće je konstatovalo da su u tim slučajevima za provođenje istrage bili nadležni ABiH i MUP i napomenulo da je često bila potrebna saradnja između vojnih organa i civilne policije.⁴⁸⁹ U svjetlu ove analize,

⁴⁸² *Vidi* gore, par. 59.

⁴⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 484.

⁴⁸⁴ *Upoređi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69.

⁴⁸⁵ Prvostepena presuda, par. 55-100, dio pod naslovom: “3. Elementi komandne odgovornosti”. I samo tužilaštvo je na žalbenom pretresu priznalo da je Pretresno vijeće postavilo ispravan pravni standard u vezi s primjenom člana 7(3) Statuta (ŽT. 8-9).

⁴⁸⁶ Prvostepena presuda, par. 58, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256.

⁴⁸⁷ Prvostepena presuda, par. 72-78 i 91-100.

⁴⁸⁸ Prvostepena presuda, par. 653-659. Pretresno vijeće je konkretno zaključilo da je postojao “dvostruki lanac komandovanja”, budući da su “[n]a svim nivoima od brigade naviše postojale jedinice vojne policije, kojima je jedan od zadataka upravo bio provođenje istraga” i da je “vojna policija postupala po naređenjima komandanta jedinice ili načelnika SVB-a [Službe vojne bezbjednosti]” (Prvostepena presuda, par. 657). *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 112-114, gdje se govori o ulozi i funkcionisanju Službe vojne bezbjednosti.

⁴⁸⁹ Prvostepena presuda, par. 653 i 654.

Pretno vijeće je potom prešlo na razmatranje dokaza o ovlastima za provođenje istrage o zločinima počinjenim u Grabovici,⁴⁹⁰ a na kraju je izložilo i analiziralo dokaze o konkretnim mjerama koje su preduzete u cilju prijavljivanja tih zločina i provođenja istrage o njima.⁴⁹¹

177. Žalbeno vijeće smatra da se zaključak do kojeg se došlo u paragrafu 746 Prvostepene presude mora tumačiti u svjetlu ukupnih zaključaka Pretnog vijeća u vezi s istragom o zločinima počinjenim u Grabovici. Žalbeno vijeće prihvata da ocjena da “[d]okazi ne pokazuju da je Sefer Halilović pokrenuo istragu ili da je preduzimao ikakve mjere na njenom provođenju”⁴⁹² može da navede na pogrešan zaključak. Žalbeno vijeće smatra da takva ocjena, data u kontekstu zaključnih opaski Pretnog vijeća o Halilovićevoj stvarnoj mogućnosti da kazni, može da izazove zbrku, budući da propust da pokrene istragu, kao takav, nije pokazatelj njegovog neposjedovanja ovlasti za provođenje istrage.

178. Međutim, čak i tužilaštvo priznaje da Pretno vijeće svoju konstataciju da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni nije zasnovalo *isključivo* na svom zaključku da dokazi nisu pokazali da je on pokrenuo istragu.⁴⁹³ Naprotiv, Pretno vijeće je uzelo u obzir dokaze koji su se odnosili na sve istrage o zločinima počinjenim u Grabovici, koje je prethodno analiziralo u Prvostepenoj presudi.⁴⁹⁴ Ti dokazi obuhvataju sljedeće: (i) Halilovićev nalog Namiku Džankoviću; (ii) činjenicu da su u tom trenutku već bile u toku druge istrage; i (iii) dokaze o istragama u kojima su učestvovali SVB 6. korpusa, bataljon vojne policije 6. korpusa i vojna policija 44. brigade.⁴⁹⁵ Pretno vijeće je naglasak stavilo na činjenicu da su o rezultatima istrage koju su vodili SVB 6. korpusa, bataljon vojne policije 6. korpusa i vojna policija 44. brigade, bili izvještavani “Komanda u Sarajevu” i “načelnik UB-a Glavnog štaba Jusuf Jašarević”.⁴⁹⁶

179. S obzirom na gorenavedeno, Žalbeno vijeće konstatuje da Pretno vijeće nije pogriješilo kada je svoju konstataciju da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni počinioce zločina izvršenih u Grabovici zasnovalo na zaključku da dokazi nisu pokazali da je on pokrenuo istragu niti da je preduzimao ikakve mjere na njenom provođenju.

⁴⁹⁰ *Vidi*, konkretno, Prvostepenu presudu, par. 663-671 i 677.

⁴⁹¹ Prvostepena presuda, par. 660-701.

⁴⁹² Prvostepena presuda, par. 746.

⁴⁹³ Žalbeno vijeće s tim u vezi napominje da je tužilaštvo upotrijebilo izraz “zasnovan velikim dijelom” i u svojoj Najavi žalbe, par. 4(iv) (“Pretno vijeće je napravilo grešku u primjeni prava u paragrafu 746, gdje je svoj zaključak da Sefer Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni počinioce zločina izvršenih u Grabovici *zasnovalo, velikim dijelom*, na svom zaključku da dokazi nisu pokazali da je Sefer Halilović pokrenuo istragu ili da je preduzimao ikakve mjere na njenom provođenju.” (kurziv dodat)) i u svom Žalbenom podnesku, par. 2.107 (“Pretno vijeće je svoj zaključak da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni počinioce zločina izvršenih u Grabovici *zasnovalo velikim dijelom* na nedostatku dokaza da je Halilović pokrenuo istragu o tim zločinima ili da je preduzimao ikakve mjere na njenom provođenju.” (naglasak dodat)).

⁴⁹⁴ Prvostepena presuda, par. 660-701.

⁴⁹⁵ Prvostepena presuda, par. 746.

⁴⁹⁶ Prvostepena presuda, par. 746.

180. Shodno tome, Žalbeno vijeće odbija navod tužilaštva da je Pretresno vijeće dokazima da Halilović nije preduzeo nužne i razumne mjere na neprimjeren način potkrijepilo svoj zaključak da on nije bio nadređen vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici.

4. Da li je Halilović imao stvarnu mogućnost da kazni

181. Tužilaštvo tvrdi da dokazi koji su izvedeni na suđenju pokazuju da je Halilović imao stvarnu mogućnost da kazni počinioce.⁴⁹⁷ Ono se konkretno poziva na nalog koji je Halilović 9. septembra 1993. izdao Džankoviću, zajedno sa narednjem koje je 12. septembra 1993. izdao Delić,⁴⁹⁸ kao i na konačni izvještaj koji je sastavio Inspeksijski tim.⁴⁹⁹ Tužilaštvo tvrdi da je Pretresno vijeće, suprotno svojim vlastitim zaključcima, zaključilo da Halilović nije imao “stvarnu mogućnost da pokrene i provede svoju djelotvornu istragu”⁵⁰⁰ i naglašava značaj Halilovićeve stvarne mogućnosti da kazni, usredotočivši se neposredno na “kriterij efektivne kontrole”.⁵⁰¹

182. Na početku, Žalbeno vijeće napominje da, u tekućem predmetu, pitanje Halilovićeve navodne stvarne mogućnosti da kazni počinioce u cilju utvrđivanja njegove efektivne kontrole nad njima nije zasnovano na njegovoj mogućnosti da nameće sankcije ili preduzima kaznene mjere, nego na njegovoj mogućnosti da pokrene istragu koja bi dovela do pokretanja krivičnog postupka protiv počinitelja.⁵⁰² S jedne strane, Žalbeno vijeće se slaže sa Halilovićem da se pitanje navodnog propusta da provede istragu mora posmatrati kao integralni dio utvrđivanja odgovornosti nadređenog da kazni počinioce.⁵⁰³ Međutim, s druge strane, mogućnost pokretanja krivične istrage protiv počinitelja može da bude pokazatelj efektivne kontrole.⁵⁰⁴ Stoga se mora pažljivo ocijeniti da li je Halilović imao tu mogućnost kako bi se utvrdilo da li je imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici. U stvari, kao što je Pretresno vijeće ispravno navelo, “dužnost kažnjavanja podrazumijeva u najmanju ruku obavezu da se o eventualnim zločinima provede istraga ili da se stvari ispitaju, utvrde činjenice, *te da ih nadređeni, ako nema ovlasti za*

⁴⁹⁷ Replika tužilaštva, par. 3.23 i 3.25. *Vidi* i Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.115 i 2.117; ŽT. 33-34 i 42-43. Tužilaštvo je na žalbenom pretresu ustvrdilo da je Halilović prihvatio svoju stvarnu mogućnost da kazni svoje podređene i svoju, s tom mogućnošću povezanu, dužnost da pokrene istragu, ali da nije preduzeo odgovarajuće mjere (ŽT. 32-33).

⁴⁹⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.111-2.115 i fn. 189, gdje je tužilaštvo iznijelo tvrdnju da “to što je Halilović naredio [Namiku] Džankoviću da provede istragu predstavlja dovoljan dokaz njegove stvarne mogućnosti da provede istragu. Dovoljan dokaz je i Delićevo narednje Haliloviću da ispita navode”. *Vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.23-3.25.

⁴⁹⁹ ŽT. 40, gdje se citira dokazni predmet br. 130. Tužilaštvo tvrdi da ovaj izvještaj pokazuje da je preporučena krivična istraga u odnosu na “razne pripadnike ABiH, kao i druge mjere”, ali da Halilović nije dao nikakve preporuke u vezi sa zločinima počinjenim u Grabovici (ŽT. 40). *Vidi* i ŽT. 51.

⁵⁰⁰ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.112, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 746.

⁵⁰¹ ŽT. 32.

⁵⁰² Argumenti obiju strana usredotočeni su isključivo na Halilovićevu navodnu stvarnu mogućnost da preduzme efektivne korake da pokrene postupak protiv počinitelja. *Vidi*, posebno, argumente tužilaštva (ŽT. 32-34 i 45-46) i Halilovićeve argumente (ŽT. 99 i 101-104).

⁵⁰³ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 68-69, koji se odnose na dužnost komandanata da *podnesenu prijave* nadležnim organima vlasti, kao i par. 499 i 511. *Vidi* ŽT. 97.

⁵⁰⁴ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 68-69.

njihovo sankcionisanje, prijavi nadležnim vlastima".⁵⁰⁵ S tim u vezi, nalog koji je Halilović izdao Džankoviću, "da prikupi što više informacija i da to pošalje i da obavijesti Komandu u Sarajevu",⁵⁰⁶ kad se čita zajedno sa Delićevim naređenjem Haliloviću,⁵⁰⁷ može da uputi na to da je Halilović u najmanju ruku imao mogućnost da naredi provođenje istrage, a zatim sastavi izvještaj za svoje pretpostavljene.⁵⁰⁸ Žalbeno vijeće s tim u vezi podsjeća da je "prijavljivanje kažnjivih radnji potčinjenih odgovarajućim organima dokaz materijalne moći da se oni kazne, u granicama okolnosti pojedinog slučaja, makar i u vrlo ograničenoj mjeri".⁵⁰⁹

183. Žalbeno vijeće napominje da je Pretresno vijeće detaljno razmotrilo pravila ABiH koja regulišu istrage o pripadnicima vojske osumnjičenim za ubijanje civila, i koja, shodno tome, predstavljaju okvir stvarne mogućnosti komandanata da kažnjavaju svoje potčinjene.⁵¹⁰ Prema mjerodavnim pravilima ABiH,⁵¹¹ koja su iznesena u zaključcima Pretresnog vijeća,⁵¹² Služba vojne bezbjednosti (SVB) je bila organ nadležan da "preduzme potrebne mjere da se pronade učinilac krivičnog djela" kada postoje "osnove sumnje da je izvršeno krivično djelo iz nadležnosti vojnih sudova".⁵¹³

184. Međutim, dokazi koje je saslušalo Pretresno vijeće, među kojima je i analiza mjerodavnih propisa ABiH,⁵¹⁴ ne pokazuju nedvosmisleno ko je imao dužnost i mogućnost da pokrene istragu o zločinima počinjenim u Grabovici: i ABiH i MUP su imali zakonsku nadležnost za pokretanje krivične istrage u ovakvom slučaju.⁵¹⁵ U ovom kontekstu, Žalbeno vijeće napominje da su u Prvostepenoj presudi razmotreni protivrječni dokazi. Primjer takvih protivrječnosti nalazi se u paragrafu 677 Prvostepene presude, u kojem se ističe da je Ramiz Delalić posvjedočio da bi "prva dužnost gospodina Sefera Halilovića bila da izda naređenje Zulfikaru da preduzme nešto o tome da se lociraju, odnosno da se istraži i nađu mogući počinioci tog zločina",⁵¹⁶ ali da je Vehbija Karić izjavio da je "za prikupljanje informacija o počiniocima i njihovo prosljeđivanje vojnom tužiocu bio

⁵⁰⁵ Prvostepena presuda, par. 97 (kurziv dodat), gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 446. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 68-69, 499 i 511.

⁵⁰⁶ Prvostepena presuda, par. 521 i 670, gdje se citira Namik Džanković, T. 28 (21. mart 2005).

⁵⁰⁷ Prvostepena presuda, par. 307-308, gdje se citira dokazni predmet br. 157 ("Ispitati tačnost podataka o izvršenom genocidu nad civilnim stanovništvom od strane pripadnika 9. bbr /brdske brigade/ 1. korpusa. Ukoliko se ustanove tačni počinioci izolovati i preduzeti energične mjere").

⁵⁰⁸ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.115. *Vidi* i ŽT. 33 i 42.

⁵⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 499.

⁵¹⁰ *Vidi* gore, par. 176.

⁵¹¹ Pravilo za rad službe vojne bezbjednosti u oružanim snagama Bosne i Hercegovine, Sarajevo 1992. (dalje u tekstu: Pravilo za rad službe vojne bezbjednosti), dokazni predmet br. 137, posebno članovi 39-41.

⁵¹² Prvostepena presuda, par. 653-659. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 112-114, o ulozi i funkcionisanju Službe vojne bezbjednosti.

⁵¹³ Pravilo za rad službe vojne bezbjednosti, član 40 (kurziv dodat).

⁵¹⁴ Prvostepena presuda, par. 653-659. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 112-114.

⁵¹⁵ Prvostepena presuda, par. 653.

⁵¹⁶ Ramiz Delalić, T. 10 (18 maj 2005).

zadužen UB [Uprava za bezbjednost] Glavnog štaba”,⁵¹⁷ te da “Inspekcijski tim nije imao ovlasti za podnošenje krivičnih prijava i pokretanje sudskih postupaka”.⁵¹⁸

185. Tužilaštvo konkretno tvrdi da činjenica da Pretresno vijeće u paragrafu 746 Prvostepene presude nije pomenulo Delićevo naređenje od 12. septembra 1993. predstavlja grešku.⁵¹⁹ Međutim, Delićevo naređenje od 12. septembra 1993. bilo je samo jedan od dokaznih predmeta koje je Pretresno vijeće na primjeren način uzelo u obzir. Žalbeno vijeće podsjeća da to što u Prvostepenoj presudi nije naveden svaki pojedini dokazni predmet ne znači nužno da je Pretresno vijeće zanemarilo dotični faktor ili da ga nije ocijenilo,⁵²⁰ te smatra da Pretresno vijeće nije “propustilo” da pomene Delićevo naređenje.

186. Pretresno vijeće je zapravo nekoliko puta u Prvostepenoj presudi pomenulo ovo naređenje, kao što pokazuju sljedeće reference: paragraf 7 (gdje je Pretresno vijeće primilo k znanju navod da Halilović nije izvršio Delićevo naređenje); paragrafi 307 i 308 (gdje se citira tekst tog naređenja i navodi iskaz svjedoka Hodžića); i paragraf 680 (u dijelu Prvostepene presude pod naslovom “Istraga o ubistvima u Grabovici”). Ove reference pokazuju da Pretresno vijeće jeste uzelo u obzir Delićevo naređenje od 12. septembra 1993. kada je ocjenjivalo Halilovićevu stvarnu mogućnost da kazni počinioce.

187. Isto tako, Pretresno vijeće je prilikom donošenja zaključaka u kontekstu svoje analize o “Istrazi o ubistvima u Grabovici”⁵²¹ uredno uzelo u obzir nalog koji je 9. septembra 1993. Halilović izdao Namiku Džankoviću i korake koji su preduzeti shodno toj instrukciji.⁵²² Pretresno vijeće je zaista uzelo u obzir da je Halilović uveče 9. septembra 1993. (nakon što je čuo šta se dogodilo u Grabovici) naložio Džankoviću da “prikupi što više informacija i da to pošalje i da obavijesti Komandu u Sarajevu”.⁵²³ U tom trenutku, Džanković je, kao pripadnik UB-a, već bio poslao kratki izvještaj o događajima Jusufu Jašareviću, načelniku UB-a.⁵²⁴ Svi potonji izvještaji koje je Džanković napisao o događajima u Grabovici takođe su poslani Jašareviću.⁵²⁵

⁵¹⁷ Prvostepena presuda, par. 677, gdje se citira dokazni predmet br. 444 (transkript vanpretresnog iskaza svjedoka Vehbije Karića).

⁵¹⁸ Prvostepena presuda, fn. 2424, gdje se citira dokazni predmet br. 444 (transkript vanpretresnog iskaza svjedoka Vehbije Karića), T. 120-121.

⁵¹⁹ Žalbeni podnesak tužilaštva, par. 2.114: nakon što je napomenulo da je Pretresno vijeće izjavilo da su “[Namik] Džanković [i drugi] već provodili (nedjelotvornu) istragu” i da je u paragrafu 746 Prvostepene presude uzelo u obzir Halilovićevo naređenje Namiku Džankoviću, tužilaštvo je iznijelo tvrdnju da je Pretresno vijeće “propustilo da pomene Delićevo naređenje Haliloviću da ispita navode o događajima u Grabovici”.

⁵²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 458.

⁵²¹ Prvostepena presuda, par. 660-701.

⁵²² Prvostepena presuda, par. 670, 686, 694, 697 i 698. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 521.

⁵²³ Prvostepena presuda, par. 521 i 670, gdje se citira Namik Džanković, T. 28 (21. mart 2005).

⁵²⁴ Prvostepena presuda, par. 522 i 660-661.

⁵²⁵ Prvostepena presuda, par. 686, 694 i 697-698.

188. Žalbena vijeće, stoga, konstatuje da je Pretresno vijeće zaista uzelo u obzir nalog koji je Halilović 9. septembra 1993. izdao Džankoviću i Delićevu naređenje od 12. septembra 1993. S tim u vezi, Žalbena vijeće ponavlja da se, kada se u nekoj prvostepenoj presudi raspravlja o dokazima, mora pretpostaviti da su oni razmotreni u pogledu svakog zaključka na koji utiču.⁵²⁶ U širem smislu, Žalbena vijeće podsjeća na svoj ranije iznesen stav, prema kojem

[n]ije nužno osvrtni se na svaki iskaz svjedoka ili svaki dokaz u sudskom spisu. Pretpostavka je da je pretresno vijeće ocijenilo sve dokaze koji su mu predloženi, osim ako ne postoje naznake da je pretresno vijeće potpuno zanemarilo neki konkretan dokaz. Ako pretresno vijeće u svom obrazloženju propusti da razmotri neki dokaz koji je nesumnjivo relevantan, to može biti naznaka o zanemarivanju dokaza, ali svaka nepodudarnost koju pretresno vijeće ne razmotri nije dovoljna da mišljenje tog vijeća učini manjkavim. Uzimajući u obzir činjenicu da se u iskazima svjedoka često pojavljuju manje nepodudarnosti koje te iskaze ne čine nepouzdanim, na pretresnom vijeću je da ih po svom nahođenju ocijeni i utvrdi da li je dotični iskaz u cjelini vjerodostojan, bez obaveze da iznese sve pojedinosti svog rezonovanja u donošenju pojedinih odluka. Ako se pretresno vijeće nije osvrtno na iskaz nekog svjedoka, čak i ako je taj iskaz u suprotnosti sa zaključkom pretresnog vijeća, treba pretpostaviti da pretresno vijeće jeste ocijenilo i odvagulo taj iskaz, ali je zaključilo da ga taj iskaz ne sprečava da izvede dati zaključak.⁵²⁷

Uzimajući u obzir da je Pretresno vijeće u svojim zaključcima o činjenicama konkretno obradilo dotična dva naređenja, Žalbena vijeće konstatuje da ne postoje nikakve indicije da je Pretresno vijeće zanemarilo te dokaze. Treba posebno reći da je Halilovićev nalog Džankoviću da pokrene istragu konkretno pomenut u osporavanom paragrafu 746 Prvostepene presude.⁵²⁸

189. Ovi elementi se moraju imati na umu kada se razmatra pitanje da li je Pretresno vijeće ispravno analiziralo relevantne dokaze (uključujući nalog koji je Halilović 9. septembra 1993. izdao Džankoviću i naređenje koje je Delić 12. septembra 1993. izdao Haliloviću), kako bi se utvrdilo (i) da li su dokazi sadržali pokazatelje da je Halilović imao ovlasti da kazni kažnjivo ponašanje ili da preduzme mjere koje bi dovele do krivičnog postupka protiv navodnih počinitelja zločina izvršenih u Grabovici i (ii) da li dokazi dokazuju van razumne sumnje da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima.⁵²⁹

190. U vezi sa nalogom koji je Halilović 9. septembra 1993. izdao Džankoviću, Žalbena vijeće podsjeća da je Džanković bio pripadnik UB-a⁵³⁰ i da je, kao takav, bio predstavnik SVB-a u sastavu Inspekcijskog tima.⁵³¹ Ovo je posebno značajno zbog toga što je, kao što je pomenuto gore u tekstu, SVB u načelu bio dužan da ispituje navode o zločinima nad civilima počinjenim od strane

⁵²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 227.

⁵²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23 (fusnote izostavljene); *vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 288.

⁵²⁸ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 746.

⁵²⁹ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69.

⁵³⁰ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 205 i 660, gdje se govori o ulozi koju je u Inspekcijskom timu imao Namik Džanković. *Vidi* takođe Prvostepenu presudu, posebno fn. 2498, gdje se detaljno navodi kako je Namik Džanković bio "odgovoran po dvjema linijama": "Bio je dužan izvršavati naređenja svog pretpostavljenog, u ovom slučaju Sefera Halilovića, ali je isto tako bio dužan da po profesionalnoj liniji podnosi izvještaje Jusufu Jašareviću".

pripadnika vojske.⁵³² Džanković je upravo u tom svojstvu pripadnika UB-a svoje izvještaje o događajima u Grabovici slao Jašareviću, načelniku UB-a.⁵³³ U stvari, vrijedi napomenuti da je Džanković već bio poslao Jašareviću svoj prvi kratki izvještaj o dotičnim događajima, naznačivši da će uslijediti još informacija,⁵³⁴ prije nego što mu je Halilović 9. septembra 1993. naložio da prikupi informacije o događajima i izvijesti Komandu u Sarajevu.⁵³⁵ Kao što je već pomenuto gore u tekstu, Jašareviću su poslani i svi daljnji izvještaji koje je o događajima u Grabovici sastavio Džanković.⁵³⁶ Pretresno vijeće je detaljno razmotrilo učinak drugog Džankovićevog izvještaja i korake koje je potom preduzeo Jašarević.⁵³⁷ Žalbeno vijeće takođe ima u vidu da su, kao što je pomenuto gore u tekstu,⁵³⁸ razni visoki dužnosnici pokrenuli nekoliko istraga o događajima u Grabovici.⁵³⁹ Konkretno, Jašarević je izdao konkretno naređenje Nerminu Eminoviću, načelniku SVB-a 6. korpusa, u kojem mu je naložio da provede istragu o zločinima počinjenim u Grabovici.⁵⁴⁰ U svjetlu gorenavedenog, Žalbeno vijeće konstatuje da se ne može zaključiti da je nalog koji je Halilović 9. septembra 1993. izdao Džankoviću bilo naređenje kakvo je mogao da izda samo komandant. Stoga tužilaštvo nije pokazalo na koji način to uputstvo pokazuje da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počinocima.

191. U Žalbenom podnesku tužilaštva stoji da je naređenje koje je Delić 12. septembra 1993. izdao Haliloviću.⁵⁴¹ dovoljan dokaz o Halilovićevoj stvarnoj mogućnosti da provede istragu.⁵⁴² Tužilaštvo je na žalbenom pretresu još ustvrdilo da to naređenje potvrđuje da je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počinocima sedam od ubistava počinjenih u Grabovici i da je Halilović

⁵³¹ "Uprava bezbjednosti Glavnog štaba bila je na čelu SVB-a" (Prvostepena presuda, par. 112, fusnote izostavljene).

⁵³² *Vidi* gore, par. 176, fn. 488 i par. 183. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 677, gdje je Pretresno vijeće razmatralo iskaz Vehbije Karića (višeg oficira u Glavnom štabu i člana Inspekcijskog tima) da je "za prikupljanje informacija o počinocima i njihovo prosljeđivanje vojnom tužiocu bio [...] zadužen UB Glavnog štaba", i Prvostepenu presudu, par. 679, gdje se pominje iskaz Salka Gušića (komandanta 6. korpusa) da je "istragu o ubistvima u Grabovici, prema propisima, trebalo da kao krivičnu istragu provedu SVB i civilna policija".

⁵³³ *Vidi* Prvostepenu presudu, fn. 2498: "Namik Džanković je posvjedočio da je prema pravilima bio dužan da kod takvih stvari kao što je istraga o ubistvima u Grabovici izvještaje podnosi Jusufu Jašareviću".

⁵³⁴ Prvostepena presuda, par. 522 i 660-661. Namik Džanković je prvi kratki izvještaj poslao Jašareviću 9. septembra 1993., prije nego što mu je Halilović naložio da to učini (Prvostepena presuda, par. 522 i 660). Drugi detaljni izvještaj poslao je Jusufu Jaraševiću 13. septembra 1993. (dokazni predmet br. 215), na osnovu naloga koji mu je dao Halilović da dalje istraži te događaje (Prvostepena presuda, par. 521 i 686-689). Namik Džanković je treći izvještaj Jusufu Jašareviću poslao 29. septembra 1993. (dokazni predmet br. 235), i on sadrži informacije koje je do tada prikupio (Prvostepena presuda, par. 697). I samo tužilaštvo je priznalo da Namik Džanković nije podnosio izvještaje Haliloviću, nego je morao da ih šalje u UB (ŽT. 34 i 45).

⁵³⁵ Prvostepena presuda, par. 521.

⁵³⁶ Prvostepena presuda, par. 686, fn. 2454, i par. 697.

⁵³⁷ Prvostepena presuda, par. 690-696.

⁵³⁸ *Vidi* gore, par. 178.

⁵³⁹ Konkretno, Pretresno vijeće je uzelo u obzir sljedeće: (i) Bakir Alispahić, koji je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica bio ministar unutrašnjih poslova, dao je zadatak Eminu Zebiću da prikupi što je moguće više informacija i potom izvijesti MUP (Prvostepena presuda, par. 669); (ii) Namik Džanković je posvjedočio da je sve vrijeme razmjenjivao informacije s Eminom Zebićem (Prvostepena presuda, par. 673); i (iii) Nermin Eminović, načelnik SVB-a 6. korpusa, naložio je Nusretu Šahiću (komandantu bataljona vojne policije 6. korpusa) da izvrši uviđaj na mjestu zločina i izvijesti ga o tome (Prvostepena presuda, par. 675).

⁵⁴⁰ Prvostepena presuda, par. 683, gdje se citira naređenje koje je Jusuf Jašarević izdao Nerminu Eminoviću (dokazni predmet br. 224) i par. 684, gdje se detaljnije opisuje istraga koju je potom sproveo Nermin Eminović.

⁵⁴¹ Dokazni predmet br. 157, citiran u Prvostepenoj presudi, par. 307.

⁵⁴² Žalbeni podnesak tužilaštva, fn. 189.

imao stvarnu mogućnost da spriječi i kazni.⁵⁴³ Međutim, u svojoj usmenoj replici, tužilaštvo je izjavilo da se ne oslanja na ovo naređenje kao na osnovu za Halilovićevu stvarnu mogućnost da spriječi i kazni, nego samo kao na potvrdu efektivne kontrole koju je Halilović imao nad vojnicima u vrijeme na koje se odnosi Optužnica.⁵⁴⁴ Tužilaštvo sada tvrdi da poseban značaj ovog naređenja leži u činjenici da se u njemu konkretno identifikuju navodni počinioci zločina izvršenih u Grabovici, to jest pripadnici 9. brigade,⁵⁴⁵ te izlažu sve razumne i nužne mjere koje je Halilović mogao da preduzme da bi kaznio te vojnike.⁵⁴⁶

192. Štaviše, Delićevo naređenje je posebno relevantno za procjenu trećeg elementa odgovornosti nadređenog shodno članu 7(3) Statuta, koji se odnosi na nužne i razumne mjere koje je Halilović trebao da preduzme kako bi kaznio počinioce zločina.⁵⁴⁷ Međutim, u svjetlu gorepomenutih argumenata i uzimajući posebno u obzir činjenicu da je Delićevo naređenje, kao što je istaknuo Halilović,⁵⁴⁸ izdato tek tri dana nakon što su počinjena ubistva u Grabovici, Žalbena vijeće konstatuje da nije nerazumno to što je Pretresno vijeće na taj način ocijenilo ovaj dokaz i što je zaključilo da dotično naređenje nije dovoljno da bi se van razumne sumnje dokazalo da je u vrijeme kad su počinjeni zločini Halilović imao efektivnu kontrolu nad počinicima.⁵⁴⁹

193. Pored toga, tužilaštvo nije pokazalo ni da Delićevo naređenje “potvrđuje” da je Halilović već imao stvarnu mogućnost da kazni počinioce, niti je pokazalo da je Pretresno vijeće napravilo grešku u svojoj procjeni dotičnog naređenja. Isto vrijedi i za Konačni izvještaj Inspekcijskog tima,⁵⁵⁰ na koji se tužilaštvo pozvalo na žalbenom pretresu kako bi pokazalo Halilovićevu “stvarnu mogućnost da preduzme mjere” u cilju kažnjavanja počinilaca.⁵⁵¹ Imajući u vidu da je Pretresno vijeće u Prvostepenoj presudi detaljno razmotrilo taj izvještaj,⁵⁵² Žalbena vijeće smatra da ga je Pretresno vijeće uredno uzelo u obzir i konstatuje da tužilaštvo nije dokazalo da je Pretresno vijeće u svojoj ocjeni napravilo ikakvu grešku.

⁵⁴³ ŽT. 42. *Vidi* i Repliku tužilaštva, par. 3.25, gdje je tužilaštvo navelo da je “Delićevo naređenje dodatni dokaz da je Halilović imao stvarnu mogućnost da kazni”.

⁵⁴⁴ ŽT. 147-148.

⁵⁴⁵ ŽT. 42-43.

⁵⁴⁶ ŽT. 148.

⁵⁴⁷ Žalbena vijeće prima k znanju tvrdnje koje je s tim u vezi iznijelo tužilaštvo: “Što je važnije, oslanjamo se na ovo naređenje jer se u njemu navode sve -- sve razumne mjere i nužne mjere koje je mogao da preduzme da bi kaznio vojnike. Stoga se ne oslanjamo na njega u svrhu dokazivanja da je g. Halilović, u stvari, bio komandant 12. [septembra], jer tvrdimo da ovo naređenje, zapravo, potvrđuje da je on bio komandant ili nadređeni dotičnim vojnicima i prije tog datuma.” (ŽT. 148).

⁵⁴⁸ *Vidi* ŽT. 106 i 136. *Vidi* i ŽT. 147-148, gdje je tužilaštvo ustvrdilo sljedeće: “Ne oslanjamo se na naređenje od 12. septembra kao na osnovu za stvarnu mogućnost sprečavanja i kažnjavanja. Da je to tako, onda bih se složio sa g. Mettrauxom da bi to bilo *ex post facto*”.

⁵⁴⁹ *Upoređi* Odluku po interlokutornoj žalbi u predmetu *Hadžihasanović*, par. 51.

⁵⁵⁰ Dokazni predmet br. 130, Konačni izvještaj Inspekcijskog tima, s datumom od 20. septembra 1993.

⁵⁵¹ ŽT. 40, gdje je tužilaštvo sugerisalo da ovaj izvještaj pokazuje da je Inspekcijски tim preporučio da se provede krivična istraga i pokrene krivični postupak protiv raznih pripadnika ABiH, ali da nije dao nikakve preporuke u vezi s događajima u Grabovici.

⁵⁵² *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 206-210 (dio pod naslovom “Izvještaj Inspekcijskog tima”), i par. 331. *Vidi*, posebno, Prvostepenu presudu, par. 209 i fn. 656, gdje se pominje preporuka za pokretanje krivičnog postupka protiv pojedinaca koji su saradivali sa HVO-om i navodi činjenica da događaji u Grabovici i Uzdolu nisu pomenuti.

194. S obzirom na gorenavedeno, te posebno imajući u vidu zaključke Pretresnog vijeća da su razni dužnosnici pokrenuli istragu o događajima u Grabovici,⁵⁵³ Žalbeno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno vijeće napravilo ikakvu grešku u svojoj ocjeni cjelokupnog dokaznog materijala u vezi sa Halilovićevom stvarnom mogućnošću da kazni.⁵⁵⁴ Preciznije, Žalbeno vijeće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do zaključka da Halilovićeva mogućnost da istražuje i, konkretnije, da sastavlja izvještaje na osnovu dobijenih informacija ne doseže nužno prag koji se traži za dokazivanje postojanja, makar i “u vrlo ograničenoj mjeri”, efektivne kontrole nad počiniocima.⁵⁵⁵ Žalbeno vijeće, stoga, odbija argumente tužilaštva s tim u vezi.

195. Budući da je Žalbeno vijeće ustanovilo da tužilaštvo nije uspjelo da dokaže da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je, na osnovu dokaza koji su mu predloženi, zaključilo da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni,⁵⁵⁶ nema potrebe da sada razmatra pitanje šta bi, konkretno, u tekućem predmetu obuhvatala dužnost kažnjavanja počinilaca⁵⁵⁷ i da li je Halilović izvršio tu dužnost, konkretno time što je naložio Džankoviću da ispita navode o zločinima.

196. Iz gorenavedenih razloga, Žalbeno vijeće odbija četvrtu žalbenu podosnovu.

⁵⁵³ *Vidi* gore, par. 178 i 190.

⁵⁵⁴ Žalbeno vijeće takođe napominje da, suprotno tvrdnji tužilaštva, Halilović nije “prihvatio [...] da je imao stvarnu mogućnost da kazni” (ŽT. 32; *vidi* i ŽT. 33). *Vidi*, posebno, Prvostepenu presudu, par. 519, gdje se citira iskaz Šefke Hodžića, T. 101 (24. mart 2005.): Hodžić je izjavio da mu je Halilović rekao “da imaju ljudi koji su zaduženi da te stvari istražuju”.

⁵⁵⁵ *Upoređi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 499.

⁵⁵⁶ Prvostepena presuda, par. 746.

⁵⁵⁷ Tužilaštvo je na žalbenom pretresu iznijelo tvrdnju da “dužnost kažnjavanja podrazumijeva da nadređeni provede efikasnu istragu i da preduzme aktivne korake kako bi se postarao da počinioci budu izvedeni pred lice pravde” (ŽT. 49).

F. Zaključci o prvoj žalbenoj osnovi

197. Na početku, Žalbena vijeće podsjeća da je odbilo šestu podosnovu prve žalbene osnove tužilaštva, kojom je traženo uvrštavanje u spis Izjave iz 1996. godine.⁵⁵⁸

198. Iako je tvrdilo da su dokazi o Halilovićevoj ulozi komandanta ponuđeni u cilju dokazivanja njegove efektivne kontrole nad vojnicima odgovornim za zločine u Grabovici, tužilaštvo je u okviru svoje prve žalbene podosnove iznijelo sugestiju da to ne sprečava Pretresno vijeće da razmotri da li “postoji dovoljno dokaza i mimo komandovanja” – da je “[u] stvari, Pretresno vijeće bilo dužno da razmotri cjelokupne dokaze o Halilovićevoj ulozi prilikom donošenja zaključka o efektivnoj kontroli kao glavnom pitanju”.⁵⁵⁹ S obzirom na način na koji je tužilaštvo izložilo svoju tezu na suđenju, te imajući u vidu činjenicu da je razuman presuditelj o činjenicama nužno vezan teoretskim pristupom predmetu koji je usvojilo tužilaštvo, Žalbena vijeće je odbilo navod tužilaštva da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada nije razmotrilo da li je Halilović imao efektivnu kontrolu nad počiniocima zločina koji mu se stavljaju na teret u Optužnici na osnovu svog položaja vođe Inspeksijskog tima ili putem svog položaja najvišeg starješine ABiH u Hercegovini u to vrijeme.⁵⁶⁰

199. Shodno tome, Žalbena vijeće je ograničilo svoju analizu na tvrdnje koje je tužilaštvo iznijelo u vezi sa Halilovićevom efektivnom kontrolom nad počiniocima zločina u Grabovici s obzirom na njegov navodni položaj komandanta operacije "Neretva". Na taj način, Žalbena vijeće je svoju procjenu usredotočilo konkretno na Halilovićev navodni položaj *de facto* komandanta.⁵⁶¹

200. S tim u vezi, Žalbena vijeće je razmotrilo navod tužilaštva, iznesen u okviru pete žalbene podosnove, da je Pretresno vijeće napravilo grešku u primjeni prava kada je pogrešno primijenilo standard dokazivanja, budući da tužilaštvo načelno tvrdi da je ta navodna greška imala uticaj na zaključke u cijeloj Prvostepenoj presudi. Žalbena vijeće je konstatovalo da tužilaštvo nije ispravno navelo nijedan konkretan dokazni predmet koji je Pretresno vijeće odvagulo primijenivši pogrešan standard.⁵⁶² Budući da se navodna pogrešna primjena traženog standarda dokazivanja na činjenične navode može razmatrati samo u vezi sa konkretno navedenim zaključcima, Žalbena vijeće je takođe konstatovalo da tužilaštvo nije jasno pokazalo kako bi navodna pogrešna primjena standarda dokazivanja samo u dva paragrafa Prvostepene presude koja je tužilaštvo konkretno navelo mogla

⁵⁵⁸ *Vidi* gore, par. 41.

⁵⁵⁹ Replika tužilaštva, par. 2.6.

⁵⁶⁰ *Vidi* gore, par. 97-98.

⁵⁶¹ I samo tužilaštvo je na žalbenom pretresu priznalo da Halilović “nije imao zvaničnu titulu komandanta operacije 'Neretva'” (ŽT. 19. *Vidi*, pored ostalog, i ŽT. 13, 21 i 23) i navelo da je Halilović bio “*de facto* komandant” te operacije (*vidi*, pored ostalog, ŽT. 7, 20 i 23).

da utiče na pitanje Halilovićeve efektivne kontrole.⁵⁶³ Budući da se četiri zaključka o činjenicama koja su navedena u ova dva paragrafa i na koja se tužilaštvo žalilo odnose striktno na drugu i treću žalbenu podosnovu, Žalbeno vijeće ih je imalo na umu prilikom procjenjivanja tih dviju žalbenih podosnova.⁵⁶⁴

201. U vezi s drugom žalbenom podosnovom, Žalbeno vijeće je konstatovalo da nije pokazano da je Pretresno vijeće od tužilaštva zahtijevalo da dokaže zvanični naziv vojne operacije kao element koji je nužan za dokazivanje postojanja odnosa nadređeni-podređeni između Halilovića i vojnika koji su počinili zločine.⁵⁶⁵ S tim u skladu, Žalbeno vijeće je odbilo navod da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je zahtijevalo od tužilaštva da, kao nužan preduslov za donošenje zaključka o postojanju efektivne kontrole, a time i osuđujuće presude Haliloviću,⁵⁶⁶ dokaže da su borbene operacije koje su u septembru 1993. godine vođene u Hercegovini u cilju probijanja blokade pod kojom je HVO držao Mostar imale naziv operacija “Neretva”.

202. U vezi s trećom žalbenom podosnovom i usprkos činjenici da Pretresno vijeće jeste napravilo grešku kada se usredotočilo na zvanično uspostavljanje IKM-a, čime je zanemarilo mogućnost postojanja *de facto* IKM-a,⁵⁶⁷ Žalbeno vijeće je konstatovalo da, čak i ako se pretpostavi da je u Jablanici postojao IKM, ta konstatacija sama po sebi ne uklanja svaku razumnu sumnju u to da li je Halilović bio na položaju *de facto* nadređenog počiniocima zločina u Grabovici.⁵⁶⁸

203. Stoga greške koje tužilaštvo navodi u ovim žalbenim podosnovama, same po sebi, ne bi nikako mogle da obesnaže Prvostepenu presudu.⁵⁶⁹ Međutim, Žalbeno vijeće će ipak uzeti te navode o greškama u obzir kada, prilikom razmatranja prve žalbene osnove u cjelini i u svjetlu diskusije o primjerenom standardu dokazivanja, bude ocjenjivalo da li one mogu da uklone svaku razumnu sumnju u pogledu Halilovićeve efektivne kontrole nad počiniocima zločina izvršenih u Grabovici.

204. Tužilaštvo je načelno ustvrdilo da je Halilovićeva efektivna kontrola bila zasnovana “na njegovom korištenju stvarnih mogućnosti da preduzme sve mjere vezane za planiranu borbenu

⁵⁶² *Vidi* gore, par. 123.

⁵⁶³ *Vidi* gore, par. 131.

⁵⁶⁴ Tužilaštvo je priznalo da su druga i treća žalbena podosnova reprezentativni primjeri opšte greške koja se navodi u petoj žalbenoj podosnovi (ŽT. 11).

⁵⁶⁵ *Vidi* gore, par. 139 i 140.

⁵⁶⁶ *Vidi* gore, par. 143.

⁵⁶⁷ *Vidi* gore, par. 157.

⁵⁶⁸ *Vidi* gore, par. 164 i 165. *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 14 i gore, par. 11.

⁵⁶⁹ I samo tužilaštvo je na žalbenom pretresu priznalo da konstatacija da je IKM postojao, sama po sebi, ne bi dovela do zaključka da je Halilović bio *de facto* nadređeni, nego da je riječ o “pokazatelju efektivne kontrole koji bi mogao da potkrijepi zaključak da je on bio *de facto* nadređeni” (ŽT. 10).

operaciju”,⁵⁷⁰ te, konkretnije, “na njegovim postupcima i postupcima onih koji su bili pod njegovom kontrolom”.⁵⁷¹ U osnovi ovih navoda je trdnja tužilaštva da je Halilović “izdavao naređenja koja zasigurno potvrđuju da je on [bio] glavni”.⁵⁷² Kao što je Pretresno vijeće ispravno navelo, mogućnost izdavanja naređenja zaista može da predstavlja pokazatelj efektivne kontrole koju vrši neki nadređeni.⁵⁷³ Međutim, takva naređenja sama po sebi ne dokazuju postojanje efektivne kontrole; dotična naređenja se, zapravo, moraju pažljivo procijeniti u odnosu na ostale dokaze, kako bi se utvrdio stepen kontrole nad počiniocima.⁵⁷⁴

205. Žalbeno vijeće najprije napominje da su argumenti tužilaštva u vezi sa Halilovićevim naređenjima bili zasnovani na njegovoj ulozi vođe Inspeksijskog tima, koji je, kako tvrdi tužilaštvo, vršio funkciju centralne kontrole nad borbenim operacijama.⁵⁷⁵ Kao što je već izloženo gore u tekstu,⁵⁷⁶ Pretresno vijeće je detaljno procijenilo dokaze u vezi s osnivanjem i posebnim funkcijama Inspeksijskog tima, kao i u vezi sa Halilovićevom ulogom vođe Inspeksijskog tima, te konstatovalo da je Inspeksijski tim bio zadužen za nadzor, koordinaciju i saradnju među jedinicama.⁵⁷⁷ Pretresno vijeće je u okviru te svoje analize ocijenilo naređenja koja je izdao Halilović, posebno ona koja se tiču reorganizacije i prepotčinjavanja jedinica.⁵⁷⁸ Žalbeno vijeće smatra da nije bilo nerazumno da Pretresno vijeće, na osnovu dokaza koji su mu predloženi, zaključi da su naređenja koja je izdao Halilović bila u skladu s funkcijama nadzora i koordinacije koje je obavljao Inspeksijski tim. Tužilaštvo nije dokazalo da ta naređenja pokazuju da je Halilović imao ikakve ovlasti za pokretanje disciplinskih mjera na osnovu kojih bi se moglo utvrditi da je imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni počinioce zločina izvršenih u Grabovici, budući da bi ih presuditelj o činjenicama mogao legitimno smatrati samo pokazateljem izvjesnog stepena organizacionih ovlasti.

206. S tim u vezi, Žalbeno vijeće napominje da su Halilovićeve ovlasti za izdavanje naređenja bile već ograničene naređenjem o osnivanju Inspeksijskog tima.⁵⁷⁹ Konkretno, sva naređenja koja je

⁵⁷⁰ ŽT. 43.

⁵⁷¹ ŽT. 14.

⁵⁷² ŽT. 20. *Vidi* i ŽT. 8, 15-16, 30 i 43.

⁵⁷³ Prvostepena presuda, par. 58. *Vidi* i gore, par. 69.

⁵⁷⁴ Žalbeno vijeće se slaže sa Halilovićem da “izdavanje naređenja nije nešto što se može matematički dokazivati, na neki način da onda to se zbroji u efektivnu kontrolu” (ŽT. 92). U ovom kontekstu, Žalbeno vijeće takođe podsjeća da su “pokazatelji efektivne kontrole više [...] stvar dokaza nego materijalnog prava i ti pokazatelji su ograničeni na dokaze o tome da je optuženi imao moć da spriječi, kazni ili preduzme korake za pokretanje postupka protiv počilaca kada je to primjereno” (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69). Kao primjer primjene ovih načela na konkretne okolnosti predmeta, Žalbeno vijeće je konstatovalo, opet u predmetu *Blaškić*, da “izdavanje humanitarnih naređenja samo po sebi ne utvrđuje da je žalilac imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su ta naređenja primali” (Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 485).

⁵⁷⁵ ŽT. 30.

⁵⁷⁶ *Vidi* gore, par. 72.

⁵⁷⁷ *Vidi*, konkretno, zaključke Pretresnog vijeća u in paragrafima 210 i 364 Prvostepene presude.

⁵⁷⁸ *Vidi*, konkretno, Prvostepenu presudu, par. 222-244. *Vidi* i gore, par. 72.

⁵⁷⁹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 369, gdje je Pretresno vijeće iznijelo opasku u vezi sa Halilovićevom ograničenom nadležnošću za izdavanje naređenja: “prvo, Sefer Halilović se u vezi sa svim ‘radikalnijim prijedlozima’ morao konsultovati s Rasimom Delićem i, drugo, Sefer Halilović je tim naređenjem bio ovlašten samo za izdavanje naređenja ‘u skladu sa ovlaštenjima’”. *Vidi* i Prvostepenu presudu, par. 198, gdje se citira naređenje od 30. avgusta 1993. (dokazni predmet br. 146).

izdao Halilović bila su izdata u okviru šire nadležnosti Rasima Delića.⁵⁸⁰ ovo se odražava u činjenici da su članovi Inspeksijskog tima čekali na Delićevu odluku, na primjer, o angažovanju određenih jedinica u borbenim operacijama.⁵⁸¹ Ovo dodatno potvrđuje činjenica da su oni kojima je Halilović izdavao naređenja, prije nego što bi ih izvršili, prvo tražili da ih potvrdi Delić.⁵⁸² Suprotno argumentima koje je izložilo tužilaštvo da to potvrđivanje treba tumačiti kao Delićevu potvrdu Halilovićeve nadležnosti za komandovanje,⁵⁸³ Žalbena vijeće smatra da presuditelj o činjenicama ovaj način postupanja Delića i Halilovića može legitimno smatrati odrazom Halilovićeve ograničene mogućnosti da sam izdaje djelotvorna naređenja.

207. U ovom kontekstu, Žalbena vijeće smatra da dokaz da optuženi nije samo imao mogućnost da izdaje naređenja, nego da su ta naređenja zaista i izvršavana, predstavlja još jedan primjer efektivne kontrole.⁵⁸⁴ U tekućem predmetu, Pretresno vijeće je donijelo konkretne zaključke u vezi s otporom, pa čak i neposlušnošću, koje su prema Inspeksijskom timu i Haliloviću, kao njegovom vođi, ispoljavali komandanti korpusa i jedinica.⁵⁸⁵ Tužilaštvo je iznijelo tvrdnju da je “u svakom od tih slučajeva praćeno i osigurano izvršavanje naređenja”.⁵⁸⁶ Usprkos tome, Žalbena vijeće smatra, kao što i samo tužilaštvo priznaje,⁵⁸⁷ da je u većini ovih slučajeva tek Delićeva intervencija dovela do izvršenja Halilovićevih naređenja. Žalbena vijeće, stoga, konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da Halilovićeva naređenja nisu bila izvršavana i da bi taj bitan element mogao da uzme u obzir prilikom ukupnog ocjenjivanja Halilovićeve efektivne kontrole nad počiniocima.

208. Žalbena vijeće, stoga, konstatuje da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do zaključka da naređenja koja je izdavao Halilović kao vođa Inspeksijskog tima nisu sama po sebi dovoljna da bi se dokazalo da je Halilović imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni zločine, a time i da je imao efektivnu kontrolu nad počiniocima.

209. Kada je iznijelo tvrdnju da je Halilović vršio efektivnu kontrolu nad počiniocima, tužilaštvo se konkretno oslonilo na Halilovićevu stvarnu mogućnost kažnjavanja kao na “najbitniji dio

⁵⁸⁰ Prvostepena presuda, par. 369-370.

⁵⁸¹ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 247, gdje se citira Izvještaj koji su članovi Inspeksijskog tima Vehbija Karić, Rifat Bilajac i Zičro Suljević uputili Rasimu Deliću (dokazni predmet br. 406), i par. 369.

⁵⁸² *Vidi*, na primjer, Prvostepenu presudu, par. 233 i 743, gdje je Pretresno vijeće primilo k znanju dokaze da Vahid Karavelić nije izvršio jedno Halilovićevo naređenje sve dok ga nije potvrdio Rasim Delić (dokazni predmet br. 161). Karavelić je konkretno posvjedočio da je “stupio u kontakt s Rasimom Delićem zato što je Sefer Halilović kao ‘načelnik štaba’ mogao izdavati naređenja samo ako ga je komandant za to ovlastio” (Prvostepena presuda, par. 233, gdje se upućuje na Vahida Karavelića, T. 2-3 (20. april 2005.)).

⁵⁸³ ŽT. 23 i 41-42.

⁵⁸⁴ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 69.

⁵⁸⁵ *Vidi*, konkretno, Prvostepenu presudu, par. 351 i 744.

⁵⁸⁶ ŽT. 147. *Vidi* i ŽT. 15-16 i 43.

⁵⁸⁷ ŽT. 147. *Vidi* i ŽT. 23 i 41.

diskusije ... jer se usredotočava direktno na ono što je kriterij za utvrđivanje efektivne kontrole”.⁵⁸⁸ Žalbeno vijeće je u svojoj analizi četvrte žalbene podosnove konstatovalo da zaključak Pretresnog vijeća da Halilović nije imao stvarnu mogućnost da kazni osobe koje su počinile zločine u Grabovici nije bio nerazuman.⁵⁸⁹

210. U svakom slučaju, čak i ako se pretpostavi da je Halilović imao mogućnost da doprinese istrazi ili kažnjavanju počinitelja zločina izvršenih u Grabovici, ta mogućnost bi mogla da dosegne prag efektivne kontrole koji je relevantan za član 7(3) Statuta jedino ako proizlazi iz odnosa nadređeni-podređeni između Halilovića i tih počinitelja.⁵⁹⁰ Žalbeno vijeće podsjeća da stvarna mogućnost kažnjavanja i s njom povezana dužnost kažnjavanja počinitelja mogu da predstavljaju efektivnu kontrolu nad počiniocima jedino ako su zasnovane na već postojećem odnosu nadređeni-podređeni između optuženog i počinitelja. S tim u vezi, mogućnost vršenja efektivne kontrole u smislu stvarne mogućnosti sprečavanja ili kažnjavanja nužno iziskuje prethodno postojanje odnosa nadređenosti, hijerarhije ili komandnog lanca.⁵⁹¹ Naravno, koncepti nadređenosti, hijerarhije ili komandnog lanca ne moraju da se dokazuju u smislu zvaničnih organizacionih struktura, pod uslovom da je ispunjen temeljni uslov postojanja efektivne kontrole nad podređenim, u smislu stvarne mogućnosti sprečavanja ili kažnjavanja kažnjivog ponašanja.⁵⁹²

211. U tekućem predmetu, tužilaštvo nije pokazalo na koji način Halilovićev navodni položaj *de facto* komandanta operacije "Neretva" pokazuje da je između njega i počinitelja postojao komandni lanac ili hijerarhijski odnos koji je ekvivalentan odnosu nadređeni-podređeni, u kojem je on mogao da vrši efektivnu kontrolu nad počiniocima, u smislu stvarne mogućnosti da spriječi ili kazni počinioca zločina. Konkretno, tužilaštvo nije pokazalo na koji su način Halilovićeva uloga

⁵⁸⁸ ŽT. 32.

⁵⁸⁹ *Vidi* gore, par. 194.

⁵⁹⁰ *Vidi* gore, par. 59.

⁵⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 303, gdje je Žalbeno vijeće obrazložilo da doktrina komandne odgovornosti "stavlja težište na osobe koje po svom položaju imaju vlast nad drugima". Na tom pristupu zasniva se i rasuđivanje u Drugostepenoj presudi u predmetu *Blaškić*, par. 372 i dalje: Žalbeno vijeće je prvo utvrdilo da li je Blaškić imao "ovlasti nadređenoga" nad vojnom policijom (ovlasti za koje je Žalbeno vijeće utvrdilo da ih je mogao imati u svrhu izvršenja *ad hoc* zadataka, a u skladu sa konkretnim zahtjevima, par. 375-381), pa je tek onda ocijenilo da li je imao efektivnu kontrolu nad dotičnom vojnom policijom (par. 382 i dalje). U Drugostepenoj presudi u predmetu *Kajelijeli* (par. 85-86), Žalbeno vijeće MKSR-a je prvo podsjetilo da je "nadređeni osoba koja ima vlast ili nadležnost nad onima koji su joj *de jure* ili *de facto* podređeni" (par. 85), te je potom definisalo prag koji mora da se dosegne da bi se dokazalo postojanje odnosa nadređeni-podređeni, a to je "da se van razumne sumnje dokaže da je optuženi mogao da vrši efektivnu kontrolu nad svojim podređenima" (par. 86). *Vidi* i Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 301-303.

⁵⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 254.

načelnika štaba u Glavnom štabu Vrhovne komande ABiH⁵⁹³ (i, navodno, najvišeg starješine ABiH u Hercegovini) ili njegove funkcije u sastavu Inspeksijskog tima stvorile takav komandni lanac.⁵⁹⁴

212. U stvari, najrelevantnije pitanje u vezi s ta dva položaja jeste nadležnost i odgovornost koja se načelno dovodi u vezu s funkcijom načelnika štaba.⁵⁹⁵ U ovom kontekstu, Žalbena vijeće upućuje na zaključke Vojnog tribunala u predmetu *United States v. Wilhelm von Leeb et al /Sjedinjene Države protiv Wilhelma von Leebe i drugih/*.⁵⁹⁶ Kao vrhovnom komandantu jedne armijske grupe, “dužnosti koje su mu [von Leebu] povjerene bile su isključivo operativne i njegov štab i štabne starješine su imali strogo operativne funkcije”.⁵⁹⁷ Stoga je “njegova nadležnost u oblasti [izvršne vlasti] prije imala obilježja prava na intervenciju, nego obilježja neposredne odgovornosti”.⁵⁹⁸ Vojni tribunal je, u okolnostima tog predmeta, konstatovao da “ne smatra da mu se može pripisati krivična odgovornost samo na osnovu puke teorije nadređenosti i ukupnog komandnog položaja”.⁵⁹⁹

213. U tekućem predmetu, Žalbena vijeće smatra da tužilaštvo nije pokazalo da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do zaključka da naređenjem o formiranju Inspeksijskog tima između Halilovića i počinitelja nije stvoren nikakav odnos nadređenosti, hijerarhije ili komandnog lanca koji bi prevazilazilo Halilovićeve ovlasti kao načelnika štaba, ili da je Halilović imao dužnosti i odgovornosti koje su bile “isključivo operativne”.⁶⁰⁰

214. Konkretno, uzevši u obzir da se nekom vojnom dužnosniku ne može pripisati krivična odgovornost samo na osnovu njegovog “ukupnog komandnog položaja”, Žalbena vijeće konstatuje da, čak i ako se pretpostavi da je Halilović bio *de facto* nadređen počiniocima ubistava u Grabovici, tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je konstatovalo da mandat Inspeksijskog tima nije obuhvatao dužnosti ili obaveze koje se tiču efektivnog sprečavanja ili kažnjavanja počinitelja zločina (što bi činilo traženu osnovu za Halilovićevu efektivnu kontrolu nad

⁵⁹³ Žalbena vijeće napominje da je Pretresno vijeće detaljno razmotrilo Halilovićevu ulogu u okviru strukture Glavnog štaba, ali da nije donijelo konačni zaključak o njegovom *de jure* ili *de facto* položaju u tom štabu (Prvostepena presuda, par. od 105 do 111). Pretresno vijeće je samo zauzelo stav da je Halilovićev položaj “u strukturi Glavnog štaba bio ograničen odlukama od 8. juna i 18. jula” (Prvostepena presuda, par. 369).

⁵⁹⁴ *Uporedi gore*, par. 70, u vezi sa navodnim potčinjavanjem 9. brigade i njenog komandanta Ališpage Haliloviću.

⁵⁹⁵ Tužilaštvo je iznijelo argument da je Inspeksijski tim formiran kako bi obavljao funkciju “centralne kontrole” nad planiranom borbenom operacijom (ŽT. 30).

⁵⁹⁶ *United States v. Wilhelm von Leeb et al /Sjedinjene Države protiv Wilhelma von Leebe i drugih/* (dalje u tekstu: predmet *Visoka komanda*), u *Trials of War Criminals /TWC/ /Suđenja ratnim zločincima/*, sv. XI.

⁵⁹⁷ Predmet *Visoka komanda*, str. 554.

⁵⁹⁸ Predmet *Visoka komanda*, str. 554.

⁵⁹⁹ Predmet *Visoka komanda*, str. 555.

⁶⁰⁰ *Vidi* Prvostepenu presudu, par. 198-205, gdje se daje ocjena Delićevog naređenja od 30. avgusta 1993. o formiranju Inspeksijskog tima.

počiniocima).⁶⁰¹ Iako je tačno da je Inspeksijski tim predložio pokretanje nekih krivičnih postupaka u svom Konačnom izvještaju,⁶⁰² Žalbeno vijeće smatra da bi razuman presuditelj o činjenicama mogao da dođe do zaključka da ti puki “prijedlozi”, izneseni u kontekstu “procjene ukupne situacije u dolini rijeke Neretve”,⁶⁰³ ne dokazuju van razumne sumnje da je Halilović imao čak i “vrlo ograničen stepen” efektivne kontrole nad počiniocima.⁶⁰⁴

215. Žalbeno vijeće, stoga, konstatuje da, čak i ako se pretpostavi (i) da je dokazano postojanje *de facto* IKM-a, (ii) da je naziv dotične vojne operacije bio “Neretva”, i (iii) da su učesnici sastanka u Zenici raspravljali o tome ko će komandovati tom operacijom i planirali konkretnu i detaljnu operaciju u cilju oslobađanja Mostara,⁶⁰⁵ tužilaštvo nije pokazalo da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je zaključilo da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je Halilović imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni počinioce zločina izvršenih u Grabovici.

216. Prema tome, tužilaštvo nije uspjelo da pokaže da nijedan razuman presuditelj o činjenicama ne bi mogao da dođe do zaključka da Halilović, kao komandant operacije "Neretva", nije imao stepen “efektivne kontrole” nad počiniocima koji je nužan da bi se utvrdilo da on snosi odgovornost nadređenog shodno članu 7(3) Statuta. Iz gorenavedenih razloga, prva žalbena osnova se odbija.

217. Shodno tome, uzevši u obzir da tužilaštvo nije uspjelo da pokaže da je Pretresno vijeće napravilo grešku kada je konstatovalo da nije dokazan prvi element odgovornosti nadređenog, nema potrebe da Žalbeno vijeće razmatra argumente koje je tužilaštvo iznijelo u okviru preostalih žalbenih osnova.⁶⁰⁶ Te osnove, koje se odnose na druga dva elementa koja se traže za dokazivanje odgovornosti nadređenog po članu 7(3) Statuta, u suštini ovise o ishodu prve žalbene osnove.⁶⁰⁷

⁶⁰¹ Žalbeno vijeće, naravno, ima u vidu da razlika koja je gore u tekstu napravljena između već postojećeg *de facto* nadređenog položaja, s jedne strane, i efektivne kontrole, s druge strane, ne znači nužno da u određenim slučajevima zaključci o oba ta uslova neće biti zasnovani, u cijelosti ili djelimično, na istim dokazima koji se odnose na mogućnost sprečavanja i kažnjavanja.

⁶⁰² Prvostepena presuda, par. 209, gdje se upućuje na dokazni predmet br. 130, str. 4-5.

⁶⁰³ Dokazni predmet br. 130, str. 3.

⁶⁰⁴ *Uporedi* Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 499.

⁶⁰⁵ *Vidi* gore, par. 125, alineja (ii) i (iii).

⁶⁰⁶ Isto tako, Pretresno vijeće nije bilo dužno da utvrdi da Halilović nije *kaznio* počinioce zločina, budući da je konstatovalo da Halilović nije imao efektivnu kontrolu nad vojnicima koji su počinili zločine u Grabovici, zasnovanu na odnosu nadređeni-podređeni.

⁶⁰⁷ Žalbeno vijeće podsjeća da se druga i treća žalbena osnova tužilaštva odnose na druga dva uslova za odgovornost nadređenog po članu 7(3) Statuta, to jest na pitanja da li je Halilović znao ili je bilo razloga da zna da će krivično djelo biti počinjeno ili da je već počinjeno i da li je Halilović propustio da spriječi ili kazni kažnjivo ponašanje (Najava žalbe tužilaštva, par. 5-8). Četvrta žalbena osnova se odnosi na uvrštavanje u spis predmeta jednog izvještaja vještaka za vojna pitanja. U Najavi žalbe tužilaštva, par. 9, u sklopu četvrte žalbene osnove iznesen je argument da bi uvrštavanje u spis izvještaja vještaka za vojna pitanja i njegovog predloženog iskaza imalo uticaja na zaključke Pretresnog vijeća o postojanju odnosa nadređeni-podređeni (Prvostepena presuda, par. 363-372, 736-747 i 752) i o tome da li je Halilović znao ili je bilo razloga da zna da će krivično djelo biti počinjeno ili da je već počinjeno (Prvostepena presuda, par. 485-525). Ovi dijelovi četvrte žalbene osnove povučeni su u Žalbenom podnesku tužilaštva, fn. 344. Shodno tome, kako tvrdi tužilaštvo, prihvatanje ovog dokaza bi uticalo samo na treći element odgovornosti nadređenog po članu 7(3) Statuta (Najava žalbe tužilaštva, par. 9, gdje se citira Prvostepena presuda, par. 97-100, 660-701 i 743-747).

V. DISPOZITIV

Iz gorenavedenih razloga, **ŽALBENO VIJEĆE**,

U SKLADU SA članom 25 Statuta i pravilima 117 i 118 Pravilnika;

IMAJUĆI U VIDU pismene podneske strana u postupku i argumente koje su iznijele na pretresima održanim 10. i 11. jula 2007. godine;

ZASJEDAJUĆI na otvorenoj sjednici;

ODBIJA žalbu tužilaštva; i

POTVRĐUJE oslobađujuću presudu koja je izrečena Haliloviću.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavna verzija na engleskom.

/potpis na originalu/

sudija Mehmet Güney,
predsjedavajući

/potpis na originalu/

sudija Mohamed Shahabuddeen

/potpis na originalu/

sudija Andréia Vaz

/potpis na originalu/

sudija Theodor Meron

/potpis na originalu/

sudija Wolfgang Schomburg

Sudija Theodor Meron prilaže izdvojeno mišljenje.

Sudija Wolfgang Schomburg prilaže izdvojeno mišljenje.

Sudija Mohamed Shahabuddeen prilaže izjavu.

Dana 16. oktobra 2007.

U Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

VI. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE MERONA

1. Pišem ovo izdvojeno mišljenje po pitanju šeste žalbene podosnove. Premda se slažem s većinom da je Pretresno vijeće Halilovićevu Izjavu iz 1996. godine ispravno isključilo iz spisa predmeta, smatram da takav zaključak nužno proizlazi iz pravila 43 i da nije, kao što je smatrala većina sudija, diskreциона odluka na osnovu pravila 89(D).

2. Većina sudija smatra da “[p]itanje da li bi ta [Halilovićeva] izjava bila neprihvatljiva ako bi se pravilo 43 Pravilnika retroaktivno primijenilo nije bilo od ključnog značaja u razmatranju Pretresnog vijeća.”¹ Ne slažem se s tim. Preuzimajući stav Pretresnog vijeća u vezi s tom Izjavom, većina sudija je zanemarila ključni paragraf Prvostepene presude:

Pravilom 43 predviđeno je da se razgovor sa osumnjičenim snima na audio ili video traku kako bi se osigurao integritet postupka time što će se, *inter alia*, obezbijediti instrument kojim se može provjeriti da li je izjava doista data dobrovoljno i da li su poštovani drugi relevantni zaštitni mehanizmi predviđeni pravilima 42 i 95. Pretresno vijeće konstatuje da pravilo 43 predstavlja temeljnu odredbu za zaštitu prava osumnjičenog i optuženog. Osim toga, njime se osigurava potpun i tačan prikaz pitanja i odgovora tokom razgovora, što stranama u postupku i pretresnom vijeću omogućuje da provjere tačne formulacije onog što je rečeno tokom razgovora.²

Teško da bi se moglo jasnije izraziti koliko je pravilo 43 bilo od ključnog značaja u logici Pretresnog vijeća. Stoga ispravno tumačenje pravila 43 jeste pitanje koje bi Žalbeno vijeće trebalo da razmotri.

3. Pravilo 43 predviđa kako slijedi:

Kad god tužilac ispituje osumnjičenog, to se ispitivanje snima audio ili video tehnikom

4. Pretresno vijeće je ispravno uočilo da se u vezi s pravilom 43 i Halilovićevom Izjavom pokreću dva temeljna pravna pitanja: (1) koji se proceduralni zaštitni mehanizmi primjenjuju na Izjavu?; i (2) koje se pravno sredstvo primjenjuje u slučaju kršenja tih zaštitnih mehanizama?

5. Prvo pravno pitanje tiče se djelokruga pravila 43, konkretno, da li se to pravilo primjenjuje samo kada je neko već osumnjičeni ili se primjenjuje i na ispitivanje izvršeno prije nego što je ispitivana osoba postala osumnjičena. Kao što je Pretresno vijeće ispravno uočilo, pravilo 43 ima dvostruku svrhu, i to da se osigura da ispitivanje osumnjičenih bude *dobrovoljno* i *pouzdanost*. Upravo iz razloga vezanih za pouzdanost, pravilo 43 se mora primijeniti na sve izjave koje optuženi da tužiocu. Bez obzira na činjenicu što je tužilac možda postupao u dobroj vjeri kada nije primijenio pravilo 43 prilikom ispitivanja osobe koja u to vrijeme nije bila osumnjičena, u pravilu 43 je

¹ Drugostepena presuda, par. 38.

² Odluka od 8. jula 2005., par. 24 (fusnota izostavljena).

utjelovljena materijalna smjernica za djelovanje prema kojoj su samo izjave koje su pohranjene na video ili audio traku dovoljno pouzdane da bi se mogle uvrstiti u spis kao dokazi protiv optuženog. Stoga je Pretresno vijeće ispravno utvrdilo da je pravilo 43 jedan od zaštitnih mehanizama koji su mjerodavni za Izjavu.

6. Budući da je pravilo 43 mjerodavno za Izjavu, te s obzirom na to da nema nikakve sumnje da Izjava nije snimljena kao što to dotično pravilo nalaže, drugo pitanje se tiče primjerenog pravnog sredstva. Pravilo 43 odražava materijalnu kvalifikaciju da su izjave koje nisu snimljene po definiciji nedovoljno pouzdane. Pretresno vijeće u načelu ocjenjuje pouzdanost dokaza na pojedinačnoj osnovi u skladu s pravilom 95 i isključuje one dokaze u vezi s čijom pouzdanošću postoji “ozbiljna sumnja”. Isto tako, Pretresno vijeće utvrđuje njihovu dokaznu vrijednost u skladu s pravilom 89(D). Diskrecione ovlasti koje Pretresno vijeće u načelu može da primijeni shodno ovim pravilima ovdje pak nisu primjerene zbog toga što nesnimljena izjava optuženog po definiciji nije pouzdana, shodno pravilu 43. Budući da nesnimljena izjava optuženog ni u kom slučaju nije dovoljno pouzdana, jedino primjereno pravno sredstvo jeste njeno isključenje iz spisa.

7. Moj zaključak o primjerenosti isključivanja Izjave iz spisa zbog kršenja odredbi pravila 43 potkrepljuju i prethodni predmeti koji su vođeni pred Međunarodnim sudom. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Čelebići* navodi se da Žalbeno vijeće mora nastojati da osigura (1) da se proceduralni zaštitni mehanizmi poštuju i (2) da su dokazi pouzdani.³ Žalbeno vijeće je u tom predmetu očigledno smatralo da, usprkos strogom pridržavanju svih proceduralnih zaštitnih mehanizama, neki dokazi i dalje mogu da budu nepouzdan. Obratan slučaj (tj. kada usprkos proceduralnim kršenjima, neki dokazi mogu ipak biti dovoljno pouzdani), Vijeće nije razmatralo. Kršenje pravila 43, stoga, nepopravljivo obezvređuje dokaze.⁴

8. S obzirom na gorenavedenu analizu, većina sudija Žalbenog vijeća prilikom donošenja svog zaključka o ovom pitanju nije uzela u obzir da Pretresno vijeće primjenjuje svoja diskreciona ovlaštenja prilikom procjenjivanja dokazne vrijednosti dokaznih predmeta shodno pravilu 89(D), a prilikom utvrđivanja njihove pouzdanosti shodno pravilu 95, ali tek *pošto* Pretresno vijeće utvrdi da se tužilaštvo pridržavalo određenih proceduralnih zaštitnih mehanizama, među kojima je i pravilo 43. Kada se jednom utvrdi da pravilo 43 jeste mjerodavno u odnosu na određenu izjavu, ali da je

³ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 533.

⁴ *Uporedi Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po zahtjevu za izuzeće i povrat dokaznog materijala i ostalih materijala zaplijenjenih od optuženog Zejnila Delalića, 9. oktobar 1996., par. 15; *Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po zahtjevima optuženog Zejnila Delalića za izuzimanje dokaza, 25. septembar 1997., par. 44-46 (gdje je zastupan stav da optuženi snosi teret dokazivanja da izjava koja je uzeta u skladu s odredbama pravila 43 nije pouzdana iz drugih razloga).

Prijevod

prekršeno, onda tu više nema mjesta za diskreciona ovlaštenja i dotična izjava se mora isključiti iz spisa.

9. Konačno, napominjem da se sudija Schomburg i ja umnogome slažemo po ovom pitanju. Iako se neznatno razilazimo u mišljenju u pogledu preciznog djelokruga pravila 43, obojica se slažemo da je to pravilo ovdje bilo mjerodavno, da je bilo prekršeno, te da je jedino primjereno pravno sredstvo isključenje dotične Izjave iz spisa.

10. Osim ovih opaski, u potpunosti se slažem s mišljenjem većine sudija.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavna verzija na engleskom.

Dana 16. oktobra 2007.

U Haagu,
Nizozemska

/potpis na originalu/

sudija Theodor Meron

[pečat Međunarodnog suda]

VII. IZDOJENO MIŠLJENJE SUDIJE SCHOMBURGA

1. Slažem se s većinom sudija da je Pretresno vijeće moglo da donese odluku da ne uvrsti izjavu koju je Sefer Halilović dao tužilaštvu 1996. godine. Međutim, saglasan sam sa sudijom Meronom da obrazloženje koje je dato u Presudi i koje je isključivo utemeljeno na pravilu 89(D) nije dovoljno. Naime, pravilo 89(D) se jedino može posmatrati zajedno s pravilima 42 i 43, koja funkcionišu u tandemu u svrhu zaštite temeljnih prava *de jure* i *de facto* osumnjičenih kada oni kasnije postanu optuženi. Pored toga, mora se napraviti razlika između uvrštavanja nekog dokaza u spis i korištenja tog dokaza na kraju suđenja, u presudi. Samo je ova kasnija faza od ključnog značaja, zato što ocjena dokaza može da varira u zavisnosti od ukupnih dokaza koji se nalaze pred Pretresnim vijećem. Uvrštavanje nekog dokaza u spis ne znači nužno da će isti na kraju suđenja biti korišten kao dokazni predmet.

2. Pravilo 42 i pravilo 43 Pravilnika imaju za cilj da se temeljna prava osumnjičenog zaštite na najbolji mogući način. Pravilo 42 štiti osumnjičenog od davanja izjava na neobaviješten način, a posebno od nedobrovoljnog samoinkriminisanja. Logika pravila 43 je da se te garancije pretoče u stvarnost korištenjem savremenih tehničkih standarda, te da se istovremeno osigura preciznost i pouzdanost izjave koju je osumnjičeni dao na jeziku koji je koristio kada je odgovarao na pitanja istražitelja.¹ U krivičnim postupcima je generalno zapaženo da rezimei izjava koji se koriste umjesto standardnog postupka pitanje/odgovor, pa čak i najbolji pismeni ili usmeni prijevodi izjava, spadaju među najvažnije izvore grešaka u procesu utvrđivanja činjeničnog stanja. Ovo je od posebnog značaja na međunarodnim sudovima, koji po svojoj prirodi moraju u velikoj mjeri da se oslanjaju na precizne pismene i usmene prijevode. Optuženom se uvijek mora osigurati pravo da ospori preciznost pismenog ili usmenog prijevoda izjave koju je dao kao osumnjičeni, a koja se kasnije koristi kao dokaz u predmetu koji se vodi protiv njega. Jedinu zaštitu pruža audio snimak, ili, što je još bolje, video snimak, koji pokazuje i ambijent u kojem je izjava data, kao i druge detalje, kao što je, pored ostalog, “govor tijela” svih učesnika u razgovoru.

3. U tekućem predmetu, kao što je primijetilo Pretresno vijeće, od posebnog je značaja pravilo 43, koje u svom relevantnom dijelu predviđa sljedeće:

¹ U praksi ovog Međunarodnog suda povučena je razlika između, s jedne strane, ispitivanja ili uzimanja izjava koje vrši tužilaštvo (što je konkretno regulisano pravilom 43 Pravilnika) ili osobe ili organi koje tužilaštvo za to ovlasti, te, s druge strane, ispitivanja koje vrše organi vlasti “koji nemaju nikakve relevantne veze s tužiocem MKSJ-a” (*Tužilac protiv Mrkšića i drugih*, predmet br. IT-95-13/1-T, Odluka u vezi s korištenjem izjava koje je dao optuženi, 9. oktobar 2006., par. 21-22 i 27). *Vidi i Tužilac protiv Delalića i drugih*, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po zahtjevu Zdravka Mucića za izuzimanje dokaznog materijala, 2. septembar 1997., par. 51. Ovo takođe vrijedi i za iskaze uzete shodno zahtjevima podnesenim u okviru međunarodne saradnje u krivično pravnim stvarima, shodno članu 29(2)(b) Statuta.

Kad god tužilac ispituje osumnjičenog, *to se*² ispitivanje snima audio ili video tehnikom

Ono što se u načelu mora utvrditi jeste logika i precizan djelokrug pravila 43, a posebno da li je ono konkretno mjerodavno za izjavu koju je Sefer Halilović dao tužilaštvu 1996. godine.

4. Na nivou nacionalnih pravosudnih sistema, primjenjuju se različiti pristupi u vezi sa kvalifikovanjem neke osobe kao “osumnjičene”, posebno kod utvrđivanja u kom trenutku se status te osobe mijenja i ona postaje osumnjičena. Neki pravosudni sistemi se oslanjaju na objektivne kriterije.³ Drugi primjenjuju subjektivni pristup u kombinaciji s objektivnim kriterijima.⁴ Međutim, nema potrebe da se ulazi u komparativnu pravnu analizu, budući da Pravilnik Međunarodnog suda sadrži propisanu definiciju izraza “osumnjičeni”. U pravilu 2(A) propisuje se da je osumnjičeni

osoba o kojoj tužilac posjeduje pouzdane informacije koje ukazuju na mogućnost da je počinila krivično djelo za koje je nadležan Međunarodni sud.

Ova definicija je nedvosmisleno objektivne prirode. Nevažno je da li tužilac ili neko drugo ovlašteno lice smatraju da je neka osoba osumnjičeni ili ne. Čim postoje pouzdane informacije koje ukazuju na mogućnost da je osoba počinila krivično djelo sankcionisano Statutom Međunarodnog suda, ta osoba automatski postaje osumnjičena. Pretresno vijeće mora iz *ex post* perspektive da ocijeni da li je ovaj objektivni kriterij ispunjen. U svakom slučaju, prije nego što takvu izjavu *uzme u obzir* u presudi, Pretresno vijeće mora da se uvjeri da optuženi kojem sudi nije bio osumnjičeni u vrijeme kad je dao izjavu.

5. Moglo bi se tvrditi da ovaj zahtjev nameće tužilaštvu neprimjereno tešku obavezu. Međutim, imajući na umu gorepomenutu svrhu pravila 43, korištenje audio ili video snimaka na najbolji način prikazuje okolnosti u kojima je osumnjičeni dao izjavu, čime se Pretresnom vijeću omogućava da ocijeni da li postoje ikakve prepreke koje bi predupredile korištenje te izjave kao dokaza i dovele u pitanje pouzdanost njenog sadržaja. Razlika između mišljenja sudije Merona i mog mišljenja je u tome što bi se prema njegovom pristupu tužilaštvo *de facto* osjećalo obaveznim da u vlastitom interesu pravi audio ili video snimke svih izjava svih svjedoka koji bi potencijalno mogli da postanu osumnjičeni. To bi izašlo iz djelokruga primjene pravila 43 i jasne formulacije koju ono sadrži. Međutim, i sudija Meron i ja smo čvrsto pri stavu da se, onog trenutka kada

² Kurziv dodat u svrhu naglašavanja.

³ Na primjer, Švajcarska, *vidi* ROBERT HAUSER & ERHARD SCHWERI, SCHWEIZERISCHES STRAFPROZESSRECHT 140 (4. izd. 1999.).

⁴ Na primjer, Francuska, *vidi* GASTON STEFANI ET AL, PROCÉDURE PÉNALE 325 (16 izd. 1996.); Njemačka, *vidi* Bundesgerichtshof [BGH] [Vrhovni savezni sud pravde] 3. juli 2007., 1 StR 3/07 (Njemačka), još neobjavljeno, *vidi* www.bundesgerichtshof.de, koji slijedi Bundesgerichtshof [BGH] [Vrhovni savezni sud pravde] 27. februar 1992., Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen [BGHSt] 38, 214 (218); *vidi*, takođe u ovom kontekstu, ali samo u vezi s pravom optuženog da ne daje samoinkriminišuće izjave: predmet *Serves v. France* /Serves protiv Francuske/ ECtHR /Evropski sud za ljudska prava/, App. No. 82/1996/671/893, 20. oktobar 1997., par. 38, 42, o “prvoj žalbi, zasnovanoj samo na članu 6(1) [Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda].”

tužilaštvo dođe u posjed pouzdanih informacija koje ukazuju na mogućnost da je svjedok počinio krivično djelo, tehničke garancije iz pravila 43 moraju odmah primijeniti.

6. Što se tiče pitanja da li je Sefer Halilović objektivno bio osumnjičeni, inkriminišuća priroda izjave je sama po sebi jasna. Halilović je iskreno priznao da bi istraga “kasnije mogla da iznese na vidjelo činjenice koje se tiču [njegove] vlastite odgovornosti.”⁵ Napominjem da je tužilaštvo Haliloviću dalo upozorenja slična onima koje mora dati osumnjičenima shodno pravilu 42. Međutim, tužilaštvo sada tvrdi samo to da u to vrijeme Halilovića nije smatralo osumnjičenim.⁶ Ta tvrdnja nije u skladu s objektivnim kriterijem za utvrđivanje od kog trenutka je Halilović postao osumnjičeni, kako se predviđa u Pravilniku.

7. Sudija Meron je u svom Izdvojenom mišljenju u dovoljnoj mjeri razmotrio isključivanja dokaza zbog kršenja odredaba pravila 43, utemeljivši tu diskusiju na predmetima iz dosadašnje prakse Međunarodnog suda.⁷ Štaviše, kada se jednom utvrdi da izjava nije snimljena u skladu s odredbama iz pravila 43, mora se odrediti primjereno pravno sredstvo za nepridržavanje pravila 43. Ovo pitanje nikad nije bilo jasno postavljeno ni u jednom prethodnom predmetu. Međutim, neosporno je da se izjave osumnjičenog do kojih se došlo kršenjem uslova iz pravila 42 ne mogu koristiti protiv njega na suđenju. Isto vrijedi i za pravilo 43, koje odražava odluku sastavljača da su nesnimljene izjave osumnjičenog koji kasnije postane optuženi u načelu nedovoljno pouzdane. Shodno tome, ako je prilikom uzimanja neke izjave prekršeno pravilo 43, Pretresno vijeće ne posjeduje diskrecione ovlasti da ocjenjuje njenu dokaznu vrijednost shodno pravilu 89(D) ili njenu pouzdanost shodno pravilu 95. Stoga je jedino primjereno pravno sredstvo isključivanje takve nesnimljene izjave. Međutim, moj stav se ponovo malo razlikuje od onog koji je iznio sudija Meron u svom Izdvojenom mišljenju i moje tumačenje pravila 43 jeste da se navedeni faktori primjenjuju samo u slučajevima kao što je ovaj, gdje se traži da se izjava koristi u postupku protiv bivšeg osumnjičenog lično i protiv njegove volje. Pravilo 43 nije primjenjivo na korištenje izjave u postupcima protiv drugih osoba ili u slučaju kada optuženi da neopozivi pristanak za korištenje njegove izjave jer bi to moglo da ide u njegovu korist.

8. Ukratko, s dužnim poštovanjem, ne slažem se sa sudijom Meronom samo u pogledu toga što on djelokrug pravila 43 tumači na takav način da ono može biti mjerodavno i retroaktivno, tako da se izjava koju neki svjedok da u trenutku kada objektivno nije osumnjičen ne bi nikako mogla koristiti ako se taj svjedok *kasnije* zatekne u ulozi optuženog. Po mom mišljenju, takvo tumačenje

⁵ Izjava iz 1996. godine.

⁶ Vidi, na primjer, Odgovor tužilaštva na Zahtjev za izuzimanje Izjave, par. 20, 24.

⁷ Izdvojeno mišljenje sudije Merona, par. 7.

Prijevod

pravila 43 nije samo preširoko, nego i nepraktično, jer bi, zapravo, zahtijevalo od tužilaštva da snima svaku pojedinu izjavu svjedoka. Stoga se pravilo 43 može primijeniti samo ako je ispitivana osoba u vrijeme davanja izjave objektivno bila osumnjičena shodno pravilu 2.

9. Uzgred, napominjem da tužilaštvo nije nastojalo da kao svjedoke na suđenju pozove osobu ili osobe koje su ispitivale žalioca⁸ ili osobu ili osobe koje su tada prevodile ispitivanje.⁹ Tužilaštvo nije pokušalo da to učini ni u žalbenom postupku. Stoga nije ni potrebno razmatrati pitanje da li bi unatoč kršenju pravila 43 ipak bilo dopušteno svjedočenje osoba koje su tada učestvovalе u ispitivanju.¹⁰ Međutim, ako je odbijanje Halilovićeve izjave bilo zasnovano isključivo na njenoj nedovoljnoj pouzdanosti i nedostatku dokazne vrijednosti shodno pravilima 89 i 95, što je bio stav većine, onda bi se obavezno moralo razmotriti da li je Pretresno vijeće napravilo grešku kada se uopšte nije primijenilo svoje diskrecione ovlasti shodno pravilu 98 i razmotrilo da li da pozove te osobe koje su učestvovalе u ispitivanju, budući da su one očigledno stajale na raspolaganju.¹¹ Saslušavanje tih svjedoka moglo je zaista da bude od pomoći Pretresnom vijeću prilikom donošenja odluke o tome da li da izuzme dotičnu izjavu u skladu s pravilima 89 i 95.

10. Sve u svemu, Pretresno vijeće je ispravno zaključilo da je izuzimanje izjave primjereno pravno sredstvo. Slažem se sa Žalbenim vijećem koje je potvrdilo tu odluku, ali, s dužnim poštovanjem, smatram da je ono to trebalo učiniti s potpunim obrazloženjem.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavna verzija na engleskom.

Dana 16. oktobra 2007.

U Haagu, Nizozemska

/potpis na originalu/

sudija Wolfgang Schomburg

[pečat Međunarodnog suda]

⁸ Vidi Prilog II Odgovoru tužilaštva na Zahtjev odbrane za izuzimanje Izjave optuženog, 17. juni 2005.

⁹ Vidi Prilog I Odgovoru tužilaštva na Zahtjev odbrane za izuzimanje Izjave optuženog, 17. juni 2005.

¹⁰ To bi mogla da bude samo zamjena; dokazna vrijednost tih svjedočenja morala bi da se ocjenjuje uz najveći stepen opreza.

¹¹ Vidi gore, fusnote 8 i 9.

VIII. IZJAVA SUDIJE SHAHABUDEENA

1. Svi članovi Žalbenog vijeća podržavaju ovu presudu, uključujući i zaključak da je Pretresno vijeće bilo u pravu kada je zauzelo stav da Halilovićeva pismena izjava nije prihvatljiva. Međutim, postoji razlika u mišljenju u pogledu osnove po kojoj je ta izjava neprihvatljiva. Prije obrađivanja ove teme, potrebno je razmotriti preliminarno pitanje da li je Žalbenom vijeću dopušteno da se očituje u vezi s tim.

2. Odgovor na to preliminarno pitanje zavisi od toga kako tumačimo postupke Pretresnog vijeća. Prema jednom mišljenju, Pretresno vijeće je smatralo da je izjava neprihvatljiva jednostavno zbog toga što nije snimljena u skladu s procedurom propisanom u pravilu 43 Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda, što je vezano za pitanje pouzdanosti, ali je preduprijedilo njegovo rješavanje (prva linija). Drugo mišljenje je da je Pretresno vijeće zauzelo stav da, s obzirom na to da izjava nije snimljena kao što to dotično pravilo zahtijeva, iz izjave nije moguće ukloniti privid nepouzdanosti; stoga je njeno isključenje zasnovano na nepouzdanosti (druga linija). Smatram da se svi članovi Žalbenog vijeća slažu da bi jedino u slučaju da je Pretresno vijeće krenulo prvom linijom Žalbeno vijeće imalo pravo da izrazi svoje mišljenje o tome da li je izjava neprihvatljiva jednostavno zbog toga što nije uzeta u skladu s pomenutim pravilom.

3. Što se tiče pitanja kojom se linijom krenulo, mišljenja su podijeljena, ali, sve su svemu, moje tumačenje rezonovanja Pretresnog vijeća navodi me na zaključak da je ono krenulo drugom linijom. Iako se Pretresno vijeće zaista pozvalo na pravilo 43, ono se u stvari oslonilo na opšti koncept pouzdanosti; ono je činjenicu da izjava nije snimana, što je prema tom pravilu bilo obavezno, upotrijebilo ne kao razlog za njeno automatsko izuzimanje, nego samo da bi pokazalo da Vijeće nema mogućnosti da ispita da li ono što se stvarno događalo prilikom razgovora tokom kojeg je izjava data potvrđuje ili uklanja njenu *ex facie* nepouzdanost.

4. Drugim riječima, Pretresno vijeće se odlučilo da krene drugom linijom. Iz toga slijedi da to što se Pretresno vijeće pozvalo na pravilo 43 nije dovoljan temelj da bi se Žalbenom vijeću dalo pravo da se očituje po pitanju da li puko nepridržavanje procedure snimanja predviđene tim pravilom predstavlja osnovu za neprihvatljivost izjave koju je osumnjičeni dao tužiocu.

5. Međutim, ako rješavanje tog pitanja postane nužno, kakav je onda stav? Moj osnovni problem s potvrdnim odgovorom je u tome što on unaprijed pretpostavlja odgovor – on pretpostavlja, ali ne dokazuje, da je izjava neprihvatljiva zbog pukog nepridržavanja procedure snimanja koja je propisana pravilom 43. Teško je ne diviti se liberalnim osnovama te pretpostavke. Ali ja, s dužnim poštovanjem, smatram da ta pretpostavka nije utemeljena.

6. Prihvatam da to da li osobu koja daje izjavu nazivaju ‘svjedokom’ nije presudno. Pravi kriterij je pitanje da li je ta osoba bila objektivno osumnjičena,¹ usprkos tome što je možda nazivaju svjedokom. Ako je ona objektivno bila osumnjičena, onda njena izjava potpada pod pravilo 43, koje se primjenjuje odmah, tako da nema nikakve potrebe da se Žalbeno vijeće muči razmatranjem spornog pitanja retroaktivnosti. Ipak, to ostavlja otvoreno pitanje šta je posljedica nepridržavanja procedure snimanja izjave koja je propisana pomenutim pravilom: da li je izjava neprihvatljiva jednostavno zbog tog nepridržavanja?

7. Priznajem da će u većini slučajeva nepridržavanje procedure snimanja propisane pravilom 43 doprinijeti njenom izuzimanju, ali tu se postavlja pitanje da li je ispravno poći od pretpostavke da je izuzimanje jednostavno rezultat takvog nepridržavanja. Pravilo 43 ne nalaže nikakve konkretne sankcije izvršenja. Kao što su ispravno uočili Jones i Powles,² govoreći o pratećem pravilu 42, ‘u Pravilniku se izričito ne navodi koje se pravno sredstvo primjenjuje kada su prava osumnjičenog narušena’. Okolnosti u predmetu *HMA v. Swift* /Državni tužilac Škotske protiv Swifta³ bile su nešto drugačije, ali je u dispozitivu stajalo sljedeće: ‘Traka i usmeni dokazi su u jednakoj mjeri primarni dokazi; usmeni dokazi se prihvataju’. Čini se da je taj predmet u skladu s onim što se dalje u tekstu navodi u vezi s priznanjima u praksi Međunarodnog suda. S tim u vezi, postoje razni modeli nacionalnih pravosudnih sistema, ali je, naravno, presudan model Međunarodnog suda.

8. U slučaju da ‘tokom ispitivanja od strane tužioca optuženi prizna krivicu’, kako predviđa pravilo 92, neispunjavanje uslova iz pravila 63 da se vrši snimanje audio ili video tehnikom u skladu s procedurom propisanom pravilom 43 ne vodi ka automatskom izuzimanju tog priznanja. U pravilu 92 zaista stoji da će se smatrati da je priznanje dato ‘slobodno i dobrovoljno’ pod uslovom da su ‘strogo⁴ ispoštovani zahtjevi iz pravila 63’, ali se u pravilu 92 dalje mudro kaže ‘osim ako se dokaže suprotno’. Stoga se čak i ‘priznanje od strane optuženog’ može uvrstiti u spis iako nije ispoštovana procedura snimanja propisana pravilom 43.

9. To je u skladu sa kriterijem prihvatljivosti dokaza pribavljenih određenim metodama. Očigledno je da je pismena izjava koja je pribavljena u skladu sa procedurom snimanja propisanom pravilom 43 prihvatljiva. Ali to ne znači da dokazi koji nisu pribavljeni u skladu s propisanom procedurom nisu prihvatljivi zbog pukog nepoštovanja te procedure. Takvi dokazi pribavljeni su

¹ Vidi predmet *Serves v. France* /Serves protiv Francuske/, ECtHR, 20. oktobar 1997., par. 42, i predmet *Heaney and Mc Guinness v Ireland* /Heaney i Mc Guinness protiv Irske/, ECtHR, 21. decembar 2000., par. 42.

² *International Criminal Practice /Međunarodna krivična praksa/*, (Oxford, 2003), str. 502.

³ *HMA v. Swift* /Državni tužilac Škotske protiv Swifta/ [1983] SCCR, 204 na str. 207.

⁴ Kurziv dodat.

ovom ili onom metodom. Pravilo 95 predviđa da '[d]okazi pribavljeni metodima koji ozbiljno dovode u sumnju njihovu vjerodostojnost, ili čije je prihvatanje u suprotnosti s integritetom postupka ili bi ga ozbiljno narušilo, nisu prihvatljivi'. Na vijeću je da izvrši procjenu primjenjene metode kako bi se utvrdilo da li ona 'ozbiljno dovodi u sumnju' vjerodostojnost dokaza. Dokazi se ne izuzimaju samo zbog toga što nisu pribavljeni u skladu s nekom odobrenom metodom.

10. Pomenuo bih dvije situacije u kojima je neprihvatanje propisano samim pravnim odredbama. Prva je slučaj u kojem svjedok pod prinudom suda daje izjavu koja ga inkriminiše. Pravilo 90(E) predviđa da se '[s]vjedočenje dobijeno takvom prinudom ne može upotrijebiti kao dokaz u kasnijem krivičnom postupku protiv svjedoka za bilo koje krivično djelo osim za davanje lažnog iskaza'. Takvo svjedočenje se automatski izuzima. Druga situacija se odnosi na slučajeve seksualnog zlostavljanja. Pravilo 96(iv) predviđa da se 'ranije seksualno ponašanje žrtve ne prihvata kao dokaz u postupku'; stoga se izuzima čak i izjava žrtve ako se odnosi na njeno ranije seksualno ponašanje.

11. U ovim slučajevima, same pravne odredbe nalažu izuzimanje dokaza; ništa nije prepušteno procjeni vijeća, osim da se konstatuje da se desio neki događaj koji dovodi do izuzimanja – prinuda od strane suda ili ranije seksualno ponašanje. Kao što je već navedeno, pravilo 43 ne predviđa obavezno izuzimanje kao mjeru izvršenja: ako se nije postupalo u skladu s propisanom procedurom snimanja, sud ipak mora da donese odluku o tome da li primijenjena metoda 'ozbiljno dovodi u sumnju' vjerodostojnost nesnimljene izjave.

12. Preostaje da ispitamo dva predmeta, od kojih je jedan vođen pred ovim Međunarodnim sudom, a drugi pred MKSR-om. Istina je da je pred ovim Međunarodnim sudom Pretresno vijeće u predmetu *Delalić* izuzelo izjavu zbog toga što nije uzeta u skladu s pravilom 42. Ali nije jasno da li je to izuzimanje bilo zasnovano na pukom nepridržavanju tog pravila. Pretresno vijeće je ocijenilo:

Međutim, prema pravilu 5, kršenje potpravila 42A(i) i 42(B) bilo bi samo po sebi dovoljno da izjave date austrijskoj policiji učini pravno nevaljanima i neprihvatljivima kao dokazni materijal u postupku što bi povlačilo izuzimanje.⁵

Pravilo 5, na koje se Vijeće pozvalo, predviđa da će Vijeće 'usvojiti prigovor ako utvrdi da je navodno nepoštovanje dokazano i da je prouzrokovalo stvarnu štetu' strani koja ulaže prigovor. Stoga je Vijeće moralo da učini dodatni napor.

13. Pretresno vijeće MKSR-a u predmetu *Bagosora* je zauzelo sljedeći stav:

⁵ Predmet br. IT-96-21, 2. septembar 1997., par. 55.

Kao što je ocijenilo Vijeće MKSJ-a u predmetu *Delalić*, teško je zamisliti da kršenje temeljnog prava na pomoć branioca prilikom uzimanja izjave ne bi iziskivalo izuzimanje te izjave shodno pravilu 95 zbog toga što je to 'u suprotnosti s integritetom postupka i što bi mu nanijelo ozbiljnu štetu'.⁶

Stoga izuzimanje izjave ni ovdje nije bilo zasnovano samo na pukom nepridržavanju propisane procedure.

14. Prihvatam, kao što sam naveo gore u tekstu, da izjava može da se smatra neprihvatljivom zbog toga što nije snimana u skladu s odredbama pravila 43. Ali to je daleko od tvrdnje da je njeno neprihvatanje jednostavno rezultat nepoštovanja pomenutog pravila. Upravo to je, po mom mišljenju, ovdje sporna postavka; s dužnim poštovanjem, paragraf 9 Izdvojenog mišljenja sudije Schomburga ne pomaže da se to utvrdi. Pretresno vijeće se odlučilo da konstataciju o neprihvatljivosti utemelji na opštem konceptu nepouzdanosti. Na osnovu tog koncepta, Pretresno vijeće je došlo do ispravnog zaključka: izjava je neprihvatljiva. Svi članovi Žalbenog vijeća slažu se da je izjava neprihvatljiva.

15. U zaključku, sa žaljenjem konstatujem da ne mogu da se složim s tim da puko nepridržavanje procedure snimanja predstavlja osnovu za neprihvatljivost.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavna verzija na engleskom.

Dana 16. oktobra 2007.
U Haagu,
Nizozemska

/potpis na originalu/

Mohamed Shahabuddeen

[pečat Međunarodnog suda]

⁶ Predmet ICTR-98-41-T, 14. oktobar 2004., par. 21.

IX. DODATAK A – ISTORIJAT POSTUPKA

A. Pretnesni postupak

1. Prvobitna optužnica protiv Sefera Halilovića podignuta je 30. jula 2001., tužilaštvo ju je izmijenilo 10. septembra 2001., a sudija Patricia Wald ju je potvrdila 12. septembra 2001. Halilović se u Optužnici tereti u jednoj tački za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, po članovima 3 i 7(3) Statuta.¹ Odbrana je 2003. godine zahtijevala da joj se dostave pojediniosti vezane za Optužnicu i optužbe koje su Haliloviću stavljene na teret. Budući da su tražene pojediniosti već bile sadržane u Optužnici, u Pretretresnom podnesku tužilaštva ili u objelodanjenim materijalima, odnosno budući da nije bilo posljedica po pitanja vezana za izvođenje dokaza na suđenju, ti zahtjevi su odbijeni.²

2. Halilović se 25. septembra 2001. dobrovoljno predao Međunarodnom sudu i prebačen je u Pritvorsku jedinicu Ujedinjenih nacija u Haagu (dalje u tekstu: PJUN). Pred Pretresno vijeće je prvi put stupio 27. septembra 2001., kada se izjasnio da nije kriv po optužbi koja mu se stavlja na teret. Suđenje je počelo 31. januara 2005. i trajalo je 77 dana. Tokom postupka, Pretresno vijeće je saslušalo *viva voce* svjedočenja 41 svjedoka, od kojih su dva svjedočila putem video-konferencijske veze, a četiri su svjedočila u skladu s pravilom 89(F) Pravilnika; jedan svjedok je svjedočio tako što je dao vanpretresni iskaz koji je dopunjen njegovim svjedočenjem putem video-konferencijske veze; izjave 13 svjedoka su uvrštene u spis shodno pravilu 92*bis* (B) Pravilnika; a jedna izjava preminulog svjedoka je uvrštena u spis u skladu s pravilom 92*bis* (C) Pravilnika. Pretresno vijeće je, pored toga, izdalo jedan nalog *subpoena* i jedan nalog za slobodan prolaz za dva različita svjedoka, te jedan nalog za privremeno premještanje svjedoka koji se nalazi u pritvoru. Sve u svemu, Pretresno vijeće je uvrstilo u spis 287 dokaznih predmeta tužilaštva i 207 dokaznih predmeta odbrane.

3. Prvostepena presuda je donesena 16. novembra 2005. Pretresno vijeće je presudilo da Halilović nije kriv i oslobodilo ga optužbe za ubistvo po članovima 3 i 7(3) Statuta. Shodno oslobađajućoj presudi i u skladu s pravilom 99(A) Pravilnika, Pretresno vijeće je naložilo da se Halilović smjesta pusti na slobodu iz PJUN-a.³

¹ Optužnica, par. 34.

² *Tužilac protiv Sefera Halilovića*, predmet br. IT-01-48-T, Podnesak odbrane na osnovu pravila 65*ter* (K) kojim se od pretretresnog sudije traži da odobri izuzimanje od odricanja i pravni lijek na osnovu pravila 72, 13. mart 2003.; Odluka po podnesku odbrane na osnovu pravila 65*ter* (K) kojim se od pretretresnog sudije traži da odobri izuzimanje od odricanja i pravni lijek na osnovu pravila 72, 1. april 2003.; Odluka po Zahtjevu odbrane za pojediniosti, 16. decembar 2003.; Molba za izdavanje potvrde, 23. decembar 2003.; Odluka po Molbi za izdavanje potvrde, 28. januar 2004.

³ Prvostepena presuda, par. 753-754 (Dispozitiv).

B. Žalbeni postupak

1. Najava žalbe

4. Dana 16. decembra 2005., u skladu sa članom 25 Statuta i pravilom 108 Pravilnika, tužilaštvo je podnijelo svoju Najavu žalbe na Prvostepenu presudu.⁴

2. Sastav Žalbenog vijeća

5. Dana 11. januara 2006., sudija Fausto Pocar, predsjednik Međunarodnog suda, imenovao je sljedeće sudije da rješavaju u tekućem žalbenom postupku: sudiju Mohameda Shahabuddeena, sudiju Mehmeta Güneya, sudiju Andrésiju Vaz, sudiju Theodora Merona i sudiju Wolfganga Schomburga.⁵ Dana 3. februara 2006., nakon što je imenovan za predsjedavajućeg sudiju u tekućem žalbenom postupku u skladu s pravilom 22(B) Pravilnika, sudija Mehmet Güney je izdao nalog kojim je sebe imenovao za predžalbenog sudiju, zaduženog za rješavanje svih pitanja u predžalbenom postupku u ovom predmetu.⁶

3. Žalbeni podnesci

6. Tužilaštvo je svoj Žalbeni podnesak podnijelo 1. marta 2006. Žalbeni podnesak je dostavljen Haliloviću na njegovom jeziku 27. juna 2006. i Halilović je 12. jula 2006. podnio nacrt svog Podneska respondentu.⁷ Žalbeno vijeće je 14. jula 2006. donijelo odluku kojom je djelimično odobrilo njegov zahtjev.⁸

7. Dana 1. avgusta 2006., tužilaštvo je podnijelo svoju Repliku i zahtjev da se odbace dodaci Podnesku respondentu.⁹ U skladu s pravilom 109 Pravilnika i paragrafom (C) Uputstva o dužini podnesaka i zahtjeva, Žalbeno vijeće je djelimično odobrilo zahtjev, naložilo Haliloviću da ponovo podnese svoj Podnesak respondentu, te naložilo tužilaštvu da ponovo podnese svoju Repliku, ako to bude potrebno.¹⁰

⁴ Najava žalbe tužilaštva, par. 1.

⁵ Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 11. januar 2006.

⁶ Nalog kojim se imenuje predžalbeni sudija, 3. februar 2006.

⁷ Dana 21. marta 2006., Halilović je podnio zahtjev za produženje roka za podnošenje svog Podneska respondentu (Zahtjev za produženje roka za podnošenje Podneska respondentu, 21. mart 2006). Taj Zahtjev je odobren 23. marta 2006. i Žalbeno vijeće je Haliloviću dalo dodatnih 20 dana nakon što mu se dostavi Prvostepena presuda na njegovom jeziku da podnese svoj Podnesak respondentu (Odluka po Zahtjevu za produženje roka za podnošenje Podneska respondentu, 23. mart 2006).

⁸ Odluka po Zahtjevu za prekoračenje dopuštenog broja riječi u Podnesku respondentu, 14. juli 2006.

⁹ Replika tužilaštva i Zahtjev za odbacivanje dodataka Podnesku respondentu, 1. avgust 2006.; Odgovor na Zahtjev za odbacivanje, 11. avgust 2006.

¹⁰ Odluka po Zahtjevu tužilaštva da se odbace dodaci Podnesku respondentu, 6. septembar 2006., str. 5. *Vidi* i Odluku po Zahtjevu tužilaštva za razjašnjenje Odluke Žalbenog vijeća od 6. septembra 2006., 22. septembar 2006.

8. Halilović je 20. septembra 2006. ponovo podnio svoj Podnesak respondentata. Tužilaštvo je potom, 22. septembra 2006., ponovo podnijelo svoju Repliku.

4. Zahtjev za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres

9. Halilović je 21. septembra 2006. podnio Zahtjev za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres.¹¹ Tužilaštvo se 2. oktobra 2006. usprotivilo tom Zahtjevu.¹² Halilović je 6. oktobra 2006. podnio svoju repliku.¹³ Žalbeno vijeće je 27. oktobra 2006. odbilo Zahtjev na osnovu toga što član 21(4)(c) Statuta garantuje pravo na suđenje bez nepotrebnog odgađanja, a ne štiti optuženog od *svakog* odgađanja u postupku.¹⁴

5. Žalbeni pretres

10. U skladu s Nalogom o rasporedu od 4. juna 2007., žalbeni pretres je održan 10. i 11. jula 2007.¹⁵

¹¹ Zahtjev za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres, 21. septembar 2006.

¹² Odgovor tužilaštva na Halilovićev Zahtjev za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres, 2. oktobar 2006.

¹³ Halilovićeva Replika u vezi sa Zahtjevom za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres – *Povjerljivi dodaci*, 6. oktobar 2006.

¹⁴ Odluka po Zahtjevu odbrane za hitno utvrđivanje rasporeda kojim se zakazuje žalbeni pretres, 27. oktobar 2006., par. 17-19 i str. 8 (Dispozitiv).

¹⁵ Nalog o rasporedu za žalbeni pretres, 4. juni 2007.

X. DODATAK B – TABELE PRAVNIH IZVORA I DEFINICIJE KORIŠTENIH TERMINA

A. Presude i odluke

1. Međunarodni sud

ALEKSOVSKI

Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog, predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*)

BLAGOJEVIĆ i JOKIĆ

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-T, Odluka po Zahtjevu tužilaštva da se razjasni usmena odluka u vezi s prihvatanjem izjave optuženih, 18. septembar 2003. (u tekstu: Odluka u predmetu *Blagojević i Jokić* o razjašnjavanju usmene odluke)

Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*)

BLAŠKIĆ

Tužilac protiv Tihomira Blaškića, predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*)

BRĐANIN

Tužilac protiv Brđanina i Talića, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka po prigovoru Momira Talića na formu izmijenjene optužnice, 20. februar 2001.

Tužilac protiv Brđanina i Talića, predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi Četvrte izmijenjene optužnice, 23. novembar 2001.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Nalog za dostavljanje tabele, 24. juli 2006.

Tužilac protiv Radoslava Brđanina, predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*)

“ČELEBIĆI”

Tužilac protiv Zejnula Delalića, Zdravka Mucića zvanog “Pavo”, Hazima Delića i Esada Landže zvanog “Zenga”, predmet br. IT-96-21-T, Odluka po Zahtjevu Zdravka Mucića za izuzimanje dokaznog materijala, 2. septembar 1997.

Prijevod

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Čelebići)

Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića zvanog "Pavo", Hazima Delića i Esada Landže zvanog "Zenga", predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Čelebići)

DELIĆ

Tužilac protiv Rasima Delića, predmet br. IT-04-83-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost Međunarodnog Suda, 8. decembar 2005.

FURUNDŽIJA

Tužilac protiv Ante Furundžije, predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Furundžija)

GALIĆ

Tužilac protiv Stanislava Galića, predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Galić)

HADŽIHASANOVIĆ i KUBURA

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i drugih, predmet br. IT-01-47-PT, Odluka o formi optužnice, 7. decembar 2001.

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i drugih, predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. juli 2003. (u tekstu: Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu Hadžihasanović)

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Odluka po Prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis Pravilnika o postupku i dokazima, 27. septembar 2004. (u tekstu: Odluka u vezi s pravilom 98bis u predmetu Hadžihasanović)

Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure, predmet br. IT-01-47-T, Presuda, 15. mart 2006. (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu Enver Hadžihasanović i Amir Kubura)

HALILOVIĆ

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. (u tekstu: Prvostepena presuda)

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-T, Odluka po Zahtjevu tužioca da se odobri izmjena Optužnice, 17. decembar 2004. (u tekstu: Odluka od 17. decembra 2004.)

Prijevod

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-T, Odluka po Zahtjevu za izuzimanje izjave optuženog, 8. juli 2005. (u tekstu: Odluka od 8. jula 2005.)

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-T, Odluka po Zahtjevu tužilaštva da se odobri ulaganje interlokutorne žalbe na Odluku po zahtjevu za izuzimanje izjave optuženog, 25. juli 2005. (u tekstu: Odluka kojom se uskraćuje dozvola za ulaganje žalbe od 25. jula 2005.)

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s uvrštavanjem u spis zapisa razgovora s optuženim koji je na usvajanje ponuđen izravno u sudnici, 19. avgust 2005. (u tekstu: Odluka po žalbi u vezi s uvrštavanjem u spis zapisa razgovora)

Tužilac protiv Sefera Halilovića, predmet br. IT-01-48-A, *Addendum* Nalogu o rasporedu za žalbenu raspravu (pitanja stranama u postupku), 19. juni 2007.

JELISIĆ

Tužilac protiv Gorana Jelisića, predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999. (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*)

KORDIĆ i ČERKEZ

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-AR73.5, Odluka po Žalbi u vezi s izjavom preminulog svjedoka, 21. juli 2000.

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, predmet br. IT-95-14/2-AR73.6, Odluka po Žalbi na uvrštenje u spis sedam iskaza pod zakletvom i jednog formalnog iskaza, 18. septembar 2000.

Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza, Presuda, predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*)

KRNOJELAC

Tužilac protiv Milorada Krnojelca, predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*)

KUNARAC, KOVAČ i VUKOVIĆ

Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića, predmet br. IT-96-23 & IT-96-23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*)

Z. KUPREŠKIĆ, M. KUPREŠKIĆ, V. KUPREŠKIĆ, JOSIPOVIĆ, (PAPIĆ) i ŠANTIĆ

Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića, predmet br. IT-95-16-A, Presuda, 23. oktobar 2001. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*)

KVOČKA, KOS, RADIĆ, ŽIGIĆ i PRCAĆ

Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća, predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Kvočka i drugi)

LIMAJ, BALA i MUSLIU

Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua, predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Limaj i drugi)

MILOŠEVIĆ

Tužilac protiv Slobodana Miloševića, predmet br. IT-99-37-AR73, IT-01-50-AR73 i IT-01-51-AR73, Obrazloženje Odluke po interlokutornoj žalbi tužioca na odbijanje Zahteva za spajanje postupka, 18. april 2002.

Tužilac protiv Slobodana Miloševića, predmet br. IT-00-54-AR73.7, Odluka po interlokutornoj žalbi na Odluku Pretresnog veća o dodeli branioca, 1. novembar 2004.

MRKŠIĆ

Tužilac protiv Mileta Mrkšića, predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi optužnice, 19. juni 2003.

NALETILIĆ i MARTINOVIĆ

Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića, predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu Naletilić i Martinović)

PRLIĆ, STOJIĆ, PRALJAK, PETKOVIĆ, ĆORIĆ i PUŠIĆ

Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića, predmet br. IT-04-74-PT, Odluka o preliminarnim podnescima odbrane zbog navodnih nedostataka u formi optužnice, 22. juli 2005.

Tužilac protiv Jadranka Prlića, Brune Stojića, Slobodana Praljka, Milivoja Petkovića, Valentina Ćorića i Berislava Pušića, predmet br. IT-04-74-PT, Odluka po Zahtjevu tužilaštva za odobrenje za izmjenu Optužnice i po prigovorima odbrane na formu Izmijenjene optužnice, 18. oktobar 2005.

RAŠEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Raševića, predmet br. IT-97-25/1-PT, Odluka u vezi s preliminarnim podneskom odbrane o formi Optužnice, 28. april 2004.

SIMIĆ

Tužilac protiv Blagoja Simića, predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Simić*)

STAKIĆ

Tužilac protiv Milomira Stakića, predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*)

TADIĆ

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Odluka po Zahtevu žalioaca za produženje roka i izvođenje dodatnih dokaza, 15. oktobar 1998., zavedena 16. oktobra 1998.

Tužilac protiv Duška Tadića, predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*)

Tužilac protiv Duška Tadića, Presuda, predmet br. IT-94-1-Tbis-R117, Presuda o kazni, 11. novembar 1999. (u tekstu: Presuda o kazni iz 1999. godine u predmetu *Tadić*)

VASILJEVIĆ

Tužilac protiv Mitra Vasiljevića, predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*)

2. MKSR

AKAYESU

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-T, Odluka po Zahtjevu optuženog za upućivanje sudskih poziva i zaštitu svjedoka koje pozove odbrana, 17. februar 1998.

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998. (u tekstu: Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua, predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. juni 2001. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*)

BAGILISHEMA

Tužilac protiv Ignaca Bagilisheme, predmet br. ICTR-95-1A-A, Presuda, 3. juni 2002. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*)

GACUMBITSI

Tužilac protiv Gacumbitsija, predmet br. ICTR-01-64-A, Presuda, 7. juli 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*)

KAJELIJELI

Tužilac protiv Juvénala Kajelijelija, predmet br. ICTR-98-44A-A, Presuda, 23. maj 2005. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*)

KAMUHANDA

Tužilac protiv Jeana de Dieu Kamuhande, predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda, 19. septembar 2005. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*)

KAYISHEMA i RUZINDANA

Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane, predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda (Obrazloženje), 1. juni 2001. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*)

MUSEMA

Tužilac protiv Alfreda Museme, predmet br. ICTR-96-13-A, Presuda, 16. novembar 2001. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Musema*)

NDINDABAHIZI

Tužilac protiv Emmanuela Ndindabahizija, predmet br. ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ndindabahizi*)

NIYITEGEKA

Tužilac protiv Eliézera Niyitegeke, predmet br. ICTR-96-14-A, Presuda, 9. juli 2004. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*)

NTAGERURA i drugi

Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea, predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. juli 2006. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*)

NTAKIRUTIMANA

Tužilac protiv Elizaphana i Gérarda Ntakirutimane, predmet br. ICTR-96-10-A & ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana*)

RUTAGANDA

Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubumwea Rutagande, predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda, 26. maj 2003. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*)

SEMANZA

Tužilac protiv Laurenta Semanze, predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. (u tekstu: Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*)

3. Presude u vezi sa zločinima počinjenim tokom Drugog svjetskog rata

In re Yamashita /predmet Yamashita/, 327 US 1 (1945) (US Supreme Court) /Vrhovni sud Sjedinjenih Država/

US v. Karl Brandt et al. /SAD protiv Karla Brandta i drugih/, reprint u *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10* (TWC) /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim sudovima u Nürnbergu po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/, sv. I-II, Presuda od 19-20. avgusta 1947.

United States v. Wilhelm von Leeb et al. ("High Command Case") /SAD protiv Wilhelma von Leeba i drugih (predmet Vrhovna komanda)/, reprint u *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10* (TWC) /Suđenja ratnim zločincima pred vojnim sudovima u Nürnbergu po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta/, sv. XI, Presuda od 28. oktobra 1948.

4. Presude Evropskog suda za ljudska prava

Heaney and McGuinness v. Ireland, no. 34720/97 /Heaney i McGuinness protiv Irske, br. 34720/97/, Presuda od 21. decembra 2000., *Reports of Judgments and Decisions 2000-XII* /Izvještaji o presudama i odlukama 2000-XII/

Saunders v. the United Kingdom, no. 19187/91 /Saunders protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 19187/91/, Presuda od 17. decembra 1996., *Reports 1996-VI* /Izvještaji 1996-VI/

Shannon v. United Kingdom, no. 6563/03 /Shannon protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 6563/03/, Presuda od 4. oktobra 2005.

Serves v. France, no. 20225/92 /Serves protiv Francuske, br. 20225/92/, Presuda od 20. oktobra 1997., *Reports 1997-VI* /Izvještaji 1997-VI/

B. Ostali pravni izvori

Black's Law Dictionary /Blackov rječnik prava/, sedmo izdanje (St. Paul, West Group, 1999)

Uputstvo o formalnim uslovima za podnošenje žalbe na presudu, IT/201, 7. mart 2002.

Rezolucija Savjeta bezbjednosti 1503 (2003), 28. avgust 2003., S/RES/1503 (2003)

Rezolucija Savjeta bezbjednosti 1534 (2004), 26. mart 2004, S/RES/1534 (2004)

C. Definicije korišćenih termina

U skladu s pravilom 2(B) Pravilnika o postupku i dokazima, muški rod obuhvata ženski, a jednina obuhvata množinu, i obratno.

ABiH	Armija Republike Bosne i Hercegovine (<i>Armija Bosne i Hercegovine</i>)
10. brigada	10. brdska brigada
9. brigada	9. motorizovana brigada
BiH	Bosna i Hercegovina
Dodatno razjašnjenje tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-PT, Dodatno razjašnjenje Pretpretnosnog podneska tužilaštva, 22. decembar 2004.
Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba (Protokol I), Ženeva, 12. decembar 1977.
ESLjP	Evropski sud za ljudska prava
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
IKM	Istureno komandno mjesto
JNA	Jugoslovenska narodna armija
Komentar KMP-a	Komentar Komisije za međunarodno pravo uz Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti čovečanstva iz 1996., Izveštaj Komisije za međunarodno pravo o radu 48. sjednice, UN doc. A/51/10.
Komentar MKCK-a	Komentar Dopunskih protokola od 8. juna 1997. uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949., Međunarodni komitet Crvenog krsta, Ženeva, 1987.
Međunarodni sud	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga takva kršenja počinjena na teritoriji susjednih država između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994.
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
Najava žalbe tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Najava žalbe tužilaštva, 16. decembar 2005.
Optužnica	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Optužnica od 10. septembra 2001. (potvrđena 12. septembra 2001.)
PJUN	Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija u Haagu
Podnesak respondenta	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Ponovo podneseni Podnesak respondenta u žalbenom postupku, djelimično povjerljiv, 20. septembar 2006.
Povjerljivi Završni pretresni podnesak odbrane	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Završni pretresni podnesak odbrane (povjerljiv), 25. avgust 2005.
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda

Pretpretresni podnesak odbrane	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-PT, Pretpretresni podnesak odbrane podnesen u skladu s pravilom 65ter F(i)(ii)(iii), 26. mart 2003.
Pretpretresni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-PT, Pretpretresni podnesak tužilaštva u skladu s pravilom 65ter (E)(i), 13. oktobar 2004.
Prvostepena presuda	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005.
Replika tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Ponovo podnesena Replika tužilaštva, 22. septembar 2006.
SDB	Služba državne bezbjednosti
SJB	Stanica javne bezbjednosti
Statut	Statut Međunarodnog suda (osim tamo gdje je drugačije naznačeno), s izmjenama i dopunama shodno rezolucijama S/RES 1166 (1998), S/RES 1329 (2000), S/RES 1411 (2002), S/RES 1431 (2002), S/RES 1481 (2003), S/RES 1597 (2005), S/RES 1660 (2006).
SUP	Sekretarijat za unutrašnje poslove
SVB	Služba vojne bezbjednosti
T.	Stranica transkripta glavnog pretresa u ovom predmetu. Budući da je na Halilovićevom suđenju paginacija stranica transkripta započinjala svakog dana iznova, u zagradama je dodat datum svakog konkretnog transkripta koji se navodi.
TO	Teritorijalna odbrana
tužilaštvo	Tužilaštvo Međunarodnog suda
UB	Uprava bezbjednosti (Glavnog štaba)
Žalbeni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Žalbeni podnesak tužilaštva, 1. mart 2006.
Završni pretresni podnesak odbrane	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Završni pretresni podnesak odbrane, javna redigovana verzija, 12. septembar 2005.
Završni pretresni podnesak tužilaštva	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Završni pretresni podnesak tužilaštva (s povjerljivim dodatkom), 25. avgust 2005.
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. avgusta 1949., 75 UNTS 2
ŽT.	Stranica transkripta žalbenog pretresa u ovom predmetu.